

ФМТ ФОНД ЗА МЕЖДУНАРОДНУЮ
ТОЛЕРАНТНОСТЬ

International Alert.

МЕДИАЦИЯ БОЮНЧА КЕЙСТЕРДИН ЖЫЙНАГЫ

Европа Биримдиги
Тарабынан каржыланган

USAID
АМЕРИКАНЫН ЭЛИНЕН

Медиация боюнча кейстердин жыйнагы

Бишкек шаары, 2013-жыл

Бул документ Европа Бирлигинин каржылык колдоосу менен, Transition and Rehabilitation Alliance for Southern Kyrgyzstan (TASK) тарабынан жүзөгө ашырылып жаткан «Кыргызстанда конфликттердин алдын-алуу жана тынчтыкты орнотуу» долбоорунун алкагында иштелип чыккан.

Бул материалдын мазмунуна «Интернешнл Алерт» (International Alert) жана “Эл аралык толеранттуулук үчүн” фондусу (FTI) толугу менен жооп берет жана бул материал кандай гана шарт болбосун, Европа Бирлигинин позициясын чагылдыrbайт.

Бул басылма Америка Кошмо Штаттарынын эл аралык өнүктүрүү агенттиги (USAID) аркылуу Америка элинин жардамы менен ишке ашырылды. Басылманын мазмуну үчүн «Интернешнл Алерт» (International Alert) жана “Эл аралык толеранттуулук үчүн” фондусу жооптуу жана ал USAID же Америка Кошмо Штаттарынын өkmөтүнүн көз карашын сөзсүз түрдө чагылдыруусу шарт эмес.

© «Интернешнл Алерт» (International Alert) жана “Эл аралык толеранттуулук үчүн” Фондусу, 2013-жыл.

Бардык укуктар корголгон. Маалымат булагына толук шилтеме берилмейинче, бул басылманын бир дагы бөлүгүн көчүрүп алууга, издөө тутумунда сактоого же электрондук, механикалык жолдор аркылуу өткөрүп берүүгө, көчүрмөсүн алууга, жаздырып алууга тыюу салынат.

Калыбы жана сүрөттөр Максат Болотбеков жана Айдар Эгимбаевдики

Интернешнл Алерт (International Alert) жөнүндө

International Alert – тынчтыкты орнотуу мүмкүнчүлүктөрүн кеңейтүү максатында, куралданган конфликттен жабыр тарткан адамдар менен жыйырма алты жылдан бери иштеп келе жаткан көзкарандысыз тынчтыкты куруу уюму. Мындан тышкary, биз коркунучту согундатуу жана тынчтык мүмкүнчүлүгүн күчөтүү багытында иш алып барган өкмөттөр, БҮУ сыйктуу эларалык уюмдар жана трансулуттук компаниялардын саясаты менен ык-амалдарына таасир эткенге аракет кылабыз.

Биз Африкада, Азиянын бир катар чөлкөмдөрүндө, Түштүк Кавказда, Жакынды Чыгышта жана Латин Америка өлкөлөрүндө иш алып барып, жакында Улуу Британияда дагы бир нече долбоорлорду жүзөгө ашыра баштадык. Биздин саясатты иштеп чыгуу боюнча ишибиз тынчтык жана коопсуздук маселесине таасир эткен экономика, климаттык өзгөрүүлөр, гендер, эларалык уюмдардын роли, гуманитардык жардамдын натыйжасы жана натыйжалуу/натыйжасыз жүргүзүлгөн мамлекеттик башкаруу ишинин жыйынтыктары сыйктуу негизги багыттарды камтыйт.

Биз дүйнө жүзүндөгү тынчтыкты куруучу алдыңкы БӨҮдын бирибиз: биздин Лондон шаарындагы жамаатыбызда 159 адам иштеп, уюмбуздун дүйнө жүзү боюнча 14 чөлкөмдүк көңсеси бар. Биздин кандайча жана кайсы жерлерде иштей тургандыгыбыз жөнүндө кененирээк маалымат алғыңыз келсе, төмөнкү дарек боюнча биздин вебсайтка кирип көрсөнөр болот: www.international-alert.org.

“Эл аралык толеранттуулук үчүн” фондусу жөнүндө

“Эл аралык толеранттуулук үчүн” фондусу (ФМТ) – конфликттердин алдын-алуу жана аларды тынчтык жолу менен чечүү жаатында иштеп келе жаткан бейөкмөт уюм. Аталган Фонд 1996-жылы Качкындардын иштери боюнча БҮУнун Жогорку Комисариатынын Башкармалыгынын колдоосу менен жүзөгө ашырылган “Конфликттерди трансформациялоо жана сабырдуулукка үйрөтүү” долбоорунун уландысы катарында 1998-жылы түзүлгөн.

Бүгүнкү күнү Фонд 100 ашуун долбоорлор менен программаларды жүзөгө ашырган. “Эл аралык толеранттуулук үчүн” Фондусу – Борбордук Азияда конфликттердин алдын-алуу жана чечүү жаатында иш алып барган эң ири жана тажрыйбалуу уюмдардын бири. Фондун командасында ар кандай улуттагы, курактагы жана квалификациядагы 30 ашуун адам иштейт. ФМТнын башкы көңсеси Бишкек шаарында жайгашып, Баткенде, Ошто жана Жалал-Абадда үч филиалы бар. Фонд Кыргызстандын, Тажикистандын жана Өзбекстандын БӨҮрын бириктирип турган “Тынчтык өрөөнү” тармагын негиздеген. Аталган Фонд бир катар эл аралык тармактардын, ошондой эле Борбордук Азия боюнча куралданган конфликттердин алдын-алуу боюнча Дүйнөлүк шериктештиктин (GPPAC) Чөлкөмдүк координатору болуп эсептелет.

Европа Бирлигинин Өкүлчүлүгү жөнүндө

1991-жылы Кыргыз Республикасы эгемендүүлүккө жеткен күндөн баштап, Европа Бирлиги Кыргыз Республикасына жана анын элине саясий, экономикалык жана социалдык реформаларды жүзөгө ашырууга көмөктөшкөн ынак шериги болуп келет. 1999- жылы Европа Бирлиги менен Кыргыз Республикасынын ортосунда түзүлгөн Шериктештик жана Кызматташтык жөнүндө ар тараптуу Макулдашуу эки өлкөнүн ортосунда тыгыз мамилелерди орношуна бекем пайдубал болуп берди. 2007-жылы Европа Бирлиги менен Борбордук Азия мамлекеттеринин ортосунда Жаңы шериктештик жөнүндө Стратегия кабыл алышып, Европа Бирлигинин Кыргызстанга жана Борбордук Азия чөлкөмүндөгү өлкөлөргө көбүрөөк көңүл бөлүшүнө өбөлгө болду.

Шериктештик – демократиялык принциптерди жана адам укуктарын мындан ары чындоо, мыйзамдын улуктугун сактоо жана кылмыш-жаза укугуна байланыштуу реформаларды жүзөгө ашыруу, чегараларды көзөмөлдөө, билим берүү, социалдык коргоо жана азық-түлүк коопсуздүгүн камсыз кылууда колдоо көрсөтүү жаатындағы саясий диалог жана экономикалык кызматташтык.

Европа Бирлиги Кыргыз Республикасынын Өкмөтү менен кызматташып, улуттук бюджетке түздөн-түз колдоо көрсөтүп, бюджеттик каражаттардын мамлекеттин артыкчылыктуу маселелерин аткарууда натыйжалуу колдонулушуна көмөктөшөт. Европа Бирлиги Кыргыз Республикасынын элине базар экономика жана парламентардык демократия принциптерин илгерилетүүдө, ошондой эле Европа менен тыгыз мамилелерди орнотууда колунан келген жардамын аябайт. Европа Бирлигинин Өкүлчүлүгү, жалпы мамлекеттин пайдасын көздөп, жарандык коом менен болгон кызматташтыкка, бейөкмөт уюмдарга жана илимий-изилдөө борборлоруна колдоо көрсөтүүгө, ошону менен катар алар менен мамлекеттик бийлик органдары менен жергилитүү өз алдынча башкаруу органдарынын ортосунда кызматташтык мамилелерине орнотууга өзгөчө басым жасайт. Чындыгында, шериктештиkti орнотуу жана чындоо Европа Бирлигинин Өкүлчүлүгүнүн күчтүү жактарынын бири.

Акыркы он эки жыл бою ийгиликтүү кызматташып келишken Европа Бирлиги менен Кыргыз Республикасы каржылык жардам көрсөтүү менен коштолгон экономикалык кызматташтыкты өнүктүрүүгө, ошондой эле эки тарапка тең маанилүү болгон адам укуктарын, демократиялык башкаруу принциптерин, мыйзамдын улуктугун жана натыйжалуу башкаруу идеясын илгерилетүү маселелери боюнча майнаптуу саясий диалог курууга багытталган тыгыз шериктештик мамилелерин орното алышты. Жогоруда айтылып өткөн чөйрөлөрдө ийгиликтүү жетүү учун, Европа Бирлиги эртеңки күнү дагы Кыргыз Республикасы менен кызматташууну улантууга даяр экендигин билдиret.

БАШ СӨЗ

Киришүү

8

Баткен дубаны

№1-кейс.	Исфана шаарындагы Янгиабад жана Чагатай көчөлөрүнүн жашоочуларынын ортосундагы конфликт	16
№2-кейс.	Калача айылындагы эки мектептин окуучуларынын ортосундагы конфликт	19
№3-кейс.	Сары-Талаа жайтындандағы малды сугаруу маселесинен улам келип чыккан конфликт	22
№4-кейс.	Мазеиттин жери деген аймактагы суу түтүгүнөн улам келип чыккан конфликт	25
№5-кейс.	Зардалек кен казылып алышуучу жердеги конфликт	28
№6-кейс.	Минчынар айылындагы мектеп окуучуларынын ортосундагы "дедовщина"	32
№7-кейс.	Ворух-Шураб суу трассасынын төгерегиндеги конфликт	37
№8-кейс.	Ляккан жана Карабак айылдарынын ортосундагы суу конфликти	41
№9-кейс.	Андарак айылынын тажик коомчулугу менен Искра жана Коммуна айылдарындандағы кыргыз коомчулугунун ортосундагы суу конфликти	45

Жалал-Абад дубаны

№10-кейс.	Терек-Сай айылынын жашоочуларынын алтын өндүрүүчү компания менен болгон конфликт	51
№11-кейс.	Жалал-Абад шаарындагы үй-бүлөнү бириктириүү	55
№12-кейс.	Өз энесиндей болуп калган өгөй эне	58
№13-кейс.	Кара-Колдогу трансформаторго байланыштуу окуя	62
№14-кейс.	Мэрдин жумуш ордунан кетишин талап кылган митинг	66
№15-кейс.	Коншулар жана жемиш дарагы	69
№16-кейс.	Айыл ичиндеги болбой калган этностор аралык конфликт	72
№17-кейс.	Канализациядан улам жашоочулардын ортосунда келип чыккан конфликт	76
№18-кейс.	«Кристалл» заводу	79
№19-кейс.	Коншулардын өз участокторунун аймагын талашуусу	82
№20-кейс.	Жалал-Абад шаарындагы Дубандык мамадминистрациясынын имаратын 2005-жылы март айында басып алуу	85

Ош дубаны

№21-кейс.	Аравандагы цемент заводу	90
№22-кейс.	Араванда Рамазан айында келип чыккан чыр-чатаң	94
№23-кейс.	Кара-Кулжадагы мектептерди бириктириүүдөн улам келип чыккан конфликт	98
№24-кейс.	Асанчек айылындагы мектептерди бириктириүүдөн улам келип чыккан конфликт	102
№25-кейс.	Ош шаарындагы З айга созулган ишембиликте келип чыккан конфликт	106

Чүй дубаны жана Бишкек шаары

№26-кейс.	Өспүрүм баласы бар эне менен аларга турак-жай берген ишкердин ортосундагы конфликт	110
№27-кейс.	Гүл өстүрүүчүлөр клубунун мүчөлөрүнүн ортосундагы конфликт	114
№28-кейс.	Ажырашып жатышкан ата-эненин баласынын кайда жашай тургандыгына байланыштуу чатагы	117
№29-кейс.	Чоң ата жана чоң апа жана алардын келининин ортосунда алардын небересин кайда багыла тургандыгына байланыштуу келип чыккан конфликт	120
№30-кейс.	Ажырашкан жубайлардын ортосунда баланы тарбиялап жаткан аялнын турак-жайы жок болгондугуна байланыштуу келип чыккан конфликт	123
№31-кейс.	Медиациянын жардамы менен болбой калган ажырашуу	126

Корутунду

130

Программа жөнүндө үчкай кеп

Эл аралык бейөкмөт уюмдардын альянсы TASK (Transition Alliance for Southern Kyrgyzstan) 2011-жылы “Кыргызстандагы конфликттердин алдын-алуу жана тынчтыкты куруу” программасын жүзөгө ашырып баштаган. Бул шериктештик Программасы “Туруктуулук куралы” курамдык бөлүктүн алкагында Европалык Комиссиянын каржылык колдоосу менен жүзөгө ашырылууда.

Программанын максаты – конфликттердин булагын жана факторлорун согулундатуу, ошону менен катар, тынчтык менен туруктуулукту илгерилеттүү. Программанын максаты Кыргызстандагы 100 максаттуу коомчуулуктардын дараметин арттыруу, ошондой эле чыңалган абалды жоюп, жалпы тынчтык кызыкчылыктарын илгерилеттүү максатында социалдык жана экономикалык өнүгүү үчүн кошумча мүмкүнчүлүктөрдү жаратуу. Программанын башкы максаттуу тобун коомчуулуктардын аялуу жана жабырланган мүчөлөрү, аялдар, жаштар жана чакан бизнес ишинин өкүлдөрү түзөт. Программа Кыргызстандын түштүк тарабындагы Ош, Жалал-Абад жана Баткен дубандарында жүзегө ашырылып келүүдө. Мындан тышкary, Чүй, Талас жана Нарын дубандарында дагы бир катар иш-чаралар жүргүзүлөт.

Программанын бири-бирин толуктап турган багытынын бири – “Максаттуу коомчуулуктардагы талаш-тартыштарды/ конфликттерди жайгаруу боюнча иш алып барган медиаторлордун тармагын кеңейтүү жана бекемдөө” курамдык бөлүгү. Бул курамдык бөлүк боюнча “Эл аралык толеранттуулук үчүн” Фондусу (FTI, Кыргызстан) “Интернэшнл Алерт” уому (International Alert, Уллуу Британия) менен шериктештике медиаторлорго арналган ушул маалыматтык колдонмосун иштеп чыккан. Белгиленген маселенин алкагында “Кыргызстанда медиация ишин колдонуу тажрыйбасынан алынган окуялар жыйнагы” деген басылма жарык көрүп, анда республика боюнча жүргүзүлгөн медиация ишинин кенири маалыматтык базасы келтирилген. Ушул маселенин негизинде медиаторлор үчүн чөнтөк маалымдамасы жарык көргөн.

Долбоор жаңы гана башталып жаткан мезгилде, кейстер топтоло турган максаттуу чөлкөмдөрдүн катарына Ош жана Жалал-Абад дубандарын кошууну

сунуш кылган Европадагы коопсуздук жана кызматташтык боюнча уюм (ОБСЕ) менен макулдашыу түзүлгөн. Мындан тышкary, ОБСЕ бул ишке аталган дубандарда кейстерди чогултууга көмөктөшө турган өзүнүн жергиликтүү шериктерин (ОБСЕ менен иштешкен жергиликтүү БӨУдар) кошуп коюу сунушун да киргизген.

Жыйнактын максаттары жана маселелери

Алгач, кейстердин жыйнагы “медиация иши боюнча тематикалык изилдөөлөр” деп аталган. Жыйнакты түзүү иши башталганда, бул басылманын долбоордук документтерде көрсөтүлгөн багытына жараша кандай изилдөө иштери жүргүзүлүп, кандай натыйжа алына тургандыгын аныктап алуу керек эле. Жыйнакты түзүү ишинин баштапкы баскычтарында төмөнкүдөй маселелер белгиленген:

1. Кыргызстандагы иш жүзүндөгү медиация ишин изилдөө мүмкүнчүлүгүн берүү менен, медиация ишин жаңы гана өздөштүрүп келе жаткан жана көптөн бери иштеп жүргөн медиаторлорго көмөктөшүү. Жыйнак медиация боюнча кейстерди чогултуп, басып чыгаруу менен, Кыргызстанда топтолгон медиация тажрыйбасын жыйынтыктап чыгышы керек. Учурда медиаторлордун ишин, алардын колдонгон ыкмаларын жана конфликтти чечүү жаатындагы ийгиликтерди көрсөтүп берген кенири таркатылган басылмалар жок. Жаш медиаторлор бул жыйнакты конфликттин ар кандай түрлөрүн, аларды чечүүдө колдонулган ыкмалар менен куралдарды, ошондой эле тигил же бул конфликтти чечүүдөгү жүрүм-турум стилдерин сүрөттөгөн, ар дайым столдун үстүндө турган китең катары колдоно алышат. Ал эми көптөн бери иштеп жүрүшкөн медиаторлор шыктарын такшалткысы келсе, жыйнакты кошумча методикалык курал катары колдонушса болот.

2. Жыйнакты окуу куралы катары колдонуп, медиаторлорду даярдаган окутуучуларга комөктөшүү. Жыйнакта камтылган кейстерди окуу процессинде чечиле турган маселелер жана казустар катары колдонууга болот. Жыйнактагы медиация иштери жүрүм-турум стилдерин иштеп чыгууга, мүмкүн болгон кыйынчылыктар менен жаңылыштыктарды изилдөөгө, ошондой эле окуп жаткан белгилүү бир медиатордун адистигин аныктоого мисал болуп берет.

3. Бир кыйла ийгиликтүү медиация процесстери жөнүндө көнчүгүн маалымат берүү менен, Кыргызстанда ортомчулукту өнүктүрүүгө көмөктөшүү. Басылмасын өзү жалпы коомго Кыргызстандагы медиаторлордун медиация жаатында жеткен ийгиликтери жөнүндө айтып берип, Кыргызстандын учурдагы өнүгүү мезгилинде медиациянын канчалык деңгээлде маанилүү жана керектүү экендигин айгинелейт. Маалымат берүү милдети экинчи орунда тургандыгына карабастан, ал Кыргызстанда медиация ишин өнүктүрүүдө зор мааниге ээ.

Жыйнактын максаттуу топтору (бенефициарлары) катарында төмөнкүлөр аныкталган:

1. Башка медиаторлордун тажрыйбасына кызыккан жаш жана тажрыйбалуу медиаторлор (артыкчылыктуу максаттуу топ).

2. Жыйнакты окуу куралы катары колдоно турган медиация жаатындагы окутуучулар.

3. Коомдук институттар (кызықдар мамлекеттик ведомстволор, жаарандык тармак, жергилиттүү коомчулуктар, эларалык уюмдар) жана КРдагы медиация иши жана медиаторлор жөнүндө маалымат алууга кызыккан уюмдар.

Методология

Жыйнактын методологиялык негизин иштеп чыгууда төмөнкүдөй изилдөө предметтери аныкталган:

1. Конфликт жана аны чечүү (конфликттин картасы, анын өнүгүүсү жана кандай чечилди);

2. Белгилүү конфликтти чечүүдөгү медиатордун иш-аракеттери (медиациянын баскычтары).

3. Медиатордун конфликтти чечүү процессинде жеткен ийгиликтери жана алган сабактары.

Ушунун негизинде төмөнкү бөлүктөрдөн турган кейстер боюнча маалыматтарды топтоо маалыматтык формасы (куралдар топтому) иштелип чыккан:

1. Медиатор жөнүндө маалымат.
2. Конфликт картасы.
3. Медиация.
4. Ийгиликтөр жана алынган сабактар.

Кейстер медиаторлор менен бетмебет маектешүү аркылуу топтолот деп аныкталган. Башка ыкмаларга салыштырмалуу бул ыкма кейс жана медиатордун тажрыйбасы жөнүндө кыйла көненирээк маалымат алганга мүмкүнчүлүк берди (сурамжылоо, фокус-топтор).

Медиаторлор “бир тоголок кар” ыкмасы боюнча тандалган, б.а. сурамжылоо бир медиатордан экинчи медиаторго өтүп уланган. Медиаторлордун белгилүү маалыматтар базасы же расмий реестри жана адистиги жок болгондуктан, бул ыкманы колдонуу чечими кабыл алынган.

Долбоордун өтүнмөсүнүн географиялык алкагы Чүй жана Баткен дубандарына жайылган. ОБСЕнин жергилиттүү шериктерин жана кейстерди топтоо боюнча көнешчини тарткандан кийин, долбоордун географиясы Ош жана Жалал-Абад дубандарына чейин көнөгөн. Ошентип, жыйнакка Баткен, Жалал-Абад, Ош жана Чүй дубандарында иштеген медиаторлордун кейстерди камтылды.

Кейстерди топтоо

Кейстерди Чүй жана Баткен дубандарындагы ФМТнын кызматкерлери топтогон. Ош жана Жалал-Абад дубандарында кейстерди, алгач, ОБСЕнин “ИРЭТ” АК жана “Аймира” КФ сыйктуу шериктеш уюмдары жыйнаган. Мындан тышкары, кейстер топтолуп бутуп калганда кейстерди топтоо боюнча кошумча көнешчи чакырылып, ал Ош жана Жалал-Абад дубандарындагы кейстерди чогулткан.

Алынган сабактар

1. Медиация деген эмне жана аны кантип аныктоого болот?

“Бүгүн чек арада куралданган конфликт болуптур. Эмдигиче силердин медиаторлорунар ошол жакта иштеп жатышкандыр?”

Кыргыз-өзбек чекарасындагы окуя болуп өткөндөн кийин жергилиттүү тургундун айткан сөзү

Медиация боюнча кейстерди чогултуу баштаганда медиация деген сөздүн түпкү маанисин түшүнүү кыйын болду. Керек болсо, бул нерсеге кейстерди топтоо процессинде иштешүүгө туура келген медиаторлордун өзү, шериктер жана башка адамдар кабылышты. Алгач, шериктердин арасында кайсы процессти медиация деп атоого болот деген суроого байланыштуу түшүнбөстүктөр келип чыкты. Ушундан улам, кейстер чогултула турган “талаада” да, аралык пландаштырууда да кыйынчылыктар болбой койгон жок. Бул көйгөйдү шериктер алгачкы баскычтарда аныкташып, ИА медиациянын жана анын түрлөрүнүн төмөнкүдөй аныктамасын колдонууну сунуш кылган:

“Медиация – чатакташып жатышкан тараптарга жардам берүү үчүн чечим кабыл алууда расмий компетенциясы жок байтарап үчүнчү жактын бардык кызыкчылыктарды канаттандырыши (Беркович жана Джексон, 2012-жыл). Мындан тышкary, белгилүү бир маселелер боюнча чатакташып жатышкан тараптарды өзара эпке келтириүүгө же, жок дегенде, тартипти бузган жүрүм-турумду токтотууга аракет кылган байтарап үчүнчү жактын ортомчулук иши деген дагы бир аныктама бар (Митчел, 1981-жыл).

Фасилитативдик медиация – чатакташып жатышкан тараптарга конфликтти, байтарап үчүнчү тарап катарында конфликтти чечүү жолдорун сунуш кылган медиатордун кийлигишүүсүз чечүүгө мүмкүнчүлүк берген медиация процесси.

Баалоочу медиация – конфликтти чечүү жолдорун сунуш кылган жана кеңеш берген үчүнчү тараптын кийлигишүүсү менен өтүүчү процесс. Бул процессте алгач көйгөйдү изилдеп, аныктаган, андан соң ар бир тарап менен өз-өзүнчө иштеп, эки тарапка төң пайдалуу болгон чечимди табуу боюнча сунуштарды иштеп чыккан үчүнчү тараптын кийлигишүүсү талап кылынат. (Блейк жана Мутон, 1985).

Трансформативдик медиация фасилитативдик медиацияга окшошуп кетет, бирок ал чатакташып жаткан тараптарга конфликтти башка өнүттөн карап көрүүнү сунуштайды

Баяндоочу (нарративдик) медиация тараптарга кимдир-бирөөнүн окуясын угуп жаткандай, конфликтке четтен көз жүгүртүүнү сунуш кылган баяндоочу терапияга окшошуп кетет

Шериктер расмий документтерде жана расмий позицияларды билдириүүдө ушул аныктамаларды колдонууга макул болушуп, медиация жана ортомчулук, сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү, арбитраж деген түшүнүктөрдүн ортосундагы айырмачылыктар белгилениди.

Кейстерди чогултууда бул аныктама ийгиликке жетүү жөнүндө окуяларды чогултуунун калыбы болгондуктан, ал зор мааниге ээ болду.

2. “Таза” медиацияны издөө

Баштадан эле, кейстерди чогултуу аракети классикалык маанидеги “таза” медиацияны издөөгө көбүрөөк басым жасаган. Бирок маалыматтарды топтоо учурунда мындаи окуялар өтө эле аз кездеше тургандыгы аныкталган. Конфликттерди чечүү процессинде медиаторлор көбүнчө сүйлөшүүлөрдү жүргүзүүчүлөрдүн жана ортомчулардын милдетин аткарууга

аргасыз болушкан. Себеби жыйнакта камтылган медиаторлордун көпчүлүгү өз коомчулуктарында кадыр-барктуу адамдар болушкандастыкан, тараптарга таасир этип, конфликттин күчөп кетишине жол бербөө үчүн өз кадыр-баркын колдонушкан. Көпчүлүк учурларда, келип чыккан конфликтти токтотуу үчүн медиаторлор ага өзүлөрү кийлигишип кетишет. Ушундан улам, медиаторлор конфликтти чечүү үчүн анын ар кандай баскычтарында ар кандай ролдорду айкалыштырышат деген тыянакка келсек болот. Мисалы, конфликт кризистик чекитине жеткен мезгилде медиатор сүйлөшүүлөрдү жүргүзүүчү адамдын же кадыр-барктуу адамдын милдетин аткарат. Андан соң, тараптарды тынчтыып, бири-бири менен баарлашууга даярдап алгандан кийин, медиатор медиация процессин баштап, натыйжада, тараптарды элдештиреет.

Ушунун негизинде, конфликттерди чечүү боюнча тынчтыкты орнотуучу, мындан тышкary медиация принциптери менен элементтери колдонулган кейстерди изилдөө чечими кабыл алынган. “Тынчтыкты орнотуучу” деген аталғы зомбулуктун алдын-алуу максатында тараптарга куралданып таасир этүүнү эмес, тынчтыкты куруу жана конфликттерди зордук-зомбулуксуз чечүү боюнча он маанайдагы ишмердикти билдирет.

3. Инсандар жана топтор аралык медиация. Медиация боюнча кейстердин көпчүлүгү белгилүү адамдардын ортосундагы конфликттерди чечүү процессин сүрөттөшөт. Шарттуу түрдө аларды инсандар аралык медиация деп атап койсо болот. Адатта, медиаторлор мындаи медиацияны конфликт келип чыкканда же аны чечип берүү жөнүндө жардам сурал кайрылышканда жүргүзүшөт. Көп сандагы адамдардын тобун жана кенири аймакты камтыган или долбоорлордун алкагында өткөрүлгөн медиация ишин баяндаган кейтер өзүнчө топту түзүшөт. Адатта, мындаи долбоорлорду донорлор каржылап, алар бүтүндөй коомчулуктардагы конфликттүү кырдаалды өзгөртүүгө багытталган иш-чаралардын топтомун камтышат. Албетте, мындаи процесстерди жалгыз медиатор жүзөгө ашыра албайт, аныктан, жалпы командалык иш талап кылынат. Ушуну менен, аларды, жеке конфликттерде бир гана медиатор жүргүзгөн медиациянын башка процесстеринен бөлүп алууга мүмкүнчүлүк берет.

4. Кыргызстанда медиациянын өнүгүүсүнүн өзгөчөлүктөрү. Медиация Кыргызстан үчүн жаңы түшүнүк. Бүгүнкү күнү Кыргызстандагы медиаторлордун контингенти, ошондой эле медиаторлордун кызматын колдонушкан калктын

арасындағы медиация саясаты жаңы гана түптөлүп баштады. Медиациянын бардык элементтери менен баскычтарын камтыған “таза” медиация окуялары етө эле аз кездешет. Бирок ошол эле маалда, Кыргызстанда бир топ тажрыйбасы жана олуттуу билими бар медиаторлор дагы жок эмес. Ушундан улам, топтолгон кейстерди Кыргызстандағы медиация эң жогорку деңгээлде өнүгүүдө деген өнүттөн эмес, медиациянын өнүгүү өзгөчөлүктөрүн изилдөө өнүтүнөн алып кароо туура болот окшойт деген ой жарапат.

Кыргыз Республикасындағы Ош шаарында, Ош, Жалал-Абад жана Чүй дубандарында «Ынтымак жарчылары» командаларынын жекемамлекеттик тармагынын дараметин жаратып, арттырууга багытталган ОБСЕнин ишмердиги

Демилгенин максаты: «Ынтымак жарчылары» тармагынын дараметин жаратып, арттыруу менен, Ош шаарындағы, Ош, Жалал-Абад жана Чүй дубандарындағы коомчулуктарга жана жергиликтүү бийлик органдарына мүмкүн болгон конфликттиң кырдаалдарды аныктап, жооп кайтарууга көмектөшүү.

Шериктер: «ИРЭТ» коомдук фондусу, «Аймира» коомдук фондусу, «Алга» коомдук бирикмеси, Ош шаарынын мэриясы, Кыргыз Республикасынын Ош, Жалал-Абад жана Чүй дубандарындағы Кыргыз Республикасынын Өкмөтүнүн ыйгарым укуктуу өкүлдөрүнүн аппараттары.

«Ынтымак жарчылары» жөнүндө жалпы маалымат:

«Ынтымак жарчылары» – чатақташып жатышкан тараптарга конфликтти өзара алгылыктуу жол менен чечүүгө жардам берген адамдар. «Ынтымак жарчылары» жекече же топтошуп иш алып барышып, алардын ар бири долбоордо камтылган дубандардын биригинин район же шаар сыйктуу административдик-аймактық бирдигинде негизделет. Команда ошол аймакка бекитилип, ага жооптуу

болот. Топтордун катышуучулары өз коомчулуктарында таанымал жана кадыр-баркка ээ, буга чейин ар кандай конфликттерди чечүүгө жардам берип келген жергиликтүү коомчулуктардын лидерлери. Долбоордун алкагында түзүлгөн командалардын алдында эки негизги маселе турат:

- конфликттердин табиятын талдоо жана коомчулуктардагы чыңалган кырдаалдарды аныктоо, ушундай көйгөйлөрдү чечүүде бийлик жана жарандык коомдун өкүлдөрү менен жигердүү кызматташуу; чатақташып жатышкан тараптардын ортосунда диалог жүргүзүүгө көмектөшүү;
- өзгөчө кырдаалдарда конфликттерди укук коргоочу органдар жана башка бийлик түзүмдөрү менен биргелешип чечүү аракеттери.

Долбоордун алкагында түзүлгөн «Ынтымак жарчылары» командалары ар кандай этностук жана курактык топтордун өкүлдөрүнүн ортосундагы гана эмес, коом менен бийликтин ортосундагы көпүре катары каралат. Алардын ишмердигинин багыты, жалпы-жонунан, бийлик органдары тарабынан белгиленгендигине карабастан, «Ынтымак жарчылары» өз ишин көзкарандысыздык шарттарында жүргүзүп келет. Кандай гана коомчулук болбосун, андагы адам «Ынтымак жарчылары» командасынын катышуучуларына конфликттерди чечип берүү өтүнүчү менен жардам сурап кайрыла алышат.

Долбоордун алкагындағы ишмердик жана күтүлүүчү натыйжалар:

1. «Ынтымак жарчылары» тандап алуу 2011-2012-жж. долбоордун алкагында Ош шаарынан, Ош, Жалал-Абад жана Чүй дубандарынан 748 адам тандалып, ар бири 22 адамдан турган 34 команда түзүлгөн. «Ынтымак жарчылары» тийиштүү бийлик органдарынын өкүлдөрү жана жарандык коомдогу шериктер менен биргеликте, укук коргоо органдары менен макулдашып, ОБСЕнин колдоосу менен тандалып алынган. Талапкерлерди тандоодо, түзүлгөн командаларда ар кандай этностук жана диний топтордун ар кандай курактагы жана гендердеги кадыр-барктуу өкүлдөрүн камтып, ошону менен өзүлөрүнүн коомчулуктарынын курамын чагылдыра турган бир катар факторлор эске алынган. Адатта, командалардын 50% мамлекеттик түзүмдөрдүн өкүлдөрүнөн куралат.

2. «Ынтымак жарчылары» окутуу 2011-жылы «Ынтымак жарчыларынын» алдында турган, жогоруда айтылып кеткен эки негизги маселеге байланыштуу

техникалык шыктарды иштеп чыгуу үчүн, өлкөнүн түштүгүнөн ар бир команданын тренерлери үчүн эларалык консультант бир катар окууларды өткөргөн. Окуудан өтүшкөн тренерлер кийинчөрөк өз командалары менен окуп-үйрөнгөн нерселери менен бөлүшүп окуу өткөрүшкөн. 2012-жылы Чүй дубанындагы жаңы командалар дагы ушундай схема менен конфликттүү кырдаалда иштөө шыктарын окуп үйрөнүшкөн. Ушуну менен катар, 2011-жылы түзүлгөн командалардын дарамети кошумча окуулар менен бекемделген.

2011-жылы Ош шаарынын, Ош жана Жалал-Абад дубандарынын «Ынтымак жарчылары» командалары менен иштеген, атайын чакырылган эл аралык эксперт 2013-жылы да бир катар окууларды өткөрүп, бардык командалардын дараметин арттырууну уланта бермекчи. Ага жергиликтүү эки консультант жардам берет.

3. Иш жүзүндөгү окуулар

2012-жылы Ош шаарындагы, Ош жана Жалал-Абад дубандарындагы «Ынтымак жарчылары» командалары үчүн кризистик кырдаалдарда иштөө боюнча 25 окуу уюштурулуп берилген. Бул окуулар коопсуздук маселелери жаатындагы атайын чакырылган эксперт, укук коргоо органдарынын жана башка түзүмдөрдүн өкүлдөрү, ошондой эле долбоордун шериктери менен биргеликте өткөрүлгөн.

2013-жылы өлкөнүн түштүгүндөгү ар кандай райондордогу командалардын катышуусу менен иш жүзүндөгү биргелешкен окуулар, мындан тышкары Чүй дубанынын райондорундагы командалар үчүн өзүнчө окуулар өткөрүлгөнү жатат. Окууларды өткөрүүдө коопсуздук жаатындагы эки жергиликтүү консультанттар катышмакчы. Иш жүзүндөгү окууларда «Ынтымак жарчылары» командаларынын мүчөлөрү жана жергиликтүү бийлик түзүмдөрүнүн, ошондой эле укук коргоо органдарынын өкүлдөрү катышышат. Ар бир «Ынтымак жарчылары» командасы жайгашкан райондо бирден окуу курсу, ошондой эле Ош шаарында бардык жергиликтүү бийлик органдары жана сөгиз команданын катышуусу менен бир чоң окууну өткөрүү, натыйжада, жалпы-жонунан 35 окуу пландаштырылууда.

4. Конфликттердин алдын-алуу иши

2011-2012-жж. окуудан өтүшкөн «Ынтымак жарчылары» олуттуу көйгөйлөрдү чечүү, көйгөйлөрдүн конфликтке айланып кетүү мүмкүнчүлүгүн баалоо жана анын мүмкүн болгон

булактарын жоюу максатында диалог жүргүзүү үчүн өз коомчулуктарында бир катар тегерек столдорду өткөрүшкөн. ОБСЕ мындай ишмердикти чакан-гранттарды бөлүп берүү менен каржылап берген. Түзүлгөн командалардын ичинен конфликттүү кырдаалда түздөн-түз медиация ишинде катышкандары да болгон. 2013-жылы «Ынтымак жарчылары» командаларына өз коомчулуктарындагы чыңалуу булактарын аныктоого, ошондой эле райондор ортосунда конфликттер келип чыккан учурларда коншулаш райондордогу «Ынтымак жарчылары» командалары менен жакшы мамиледе болгонго көмөктөшөт.

2011-2012-жж. коопсуздук боюнча атайын консультант «Ынтымак жарчыларынын» кризистик кырдаалдарда укук коргоо органдары менен биргеликте аткара турган ыкчам ишмердигинин этика кодексин жана жумушчу концепциясын иштеп чыккан. Окууларды даярдап, өткөрүүгө катыша турган коопсуздук боюнча консультанттар «Ынтымак жарчылары» командалары менен иштешүүнү улантышып, кризистик кырдаалдарда бийлик органдары менен ыкчам шарттарда кызматташууга даяр болушат.

5. «Ынтымак жарчыларынын»

ишмердиги жөнүндө жобо

2013-жылы Өкмөт Аппараты менен биргеликте жана Жогорку Кеңештин Коргоо жана коопсуздук комитетинин жөнгө салуусу менен, «Ынтымак жарчыларынын» командаларына шаардык жана дубандык денгээлдерде расмий статус бере турган «Ынтымак жарчыларынын» ишмердиги жөнүндө жобону кабыл алуу маселеси талкууланган. Эске сала кетүүчү нерсе, «Ынтымак жарчылары» командаларынын бардык катышуучулары коомдук негизде иш алып барышып, эмгек акы алышпайт. Долбоор аяктагандан кийин, «Ынтымак жарчылары» командалары менен кызматташууну жөнгө салуу милдети тийиштүү бийлик түзүмдөрүнө, тагыраак айтканда, Ош шаарынын мэриясына жана мамлекеттик дубандык администрацияларга толугу менен өткөрүлүп берилет. Жалпы жөнгө салуу милдети Өкмөттүк Аппаратка жүктөлөт.

6. «Ынтымак жарчыларынын»

ишмердиги жөнүндө жалпыга маалымдоо жана командалар тармагын түзүү

2013-жылы атайын чакырылган консультант-документалисттин көмөктөшүүсү менен, элдин «Ынтымак жарчылары» командалары жана

алардын аткарған ишмердиги жөнүндө кабардарлыгын жогорулатуучу видеоматериалдарды жазуу, долбоор жөнүндө китептерди даярдоо жана басып чыгаруу сыйктуу бир катар иш-чаралар пландаштырылууда.

2013-2014-жж. «Ынтымак жарчылары» тармагынын катышуучуларына жана жергиликтүү бийлик түзүмдөрүнүн, ошондой эле укук коргоо органдарынын өкүлдөрүнө бир команданын, ошондой эле ар кандай аймактардагы командалардын катышуучуларынын ортосундагы мамилелерди чыңдоо жана кризистик кырдаалдарда маалымат алмаша алуусу үчүн бири-бири менен акысыз сүйлөшө алуусу үчүн мобилдик телефондор берилмекчи.

Жыйнакты кантип колдонуу керек?

1. Жыйнактагы кейстердин бардыгы географиялык критерий боюнча 4 топко бөлүштүрүлгөн:

- a. Баткен дубаны;
- b. Жалал-Абад дубаны;
- c. Ош дубаны;
- d. Чүй дубаны жана Бишкек шаары.

2. Кейстерди дагы шарттуу түрдө төмөнкүдөй топторго бөлүштүрүүгө болот:

а. Медиация кейстери жана медиация принциптери менен куралдары колдонулган тынчтыкты орнотуучу кейстер (медиациянын бардык баскычтары менен элементтерин сактоо критерийи);
б. Инсандар ортосундагы жана топтор, коомчулуктар ортосундагы медиация (субъекттердин саны критерийи);

3. Автордун айтымында, кейстерди конфликттердин түру боюнча жиктештируү мүмкүн эмес, себеби, айрым учурларда, конфликттер бир эле маалда үй-бүлөлүк, кылмыш-жаза, этностор аралык, турмуш-тиричилик, саясий жана ресурстарды талашуу сыйктуу бир нече белгилерди камтышат. Ушуну менен, тигил же бул конфликтти так жиктештирип, белгилүү бир топко киргизүү мүмкүн эмес.

4. Ар бир кейстин түзүмү 4 маалыматтык бөлүктөн турат:

а. Кейстин аталышын, географиялык дубанын жана конфликттин келип чыккан жерин, ошондой эле чатаракташып жатышкан тарааптар жана медиатор жөнүндө кыскача маалымат берген жадыбал. Жадыбал тигил же бул кейстин мазмунун тез арада аныктоого мүмкүнчүлүк берет.
б. Баштапкы кырдаалды, конфликт келип чыккан жердин географиялык

өзгөчөлүктөрүн жана убакыт алкактарын сүрөттөгөн “Конфликт картасы” бөлүгү. Мындан тышкary, конфликт картасына бул конфликтти чечүү процессине медиатордун кандайча кийилиширилгендиги жөнүндө маалымат берилет.

с. Медиация бөлүгү. Анда үч бөлүмчө камтылган: Медиацияга даярдык көрүү баскычы, Чечим кабыл алуу баскычы (медиация процесси), Медиациядан кийинки баскыч (чечимдерди аткаруу, натыйжаларды тескөө).

д. Ийгиликтөр жана алынган сабактар бөлүгү. Бул бөлүктө төмөнкүдөй маалымат берилет: медиатор колдонгон куралдар жана ықмалар; конфликтти чечүү учурунда медиатор туш болгон кыйынчылыктар жана аларды чечүү жолдору; медиациянын тигил же бул процессинин ийгиликтүү же ийгиликсиз аякташын шарттаган факторлор.

5. Мындан тышкary, кейстин аягында окурмандын көңүлүн ушул кейстин белгилүү бир өзгөчөлүктөрүнө жана анын кабыл алуу чекиттерине бурган ФМТнын кыскача ой-пикири келтирилет.

Баткен дубаны

Исфана шаарындагы Янгиабад жана Чагатай көчөлөрүнүн жашоочуларынын ортосундагы конфликт

Турмуш-тиричилик конфликттери

Баткен дубаны	Медиация боюнча №1-кейс	2012-жыл	
«Келип чыккан кырдаалдын анык себептерин билгенден кийин, көйгөйдү чече башташты»			
Кайда?	Негизги чатакташкан тараптар	Медиатор	
Исфана шаары	Биринчи тарап Янгиабад көчөсүнүн тургундары	Экинчи тарап Чагатай көчөсүнүн тургундары	Курбанова Гульсара, жергилиттүү лидер

Убакыт алкактары

Конфликт 2012-жылы август айында Исфана шаарынын Янгиабад жана Чагатай көчөлөрүндө келип чыгып, 1 айдан ашык созулган.

Баштапкы кырдаал

Янгиабад көчөсүндө жашаган 3 коншу өзүлөрүнүн чарбактарынын чектерин көчөнү көздөй 1 метрге жылдырып салышканда чыр (конфликт) чыккан. Ал аз келгесип, бир жергилиттүү аял көчөнүн боюна соода күркөсүн орнотуп койгон. Ошентип, алар Чагатай көчөсүнө бет алган оор жүктөрдү жана жүргүнчүлөрдү ташыган унаалар өтүүчү жолду кууш кылышын салышкан. Чагатай көчөсүнүн жолу өтө эле кууш болуп калгандыктан, анын тургундары үчүн ушул жол менен жүрүү кыйын болуп калган. Тагыраак айтканда, жол жөө жүргөн адамдарга гана ылайыктуу болуп калган.

Күндөрдүн биринде чөп жүктөп Янгиабад көчөсү менен кетип бара жаткан чоң автоунаа жергилиттүү аялдын жолдун боюнда жайгашкан соода күркөсүнүн чатырын илип кеткен. Күркөнүн чатыры кулап түшүп, ачуусу келген аял жолду тороп туруп алган. Ушул окуядан улам Янгиабад көчөсүнүн бардык тургундары жолду тороп алышып, Чагатай жана Янгиабад көчөлөрүнүн тургундарынын ортосунда конфликт келип чыккан. Натыйжада, Чагатай көчөсүнүн жүзбашысы жергилиттүү жашоочулар Гульсара апа деп аташкан медиаторго конфликтти чечип берүү өтүнүчү менен кайрылган.

Медиаторду кийлигишириүү

Медиатор конфликт жаңы башталганда кийлигишкен. Конфликтти чечүү үчүн, Чагатай көчөсүнүн жүзбашысы аялдар менен иштеп жүргөн, ошондой эле үй-булөлүк жана турмуш-тиричилик конфликттерди чечүүдө чоң тажрыйбасы бар Гульсара апага жардам сурап кайрылган. Мындан тышкary, медиатор ушул аймактын кадыр-барктуу адамы болуп, жергилиттүү калк анын

айткандарын эки кылбайт. Бул конфликтти чечүү демилгесин жергилиттүү коомчулук езү көтөрүп чыккан.

Даярдык көрүү баскычы

Даярдык көрүү баскычында медиатор соода күркөсүнүн ээси болгон аялдын документтерин жана жердин документтерин карап чыккан. Натыйжада, бул аялдын соода күркөсүн курууга уруксаты жок экендиги анык болгон. Ага бөлүнүп берилген жер участогунун чектеринин бири жолду көздөй болжол менен 1 метрге чыгып кетип, шаар куруу ченемдерин бузган. Медиатор, алгач, ал аялдын коншуларынын бул көйгөйдү кандайча чечүүгө боло тургандыгына байланыштуу ой-пикирлерин уккан. Алардын көз-караштары ар кандай болуп, ар кандай сунуштарды киргизишкен, ошону менен катар бул соода күркөсүн таптакыр сүрдүрүп салуу сунушу дагы болгон.

Тараптардын чечим кабыл алуу процесси

Бул конфликттик кырдаалды чечүү үчүн шаардагы гимназиянын жанында жолугушуу болуп өткөн. Анда Чагатай көчөсүнөн болжол менен 10 адам (бул көчөдөн абройлуу адамдар келишкендигин баса белгилеп кетүү керек), Янгиабад көчөсүнөн 3 адам, ошондой эле жабырланган аял катышкан.

Тараптар бул көйгөйдү чечүү боюнча ар кандай ой-пикирлерин билдиришкен. Жолду тороп, башкаларды өткөрбөй ыңгайсыздыктарды жаратуу – “күнөө” жана “Кудайдан коркуу керек” деп айтылган ойлордон улам, чечим кабыл алуу процесси талаш-тартыштуу болуп, узакка созулуп кеткен. Жашоочулардын айтымында, жай мезгилинде жол чандап, ары-берүү жүрүү мүмкүн эмес. Бул жолду коргондоп алгандар жерге байланыштуу мызамдарды бузушкан жана алардын колунда уруксат берүүчү документтер болгон эмес. ГАИ жергилиттүү жашоочулардын курулмаларынын чатыры бузулбашы үчүн,

оор жүктөрдү ташыган чоң автоунааларга бул жолдо жүрүүгө тыюу салынат деген эскертуүчү белгилерди орнотушу керек болгон.

Медиатор ар бир тарапка сөз берип, алардын бири-бирине кыйкыrbай, тартипти сакташын тескеп турду. Натыйжада, тараптар автоунаалар кенен өтө алышы үчүн, жергиликтүү коомчулуктар өз колдору менен тротуардан калган фундаментти алып салышыбыз керек деген тьянакка келиши. Ошону менен жол кеңейип, автоунаалар кенен-кесир жүрө алышат.

Мындан тышкary, кышкысын жолду муз каптап, мектеп окуучулары мектепке бара жатышканда тайгаланып жыгылып, жаракат алган учурлар боло тургандыгын айтышып, дагы бир маселени көтөрүп чыгышты. Себеби суу кетүүчү арыктар аkyр-чикирлерге толуп калгандыктan, турак-жайлардын чатырынан аккан суу арык менен кетпей жолго жайылат. Чагатай көчөсүнүн жашоочулары тутүктөрдү алып келип, арыктарды ашар жолу менен аkyр-чикирлерден тазаламак болушту. Ал эми Янгиабад көчөсүнүн тургундары өз кезегинде жамғырдын суусу арык менен агып кетиши үчүн, арыкты терендөтүп казуу милдетин өз мойнуна алышты. Медиатордун айтымында, бул жолугушуу документтештирилип, чечимдин аткарылышын эки көчөнүн тургундары өзүлөрү көзөмөлдөмөк болушту.

Медиациядан кийинки мезгил

Иш азырынча баштала элек, бирок даярдыктар көрүлүп жатат. Тараптар МАЙден жол белгилерин орнотуу боюнча чечимин күтүшүүдө. Тараптар өз мойнуна алган милдеттемелерин аткара ала турган учурду чыдамсыздык менен күтүп жатышат.

Медиатор эмнелерди колдонду?

- Жигердүү угуу;
- Эки тарап менен тең жолугушуу;
- Мыйзам чыгаруу актыларын талдоо;
- Соода күркөсүнүн ээси жана

жергиликтүү өз алдынча башкаруу органдары менен өз-өзүнчө жолугушууда жолдун абалына байланыштуу көп малымат топтой алды. Ушундан улам, аkyr-чикирлерге толгон арыктарды тазалоо маселеси көтөрүлгөн.

Медиатор кандай кыйынчылыктарга кабылды?

Соода күркөсүн мыйзамсыз куруп алган жергиликтүү аялга кырдаалдын чоо-жайын түшүндүрүү оюй эмес болгондуктан, ушул жерден аздыр-көптүр кыйынчылыктар келип чыкты. Ал соода күркөсүн курууга

көп каражат сарптағандыктан, таптакыр эпке келбей жатты. Бирок медиатор аялга мыйзамды бузгандыгын айтканда, эртеңки күнү мындан дагы көбүрөөк жапа чегип калбайын деп тынчып калды. Аялдын колунда жергиликтүү мамкаттоонун жерди кеңейтүүгө уруксат берүүчү документтери жок болуп чыкты.

Медиациянын ийгиликтүү жүргүзүлүшүнө кандай факторлор таасир этти?

- Чагатай көчөсүнүн кадыр-барктуу тургундарынын Янгиабад көчөсүндө турган аял жапа чегип калбасы үчүн, жолду кеңейтүү боюнча киргизген сунушун баса белгилей кетүү керек. Алар келип чыккан кырдаалдын чыныгы себептерин билишкенден кийин, көйгөйдү чечип башташкан.
- Аталган көчөлөрдүн тургундары менен бетме-бет отуруп сүйлөшүү, тараптардын позицияларын, кызыкчылыктарын жигердүү угуу менен, жалпы макулдашууга келүү мүмкүн болду, кантсе да, бардык адамдар бейпил жана ынтымактуу жашоону каалашат.
- Соода күркөсүнүн мыйзамсыз курулгандыгы тууралуу жүйөөлүү далилдер келтирилген. Эгер жашоочулар документтерди изилдеп чыгышып, Мамкаттоо органдарына кайрылышса, аялдын соода күркөсүн түрттүрүп салышмак, натыйжада, Янгиабад көчөсүнүн жашоочусу жапа чегип калмак.
- Тараптар бул кырдаалды чечүүдө бирдей макулдашууга келе алышты.

Медиатордун жеке ой-пикири

«Айрым учурларда сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү түнгүюкка келип такалат, ал эми бул учурда болсо, жергиликтүү коомчулук көйгөйдү кыраакылык менен чече алды. Мындаи мыйзамсыз курулмалар көп болгондуктан, бул сыйктуу көйгөйлөр башка коомчулуктарга терс таасирин тийгизиши мүмкүн. Себеби көпчүлүк учурларда жергиликтүү калк мындаи көйгөйдү өз алдынча чече албайт же сотко кайрылгысы келбейт».

Калача айылындагы эки мектептин окуучуларынын ортосундагы конфликт

Мектептеги конфликттер

«Өз мектебинде жана жакынды мектептерде “уставдан тышкary” (тагыраак айтканда, “мектептин дедовщинасы”) сыйктуу мамилелер бийлигин жүргүзүп турган экен

Кайда?	Конфликттин негизги тараптары		Башка тараптар		Медиатор
Кадамжай районунун Үч-Коргон айыл округундагы Калача айылы	Биринчи тарап Пушкин атындагы орто мектептин 11-классынын окуучулары	Экинчи тарап Айни атындагы орто мектептин 11-классынын окуучулары	Үчүнчү тараптар Белгисиз чагымчы	Башка катышуучулар Эки мектептин администрациясы, Үч-Коргон айыл округундагы жашы жетелектердин иштери боюнча инспекциянын кызматкерлери	Мадазимов Аббос, жергиликтүү лидер

Убакыт алкактары

Конфликт 2012-окуу жылынын башында келип чыгып, болжол менен, бир жумага созулган. Медиатор алар менен дээрлик баштан-аяк иштеген.

Баштапкы кырдаал

Медиатордун айтымында, бул конфликт болжол менен бир жумага созулган. Ал кимдир-бирөөнүн чагымчыл иш-аракетинен улам келип чыккан. Белгисиз бирөө бир мектептин окуучуларына “Силер адам эмессиңер” деген СМС билдириүүсүн, ал эми Пушкин атындагы экинчи мектептин окуучуларына “Силер, бизден, Айни атындагы мектептин 11-классынын окуучуларынан таяк жеп каласыңың” деген мазмундагы СМС билдириүүсүн жөнөткөн. Буга чейин деле, эки мектептин жогорку класстарынын окуучуларынын ортосунда кер-мур айтышуулар болуп келген.

Мындай билдириүүнү алган 1-тарап (Пушкин атындагы орто мектептин окуучулары) классташтарын жана жактоочуларын чогултуп, 2-тарап (Айни атындагы орто мектептин окуучулары) менен кырдаалды териштириүүгө жөнөйт. Бири-бири менен айтышып отурушуп, Айни атындагы орто мектептин окуучулары өз дарегине айтылган айылтоолорду көтөрө алышпай, Пушкин атындагы мектептин окуучулары менен мушташып кетишет. Бул мушташты мектептин директору көрүп калып, окуучуларды ажыратып калган. Ал окуучулардан болуп өткөн мушташтын себептерин билгенге аракет кылган, бирок эки мектептин төн окуучулары конфликттин чыныгы себебин жашырышып, эч нерсе айтпай коюшкан.

Медиаторду кийлигиштируү

Медиатор TASK уюштурган бардык семинарларда жана окууларда, конфликтология, сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү процесстерди жана жалпы макулдашууга жетүү боюнча окууларда катышкан. Бул конфликттүү кырдаалга медиатор аягында катышып калган. Ага Жашы жетелектердин иштери боюнча инспекциянын (ЖИИ) кызматкери бул кырдаалды тынчтык жолу менен чечип берүү өтүнүчү менен кайрылган. Медиаторго күч түзүмдөрүнүн өкүлдөрү кайрылып жаткандыктан, ал бул көйгөйдү чечүүгө катышууга макул болгон.

Даярдануу мезгили

Даярдануу мезгилинде медиатор учурдагы конфликт боюнча маалымат топтогон.

Медиатор эки мектептин төн 9-10-класстарынын окуучуларынын арасынан маалымат чогултууну чечкен. Алар жогорку класстын окуучуларынын ортосунда кер-мур айтышуулар болуп турган деген маалымат беришкен. Өз мектебинде жана жакынды мектептерде “уставдан тышкary” (тагыраак айтканда, мектептеги дедовщина) сыйктуу мамилелер өз бийлигин жүргүзүп турган экен.

Сурамжылоонун соңунда медиатор жогоруда айтылган СМС билдириүүсү жөнөтүлгөн телефон номерин аныктаган. Бул номер аркылуу медиатор жана ЖИИнин кызматкерлери эки мектептин окуучуларына СМС билдириүүсүн жөнөткөн адамды табышкан. Андан соң, медиатор аларды беттештирген. СМС билдириүүсүн жөнөткөн адам ушул эки мектептин

окуучуларын мушташтыргысы келген башка мектептин окуучусу болуп чыккан. Беттештириүүдөн кийин, күнөөкөр эки мектептин окуучуларынан кечирим сураган.

Тараптардын чечим кабыл алуу процесси

Пушкин жана Айни атындагы мектептердин завучтары, ошондой эле Үч-Коргон айыл округунун ЖИИ инспектору тараптарды Калача айылында боло турган жолугушууга чакырган. Бул жолугушууга Пушкин атындагы мектептен 6 окуучу, Айни атындагы мектептен 7 окуучу ата-энелери менен келишкен.

Алгач, Айни атындагы мектептин окуучуларынын ата-энелери өз балдарын актап, жолугушууну өткөрүп жаткандарды айыптай башташкан. Андан соң, жолугушуунун катышуучулары конфликттин эки тарабын тен угушуп, чагымчыл СМС билдириүүлөрүнүн автору – таптакыр башка адам экендигин жана ал табылгандыгын кабарлашкан. Эки мектептин тен окуучулары бири-биринен кечирим сурашып, элдешишкен. Алар бири-биринин колдорун кысышып, мындан ары мындаи нерсеге барбайбыз деп убада беришти.

Мындан тышкary, окуучулар эки мектептин тен завучтарынан болуп өткөн мушташ учун кечирим сурашты. Бардык чечимдер оозеки кабыл алынып, милдеттемелер жазуу жүзүндө бекитилди.

Медиациядан кийинки мезгил

Медиатор эки тарап элдешкендөн кийин, милдеттемелерин аткарып жатышкандастыгын өз көзү менен көрдү. Эки мектептин ортосунда спорт иш-чарасы уюштуруулуп, окуучулар бири-бири менен аралашып ойнот журушту. Иш-чаранын жыйынтыгында, алар биргелешип спорт командасын түзүшүп, райондук деңгээлде өзүлөрү курактуу окуучулар менен күч сыйнашып көрүүнү каалашат экендигин билдириши.

Медиатор эмнелерди колдонду?

1. Ортоңку класстардын окуучуларынын жардамы менен жогорку класстын окуучулары жөнүндө маалымат топтоду. Жогорку класстар жөнүндө маалыматты кенже класстардан чогултуу ыкмасы кенири кездешкен ыкма, кенже класстар мектепте эмне болуп жаткандастыгын жакшы билип, эч кандай милдеттемелерге байланышпагандыктан, маалыматты ээн-эркин бере алышат.

2. Милиционер менен иштеди. Медиаторго кайрылуу демилгесин ЖИИ инспектору көтөрүп чыккандыктан, милиция менен иштебей кою мүмкүн эмес болчу. Кубандырганы, милиция кызматкери дагы конфликттин тынчтык жолу менен чечилишине кызыкты.

3. Сүйлөшүүлөрдү жүргүздү.

4. Башка мугалимдер, завучтар менен чогуу иштеди. Мектеп адамдары менен иштешүүдө, мындаи кызматташуусуз иш бүтпөйт.

5. Жеке жолугушууларды өткөрдү.

Медиатор кандай кыйынчылыктарга кабылды?

1. Үчүнчү тарапты табуу оной эмес болду. Бул көйгөйдү чечүүгө милиция кызматкери жардам берди.

2. Окуучулар конфликттин чыныгы себебин жашырып жатышты.

3. Окуучулар медиация, сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү деген сөздөрдү буга чейин угушкан эмес. Андыктан медиатор, окуучулар мектепте, үй-бүлөдө, коомдо келип чыккан көйгөйлөрдү чечүү жолдорун түшүнө алышы үчүн мектеп программасына сабырдуулук жана конфликтология сабактарын киргизүү керек деп эсептейт. Мындан тышкary, мектеп медиаторлорун даярдоо ишин дагы өздөштүрүү керек деген ою менен дагы бөлүштү.

4. Тилге байланыштуу кыйынчылыктар болду, себеби Үч-Коргон айыл округунда тажик коомчулугунун өкүлдөрү жашашат.

Медиациянын ийгиликтүү жүргүзүлүшүнө кандай факторлор таасир этти?

1. Медиация процессин кантип жүргүзүүнү, башкарууну жана кандай сөздөрдү айтып, кандайларын айтууга тыюу салына тургандыгын жакшы билгендик.

2. Чечимди мектеп окуучулары өзүлөрү кабыл алышты, демек, ошол чечимдерге жана алардын аткарылышына окуучулар өзүлөрү жооптуу болушат.

3. Тараптар, мугалимдер жана милиция кызматкери окуучулардын көйгөйүн тынчтык жолу менен чечүүгө аракет кылышты. Мындаи натыйжа мугалимдер менен завучтардын аракети менен алынды.

Медиатордун жеке ой-пикими

Медиатор мектептердеги көйгөйлөргө көбүрөөк көңүл бурууга, ата-энелерди үйдөн балдарга көбүрөөк көңүл буруп, тарбия иштерин жүргүзүүгө үндөйт. Мындан тышкary, балдарды медиация ишине кызыктыруу үчүн билим берүү программаларына сабырдуулук маданиятын киргизип, сабырдуулук бөлмөлөрүн ачыу керек деген сунуштары менен бөлүштү.

Сары-Талаа жайытындагы малды сугаруу маселесинен улам келип чыккан конфликт

Сууга байланыштуу конфликттер

«Жайыт маселелери боюнча жергиликтүү комитет жайыттарга байланыштуу көйгөйлөрдү буга чейин чечип келген, мындай окуялар бул аймакта көп кездешет»

Кайда?	Конфликттин негизги тараптары		Башка тараптар	Медиатор
Сары-Талаа аймагы, Кадамжай району	Биринчи тарап Чабан Б.	Экинчи тарап Калган чабандар жана жергиликтүү коомчулуктун мүчөлөрү	Үчүнчү тараптар Жайыт комитети	Камбаров Толкунжан, мугалим, Жайыт маселелери боюнча комитеттин төрагасы

Убакыт алкактары

Конфликт 2011-жылы жаз айында башталып, бир жылдан ашык убакытка чейин созулган.

Баштапкы кырдаал

Конфликт Кадамжай районунун Сары-Талаа деген жерде Жарбулак деп аталган булактын жаңында келип чыккан. Сары-Талаа участогу Кадамжай районунун айылдары малдарын жайгаштаа жайгашкан.

Б. аттуу чабан жергиликтүү коомчулукка караштуу Сары-Талаа жайытындагы мал суу ичүүчү булактын тегерегиндеги жерди коргондол салганда чыр (конфликт) чыккан. Тагыраак айтканда, чабан булактын тегерегиндеги 20 соток жерди коргондол, ал жерди жашылдандыруу максатында бактарды отургузуп салган. Ал аз келгесип, чабан башка бирөөлөрдүн малын коргондуун ичине киргизбей койгон. Коншу чабандар менен жергиликтүү коомчулуктун жашоочулары андан коргонду алып салууну жана малды сууга коё берүүнү талап кылышкан. Бирок Б. алардын талабын аткарбай, моюн толгоп туруп алган.

Ушул жылдын жаз айында бул конфликт чыңалып чыккан. Конфликт келип чыкканда, тараптар Жайыттар маселелери боюнча комитеттин төрагасына кайрылышкан, себеби аталган комитеттин бул кырдаалды караштырууга укугу бар. Чабандардын айтмында, акыркы эки жылда мал көбөйүп, суу жетпей баштаган. Жергиликтүү малчылардын 3 сарай толо малы болуп, алардын ичинен 1 миңи майда мал жана 50 баш бодо малы болгон. Малдын көбөйүшү менен, суу маселеси чабан менен жергиликтүү коомчулуктун талаш-тартышынын себеби болгон.

Медиаторду кийлигишириүү

Медиатор бул процесске эки тарап тирешип, көйгөйдү чече алышпай, жергиликтүү жайыт маселелери боюнча комитетке кайрылганда кийлигишкен. Жайыт маселелери боюнча комитеттин төрагасына кайрылуу демилгесин жергиликтүү коомчулук көтөрүп чыккан. Себеби эки тарап тең өз алдынча элдеше албай, бул кырдаалдан чыгуу жолун таба албай коюшкан. Жергиликтүү жайыт маселелери боюнча комитеттин жайыттарга байланыштуу маселелерди кароого укугу бар.

Даярдануу мезгили

Даярдануу мезгилинде медиатор КРнын жайыттарды пайдалануу боюнча ченемдик-үүкүк актыларын каратып, жер участогун коргондол алып, башка чабандардын малдарын булакка киргизбей жаткан чабан менен жолуккан. Жолугушуунун жүрүшүндө бул көйгөйдү чечүү боюнча ар кандай ой-пикирлер айтылган. Эгер чабан башка чабандар менен элдешип, мал сугаруучу жерге байланыштуу маселе боюнча алар менен тил табыша алса гана, көйгөй чечилиши мүмкүн. Булакты коргондол алган чабандын бул жерге эч кандай жеке менчик актысы болгон эмес, себеби жайыттар мамлекеттин менчиги болуп эсептелет.

Тараптардын чечим кабыл алуу процесси

Баш аягы эки жолугушуу уюштурулган. Биринчи жолугушуу Сары-Талаада конфликттин бардык катышуучуларынын катышуусу менен өткөрүлгөн, экинчи жолу катышуучулар Пульгон айылында чечим кабыл алуу үчүн жолугушкан. Чечимдерди кабыл алуу процесси Пульгон айылында

айыл өкмөттүн башчысынын бөлмөсүндө болуп өткөн. Чечимдерди кабыл алуу процессинин башында тараптар өзара келишүү жолун таба алышын деген ниетте ар бирине сөз берилген. Тараптар өз позицияларын, кызыкчылыктарын жана муктаждыктарын билдиришип, көйгөйдү тынчтык жолу менен чечүүгө макул болушкан. Медиатор тараптарга бири-биринин сөзүн бөлбөй, ичинdegисин айтып алууга мүмкүнчүлүк берген. Сүйлөшүүлөрдөн кийин, тараптар экөөндө төң эч кандай альтернатива жок деген тыянакка келишкен. Ошондуктан, алар бири-бирин айыптабай, каржылык жана башка жоготууларга кирилтер болбойлу деген ниетте көйгөйдү тынчтык жолу менен чечкенге аракет кылышты.

Чечим кабыл алуу процессинде экинчи тарап булактын тегерегиндеги коргонду толугу менен алып салууну сунуш кылды. Чабан мындай сунушка макул боло алган жок, себеби 10 жылдан бери кылыш келе жаткан жашылдандыруу аракети текке кетмек. Экологиялык өңүттөн, жергиликтүү коомчуулуктун өкүлдөрү да булактын тегерегиндеги жашыл бактарды сактап калууну туура көрүштү.

Жыйынтыгында, тараптар төмөнкүдөй чечимге келиши:

1-тарап: Участокту коргондоп алган чабан белгилүү бир көлөмдөгү сууну капитаж аркылуу коргондон чыгарып берүүгө макул болду.

2-тарап: Жергиликтүү коомчуулуктун өкүлдөрү капитаж аркылуу сууну коргондон чыгаруу чечимине макул болушуп, 600 метр түтүк менен камсыз кылуу милдетин өз мойнуна алышты. Жайыт маселелери боюнча жергиликтүү комитет цемент жана арматура менен камсыз кылмай болду. Каптаждын куруулушуна 4,500 сом талап кылышып, тараптар макулдашууну жазуу жүзүндө эмес, оозеки түрдө түзүштү.

Чабан мыйзамсыз иш-аракеттери учун жазаланган жок, себеби буга чейин ал булактын тегерегин акыр-чыкырлерден тазалап, бак өстүрүп, жашылдандыруу учун чоң каражаттарды сарптаган.

Медиациядан кийинки мезгил

Биринчи баскычта көйгөйдү чечүүнүн өзара келишүү варианты ишке ашкан, башкача айтканда, Биринчи тарап белгилүү бир көлөмдөгү сууну коргондон чыгарып берүүгө макул болгон. Жергиликтүү коомчуулук (Экинчи тарап) капитаж куруу учун 4 кап цемент, 32 метр арматура сатып беришкен. Биринчи тарап сууну коргондон чыгаруу учун болжол менен 20 м түтүк менен камсыз кылган. Жайыт маселелери боюнча комитет шагыл төгүп бермек болгон. Тараптардын өз моңдарына алган

милдеттемелери учурда чечилүүдө жана бир гана капитаж куруу маселеси ачык бойдан калууда.

Медиатор эмнелерди колдонду?

- КРнын профилдик мыйзамдарын, ошону менен катар 2009-жылдан бери иштеп келе жаткан "Жайыттар жөнүндө" Мыйзамды жана "Айыл-чарба жерлерин ижарага алуу жөнүндө" Мыйзамды изилдеп чыккан.
- Жайыт маселелери боюнча жергиликтүү комитет менен кеңешкен.
- Конфликттин бардык тараптары менен сүйлөшүүлөрдү жүргүзүп, жолугуп чыккан.

Медиатор кандай кыйынчылыктарга кабылды?

Бул процесстин журушундө медиатор кырдаалды жакшы билгендиктен, олуттуу кыйынчылыктарга туш болгон жок. Көйгөйдү чечүү жолдорун катышуучулар өзүлөрү таап, процесс эки тараптын пайдасына чечилди. Жайыт маселелери боюнча жергиликтүү комитет буга чейин жайыттарга байланыштуу маселелерди чечип келген. Комитет жайытты пайдалануучулар топтогон каражаттардан акча бөлүп берүүгө макул болду. Топтолгон акча жайыт инфратүзүмүн өнүктүрүүгө сарпталышы керек. Андыйктан капитажды курууга белгилүү көлөмдөгү акча каражаттарын бөлүп берүү чечими кабыл алынган.

Медиациянын ийгиликтүү жүргүзүлүшүнө кандай факторлор таасир этти?

- Медиатордун статусу, себеби бардык тараптар медиаторду жайыт маселелери боюнча төрага катары билишкен.
- КРнын Мыйзамдарын билүү, тараптардын медиаторду урматтап-сыйлаши жана тараптардын бири-бирине ишенүү менен мамиле жасашы.
- Келип чыккан кырдаалды жакшы билүү жана иш тажрыйбасы.

Медиатордун жеке ой-пикири

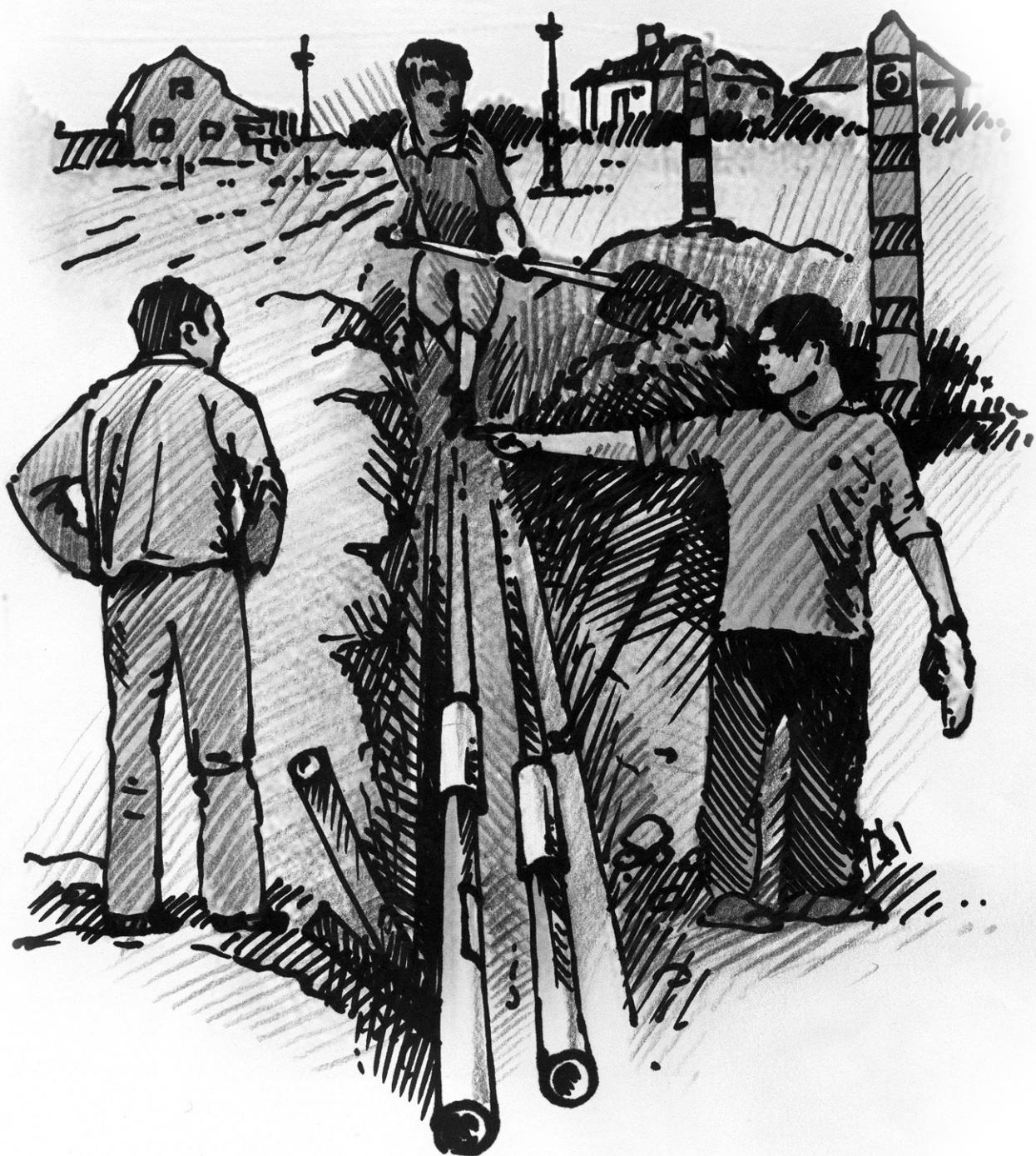
Медиацияны белгилүү бир аймакта, белгилүү коомчуулукта өткөрүү керек. 2000 адам катышкан конфликтти бир медиатор тынчтык жолу менен, чыр-чатааксыз чечип көё алат.

ФМТ ой-пикири:

Документалисттин эскертүүсү: Медиатордун статусуна жана тараптардын аны медиатор катары кабыл алышина байланыштуу шектенүү сезими болушу мүмкүн. Бул учурда медиатор жайыт маселелери боюнча комитеттин төрагасынын милдетин аткарып, бирок конфликтти чечүүдө медиация ык-амалдарын колдонгон.

Мазеиттин жери деген аймактагы суу түтүгүнө байланыштуу конфликт

Сууга байланыштуу конфликттер
Чегаралык конфликттер

«Кыргыздар жана тажиктер жашаган мындай коомчулуктарда жерге, сууга жана жайыттарга байланыштуу конфликттер болуп турат»

Кайда?	Конфликттин негизги тарараптары	Медиатор	
Мазеиттин жери участогу, Баткен дубаны	Бириинчи тарап Мазеиттин жери участогунун тургундары	Экинчи тарап Жамоат Чоркухтун №4-бригадасынын тургундары	Максат Иметов, Актатыр айыл өкмөтүнүн башчысы

Убакыт алкактары

Эки коомчулуктун (кыргыз жана тажик) ортосундагы чыр-чатарак 2011-жылы Мазеиттин жери участогун бойлой кеткен суу тутугу куруулуп баштагандан бери болжол менен бир жылга чейин созулган.

Конфликт келип чыккан жер (географиялык өзгөчөлүктөрү)

Мазеиттин жери участогу Кыргыз Республикасы (КР) менен Тажик Республикасынын (ТР) мамлекеттик чекарасында КРнын аймагында Ортобоз (КР) айылы менен №4-Бригада Чоркух джамоатынын (ТР) ортосунда жайгашкан. Анда 243 адам жашап, суу тутуктөр жүргүзүлбөгендүктөн, тургундар сууну арыктан алып иченке мажбур болушат. Кыш мезгилинде жергиликтуу калк сууну Исфара дарыясынан алып ичет.

Баштапкы кырдаал

Бул талаш-тартыш 2011-жылы август айында Мазеиттин жеринин жергиликтуу жашоочулары суу тутуктөрүн жүргүзүү үчүн траншея казып башташканда, алар менен №4-Бригада Чоркух джамоатынын тургундарынын ортосунда келип чыккан. Талаш-тартышты чегаралык аймактардын так эмес белгилениши шарттаган. ТРнын эки тургуну жашаган үйлөрдүн ортосунда кичинекей жер участогу бар, ал аркылуу кыргыз коомчулугу үчүн суу тутүгү жүргүзүлүшү керек болчу. Ушул эки үйдүн тургундары ушул кичинекей жер улүшү аркылуу суу тутүгүнүн өткөрүлүшүнө каршы болушкан, себеби ал жер аларга тиешелүү болгон. Бирок Ортобоз айылынын жана Мазеиттин жери участогунун (КР) жашоочулары бул жер бөлүгү КРна караштуу дешет. Эки тарап өзара макулдашууга келе алышпагандыктан, бул көйгөй чечилбей калган. Кыргыз коомчулугу ашар ыкмасы менен бул участокту 2 жолу казып чыгышкан, ал эми ушул эки үйдүн жашоочулары казылган жерлерди кайра көмүп, алардын ишине тоскоол болушкан. Натыйжада, суу тутүгүн куруу иши токтоп калган. Мындай кырдаал келип

чыкканга чейин, жергиликтуу калк бири-бириникине конокко барып, майрамдарды чогуу белгилешип, ынтымактуу жашашкан. Мындай чыр-чатарактан кийин, эки коомчулуктун мамилелери суп, бузулуп калган.

Медиаторду кийлигиштируу

Айыл өкмөтүнүн башчысы жана медиатор Иметов М. коомчулуктун ичинде жаш жана күжүрмөн айыл өкмөтү катарында белгилүү бир денгээлде кадыр-баркка ээ. Ал суу тутүгүн жүргүзүү иши токтоп калганда, келип чыккан чыр-чатарактын себебин түшүнгөнгө аракет кыла баштаган. Тагыраак айтканда, документтерди изилдеп, жердин кимге караштуу экендигин аныктағысы келген. Натыйжада, ал Баткен районунун Мамкаттоосу жана №4-участоктун бригадири менен жолугуп, көп иш бутүргөн. Медиатор бул чыр-чатаракка август айында кийлигишип, аны чечүү үчүн чатаракташып жатышкан эки тарап менен тен жолуга баштаган.

Даярдануу мезгили

Алгач, өз коомчулуктарына бул көйгөйдүн түпкү маани-манзызын түшүндүрүп берип, Мазеиттин жери участогуна суу тутуктөрүн жүргүзүүгө уруксат алуу үчүн Чоркух джамоатынын төрагасы менен жолуккан. Чоркух джамоатынын төрагасынан суу тутуктөрүн жүргүзүүгө жазуу жүзүндө уруксат алынгандан кийин, ТРнын №4-участогунун тургундары менен жолугушуу болуп, анда Чоркух джамоатынын төрагасынын орун басары чыгып сөз сүйлөгөн. Ал бардык катышуучуларга суу тутуктөрүн жүргүзүү иштерине уруксат берген документтер алынды деп кабарлаган. Суу тутуктөрүн конфликттик кырдаал келип чыкканга чейин эле жүргүзүлүп башталган. Айрым участоктордогу иштер аяктагандан кийин, кыргыз коомчулугу суу тутуктөрүн ушул эки тажик үйдүн ортосунан өткөрүп баштаганда чыр чыккан. Тажик коомчулугу өз үйлөрү аркылуу суу тутүгүнүн жүргүзүлүшүнө каршы болушкан. Курулуш иштерине

мындай каршылык көрсөтүүнүн себептери белгисиз бойдон калган. Тажик коомчулугу эки коомчулук төң пайдасы тие турган иш жургүзүлө тургандыгына карабастан, өз аймагында суу түтүктөрүн өткөрүүгө так секирип каршы болушкан.

Тараптардын чечим кабыл алуу процесси

Чечим кабыл алуу процесси узакка чейин созулуп кеткен. Эки тарап төң аталган жер участогу бизге тийиштүү деп көшөргөндүктөн, ал жер талашкан түшкөн. Мындай көйгөйдүн келип чыгышынын себеби – бүгүнкү күнгө дейре эки мамлекеттин ортосунда делимитация жана демаркация процесси аягына чейин чыга элек. Тажик тарап жер участогу аларга тиешелүү десе, так эле ошол сөздү кыргыз тарап дагы айтып жатты. Джамоаттын төрагасы суу түтүктөрүн орнотконго жазуу жүзүндө уруксат бергенде гана чечим кабыл алуу процесси ордунан жылды.

Кыргыз жана тажик тараптар менен бир нече жолу (болжол менен 3-4 жолу) жолугушуулар болуп, бирок чатак чечилбей кала берген. Кыргыз тарап менен өзүнчө, тажиктер менен өзүнчө жолугушуулар болуп, бирок эки тарап төң бирдиктүү чечимге келе алган эмес. Акыры, төраганын катышуусу менен, эки коомчулук менен болгон жыйынтыктоочу жолугушууда, суу тутугун тажик тараптан дагы өткөрүү көрек деген ойго келип токтошкон. Ачыгын айтканда, тажик тарап сууга муктаж деле эмес болчу.

Жыйынтыктоочу жолугушуудан кийин, кыргыз тарап тажик коомчулугунда дагы бир суу тутугун куруп берүүнү сунуш кылган, мындай сунушту тажик коомчулугу кабыл алган.

Медиатордун ролу тараптарды элдештирип, аларга суу тутугунун куруу маселеси боюнча бирдиктүү пикирге келүүгө жардам берүү болду. Чындыгында, бардык жолугушуулардын демилгечиси медиатор болгон. Мындан тышканы, ал талкууну башкарып, чечим кабыл алууга шарт түзүп берген.

Медиациядан кийинки мезгил

Суу тутугун куруу боюнча иштер башталды. Ушуну менен, жергиликтүү бийликтин милдетин аткарган медиатор жана жергиликтүү коомчулук биргелешкен аракеттери менен бирдеи чечимге келип, конфликтти тынчтык жолу менен чече алышкан. Учурда эки тарап төң бири-бирине көз каранды болгондуктан, бири-бирине болгон ишеним сезимин калыбына келтирүү иши жүргүзүлүүдө. Суу тутугун куруу иштери азырынча аяктай элек, бирок курулуш иштери болуп жатат.

Медиатор эмнелерди колдонду?

Медиатор жигердүү угуу ыкмасын колдонду. Жигердүү угуу учурунда ал бул көйгөй жөнүндө толук маалымат алып, көйгөйлүү чекиттерди аяктай алган. Мындан тышканы, джамоаттын төрагасы, жергиликтүү жашоочулар, Мамкаттоо менен жолуккан.

Медиатор кандай кыйынчылыктарга кабылды?

- эки мамлекетти бөлүп турган чектердин так белгиленбегендиги;
- кыргыздар менен тажиктер тыгыз жашаган мындай коомчулуктарда жерге, сууга жана жайыттарга байланыштуу конфликттер күн алыс болуп турат;
- эки тараптын калкынын агрессивдүүлүгү;
- Мазейттин жери участогу анклавда жайгашкан;
- тажик тарабы менен сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү (жолугушууларды уюштуруу, тараптардын кызыкчылыктары менен позицияларын билүү) оңой эмес болду, себеби алар башка мамлекеттин жарандары.
- экинчи тарап өзүнүн мыйзамдары, тартиптери ж.б. нерселери бар көзкарандысыз өлкө болгондуктан, чегаралык көйгөйлөрдү чечүү оңой эмес болду.
- бул кыйынчылыктарды жолугушууларды өткөрүү, суу түтүктөрүн жүргүзүү зарылчылыгын түшүндүрүү, ошондой эле бул эки коомчулуктун коншуллаш жана бири-бирине көз каранды болгон (мисалы, калкын тажик бөлүгү кыргыздардын жайыттарын пайдаланышат) эки мамлекеттин өзара мамилелери аркылуу жеңүүгө мүмкүн болду.

Медиациянын ийгиликтүү жүргүзүлүшүнө кандай факторлор таасир этти?

Конфликтти тынчтык жолу менен чечип, кырдаалдын начарлап кетишине жол бербөө максатында эки тарап менен улам-улам уюштуруулуп турган жолугушуулар. Тараптар конфликттын тынчтык жолу менен чечилбесе, эртеңки күнү өнүгүү үзүгүлтүккө учурай тургандыгын жана алар бири-бирине көз каранды экендигин түшүнө алышты.

Медиатордун жеке ой-пикири

Медиатор Актатыр айыл округунун башчысы болгондуктан, ал конфликттин тынчтык жолу менен чечилишине кызыкдар тарап болгон. Конфликттик кырдаалды чечүү учун, медиатор бейтарап үчүнчү жактын милдетин аткарышы көрек болчу. Бирок бул кырдаалды чечип бере ала турган калыс, бейтарап адамды табуу оңой эмес болду, ошол эле учурда сырттан кимdir-бирөөнү чакыруу көбүрөөк акча каражаттарын да талап кылмак.

Зардалек кен казылып алынуучу жердеги конфликт

Ресурстарга байланыштуу конфликттер
Тоо кандерин казып алуу чөйрөсүндөгү конфликттер

«...МИТИНГДЕР ЖАНА ЖОЛДОРДУ ТОРОП АЛУУ МЕНЕН БУЛ КӨЙГӨЙДҮ ЧЕЧҮҮ МҮМКҮН ЭМЕС, БИР ГАНА ДИАЛОГ ЖАНА БИРИ-БИРИНЕ ИШЕНГЕН КЫЗМАТТАШТЫК МАМИЛЕЛЕРИ АРКЫЛУУ ГАНА ЭПКЕ КЕЛИШҮҮГӨ БОЛОТ...»

Кайда?	Конфликттин негизги тараптары	Башка тараптар	Медиатор	
Тунук-Сүү айылы	Бириңчи тарап Тунук-Сүү, Сары-Талаа, Кан айылдарынын тургундары	Экинчи тарап Геологиялык чалғындоочу компания (КНР)	Үчүнчү тараптар Баткен дубанынын администрациясы	Хаит Айкынов, коомдук ишкөр, медиатор

Убакыт алкактары

Каралып жаткан конфликт 2011-жылы май айында келип чыккан. Бирок буга чейин деле жергиликтүү жашоочулар менен кытай компаниясынын жумушчуларынын ортосунда ар кандай кагылышуулар жана нааразычылык акциялары болуп турган.

Конфликт келип чыккан жер (географиялык өзгөчөлүктөр)

Борбордук чекит геологиялык чалғындоо иштери башталган Баткен дубанынын Баткен районунун Тунук-Сүү айылында жайгашкан. Бирок конфликтке коңшу айылдарынын Сары-Талаа, Кан тургундары дагы катышкан. Бул айылдардан 5-6 км аралыкта алюминий кендери табылган Зардалек деген жер жайгашкан.

Баштапкы кырдаал

2010-жылы кытай компаниясы Тунук-Сүү айылында геологиялык иштерди жана алюминий чыккан аймакка жол куруп баштаган. Бул компания жергиликтүү калкка экологиялык жактан зыян келтириет деген ой менен, жергиликтүү жашоочулар кытай компаниясынын жумушчуларын кубалап салышкан.

Бир аз убакыт өткөндөн кийин, компания өз ишин кайрадан баштаган. 2011-жылы май айында жергиликтүү калк кайрадан компаниянын ишине каршы нааразычылык акциялары менен чыгышкан.

2011-жылы октябрь айында Баткен дубанынын Сары-Талаа, Кан, Тунук-Сүү айылдарынын тургундары алюминий кени чыккан Зардалек тоосунда (айылдардан 5-6 км аралыкта жайгашкан) геологиялык чалғындоо иштерин жүргүзүүгө каршы нааразычылык акцияларын кайрадан башташкан. Алынган лицензия боюнча,

геологиялык чалғындоо иштерин “N” компаниясы жүргүзөт. Калктын арасында атаандаш кытай компаниясынын иштешине каршы болгон айрым топтор бар. Жергиликтүү тургундардын айтмында, кытай компаниясынын бул жердеги геологиялык чалғындоо иштерин токтолтуу үчүн, конфликттин күчөшүнө кызықдар болушкан.

Жергиликтүү коомчулуктардын лидерлери кытай компаниясына карата чечим кабыл алуу максатында Баткенрайадминистрациясына келишкен. Андан соң, аким аталган айылдардын жашоочулары менен жолугушуп, бир кыйла артыкчылыктуу көйгөйлөр белгиленген:

1. Ичүүчү суу;
2. Тунук-Сүү айылындагы мектепти ондоптүзөө;
3. Сары-Талаа айылында ФАП куруу;
4. Калктын арасындагы жумушсуздук.

Лидерлер Баткен районунун акими менен жолугушкандан кийин, жалпы айыл жыйналышы өткөрүлө турган күн жана артыкчылыктуу көйгөйлөр белгиленген. Аталган кытай компаниясы жыйналышта белгиленген көйгөйлөрдү чечип берүү милдетин өз мойнуна алган. Мындан тышкary, ал жумушсуз жүргөн жергиликтүү жаштарды кен чыгуучу жерлерде иштөөнү үйрөтмөк болгон.

Аталган кытай компаниясында Кыргызстандын башка чөлкөмдөрүнүн келген жумушчулар иштеген. Компания бул жерде 6-7 жылдан бери геологиялык чалғындоо иштерин жүргүзүп, бул максатта белгилүү бир көлөмдөгү каржы каражаттарын сарптаган.

Баткен дубаны

Медиаторду кийлигиштируү

Медиатор бул процесске жергилиттүү жашоочулардын бир катар нааразычылык акциялары болуп өткөндөн кийин гана кийлигишкен.

Даярдануу мезгили

Жергилиттүү жашоочулар менен жолугушуунун натыйжасында жергилиттүү калктын компания жана экологиялык экспертиза жөнүндө маалыматы аз экендиги аныкталган. Уч айылдын жашоочуларына түшүндүрүү иштерин жүргүзүү үчүн жергилиттүү коомчулуктун арасынан демилгечил топ түзүлгөн. Аталган топ жергилиттүү калк менен иш алып барып, жолугушуларды, жыйындарды өткөрүп, элдин арасында түшүндүрүү иштерин жүргүзүшкөн.

Даярдык көрүү баскычында медиатор КРнын бардык мыйзамдарын изилдеп, бул конфликттүү кырдаалды талдап чыккан. Мындан тышкary, кырдаалды жөнгө салуу үчүн жергилиттүү жашоочулар жана кытай компаниясы менен жолугушуулар өткөрүлгөн. Медиатор жолугушуларды өткөрүп, бул көйгөйдү чечүүдө эч кимдин кызыкчылыктарын жана позицияларын жактабаган үчүнчү тараптын жана ортомчунун милдетин аткара тургандыгын баса белгилеп кеткен.

Тараптардын чечим кабыл алуу процесси

Процесстин башында ал бардык катышуучуларга бейтарап, калыс адам экендигин жана чечимди кытай компаниясы менен жергилиттүү жашоочулар өзүлөрү кабыл ала тургандыгын, ошондой эле тыянактарды, сунуштарды жана кеңештерди бере албай тургандыгын эскертип өткөн. Сүйлөшүүлөрдү жүргүзүүдө буга чейинки болгон бардык айтЫлган сөздөр четте калышы керек. Чечимдер эки тараптын төн макулдугу менен кабыл алынган, башкача айтканда, тараптар бардык документтерди изилдеп чыгышып, бул кен казуу иши чөлкөмгө экологиялык зыян келтирбестен, жергилиттүү калкка пайда алып келет деген бирдиктүү тыянакка келишкен. Кытай компаниясынын кызматкерлеринен тышкary, кен казуу ишине жергилиттүү жашоочулар дагы тартылат. Медиатордун айтмында, митингдерди өткөрүп, жолдорду тороо менен, бул көйгөйдү

чечүүгө болбойт, диалог жүргүзүп, бири-бирине ишенүү сезимине негизделген кызматташтык мамилелерин орнотуу менен гана бири-бири менен келишүүгө болот. Натыйжада, жергилиттүү калк кен казуу иштерин жүргүзүүгө макул болушуп, кытай компаниясынын ишине тоскоол болбойбuz деп убада берген. Алгач жергилиттүү калктын бул компаниянын жүргүзө турган иши, анын пайдалуу жана кесепеттүү жактары жөнүндө кабары жок болгондуктан, аларга ишенбегендик менен мамиле жасашкан. Алюминий комбинаты куруулуп, ошону менен экологияга жана жергилиттүү калкка чоң зыян келтирилет деген имиштер тарап кетип, алар жергилиттүү калкты беймаза кылган. Мындан тышкary, компенсацияларды төлөтүп алуу жана башка пайда көрүү максатында жергилиттүү активисттерге жана инвесторлорго жүйөөсүз кысым көрсөтүү учурлары катталган.

Бардык тараптардын жана Баткен район администрациясынын өкулдөрүнүн катышуусу менен 2 жолугушуу өткөрүлгөн. Экинчи жолугушуу Баткен дубанынын губернатору Бурканов А. катышуусу менен өтүп, тараптар геологиялык чалгындоо компаниясын жактаган жана ага карши болгон жүйөөлөрдү келтиришкен. Өз кезегинде, кытай компаниясы аталган участокто алюминийди казып алуу иштери боюнча өз жүйөөлөрүн айтЫп өткөн. Бул жолугушууда кытай компаниясы мыйзам боюнча социалдык инфратүзүмдү жакшыртууга макул болуп (1 млн. 200 мин сом бөлүп берген), Кан шаарында 1-2 жылдын ичинде мектеп куруп берүү милдетин алган. Мындан тышкary, бул компания КРнын ЖОЖдорунда too кен багытында билим алып жаткан студенттердин окуусунун акысын төлөп бермек болгон.

Мындан тышкary, компания геология, чалгындоо жаатында атайын даярдыкты талап кылбаган болжол менен 100 жергилиттүү жашоочуну жумуш менен камсыз кылмак болду.

ЖӨБОры көзкарандысыз экспертти чакырып, жергилиттүү коомчулуктун укуктук жактан сабаттуулугун жогорулатуу боюнча семинар уюштурмак болду.

Жергилиттүү калк кытай компаниясынын ишине тоскоол болбой, жергилиттүү калк компаниянын өтүнүчү боюнча компаниянын жумушчуларын азык-түлүк товарлары менен камсыз кылууга милдеттениши.

Медиациядан кийинки мезгил

Учурда кытай компаниясы жана жергиликтүү коомчулук өз ишин жүргүзүп, милдеттерин аткарышууда, бардык милдеттемелер протоколдоштурулуп, кол коюлган. Ушундан кийин конфликт кайталанган жок. Азырынча бардығы тынч, чечимдердин аткарылышын тескөө милдетин эки тарап өз мойнуна алышкан.

Медиатор эмнелерди колдонду?

Жергиликтүү жашоочулар жана кытай кампаниясы менен жолугушуу өз натыйжаларын берип, тараптар өз пайдасына айтылган жүйөөлөр менен фактыларды угушуп, жергиликтүү коомчулуктун көйгөйлөрү талданып, артыкчылыктарына жараша тизмеленген.

- ## **Медиатор кандай кыйынчылыктарга кабылды?**
- Жергиликтүү калктын юридикалык сабаттуулугунун төмөндүгү;
  - Калктын арасында жүйөөсүз имиштердин жайылыши;
  - Жергиликтүү жашоочулардын жергиликтүү бийликке ишенбегендиги;
  - Жергиликтүү жашоочулардын атка минерлерди жана кытай компаниясы жергиликтүү атка минерлерге жең астынан пара берген деп негизсиз айыпташы

Медиатор үчүн башкы көйгөй жергиликтүү жашоочулардын сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү процессинин башталышында ишенбегендик менен мамиле жасашы болду, себеби буга чейин жергиликтүү жашоочулар кен казуу иштеринин жабылышын катуу талап кылышкандастын бул процессти жөнгө салуу мүмкүн болгон эмес. Сүйлөшүүлөр жүргүзүлүп жатканда, тараптар кен казуу иштеринин пайдалуу жана кесепеттүү жактарын угушуп, кен чыга турган жерди иштетүүнүн маанисин түшүнө башташкан.

Медиациянын ийгиликтүү жүргүзүлүшүнө кандай факторлор таасир этти?

- Медиация жаатындагы билими жана шыктары, ошондой эле КРнын ЧУАрын изилдеп чыгуу.
- Кырдаалга өз учурунда жооп кайтаруу, бийлик органдары менен тыгыз байланыштар.
- Баарлашшуу.

Бул процесстин ийгилиги – жергиликтүү калктын компаниянын аларга кандайча пайда келтире тургандыгын түшүнө алгандыгы, социалдык-экономикалык көйгөйлөрдүн чечилиши, экологиялык зыянга байланыштуу имиштердин четке кагылышы болду. Мындан тышкary, жергиликтүү эл комбинатты куруу эмес, жер кыртыштарын изилдөө процесси баштала тургандыгын түшүнүштү.

Жергиликтүү калк бул процесске катышып, компанияны азық-түлүк өнүмдөрү менен камсыз кылмак болду.

Миңчынар айылындагы мектептеги “дедовщина”

Мектептеги конфликттер

Баткен дубаны	Медиация боюнча №6-кейс	2012-жыл		
«6-7-класстардын окуучулары жогорку класстардын мындай ишине али кийлигише элек болгондуктан, алар болуп жаткан нерселер жөнүндө маалыматтарды, чоңдордон тил угуп калабыз деп коркостон, ээн-эркин бере алышат»				
Кайда?	Конфликттин негизги тараптары	Башка тараптар	Медиатор	
Минчынар айылы, Кадамжай району	Биринчи тарап Туралиев атынdagы орто мектептин 10-классынын окуучулары	Экинчи тарап Ошол эле мектептин 11-классынын окуучулары	Үчүнчү тараптар Дүйшөев Тыныбек, жаштар менен иштеген мектеп мугалими	Канзаада Шакирова, мектеп мугалими

Убакыт алқактары

Ар кайсы класстардын окуучуларынын ортосундагы конфликт бир нече жыл бою уланып келүүдө (кеминде 1-2 жыл). Конфликттин чыңалган мезгили 2012-жылы март айында Нооруз майрамында болуп өткөн.

Медиатор бул конфликттин үстүнөн 2012-жылдын 22-23-апрелден баштап 20-майга чейин иштеген. Конфликттин үстүнөн иштөө болжол менен 1 айга чейин созулган.

Конфликт келип чыккан жер (географиялык өзгөчөлүктөр)

Баткен дубанындагы Кадамжай районунун Минчынар айылы. Айыл боюнча бир гана Туралиев атынdagы орто мектеп бар. Жакынкы мектептер коншу айылдарда жайгашкан. Андыктан, башка мектептердин жана алардын окуучуларынын бул конфликтке тийгизе турган таасири чектелген.

Баштапкы кырдаал

Конфликт жеке адамдардын ортосунда эмес, класстардын ортосунда келип чыккан. Тагыраак айтканда, бул учурда бир мектептин муунунан кийинки муунга өтүүчү мектеп “дедовшинасы” деп аталган конфликт салты жөнүндө кеп болуп жатат.

Медиатордун айтмында, бул конфликт жыл сайын кайталанып турган туруктуу жана узак мөөнөттүү мүнөзгө ээ. Бул учурда конфликт жеке адамдардын ортосунда эмес, класстардын ортосунда келип чыгат.

Тагыраак айтканда, бул жогорку класстын окуучулары (каралып жаткан учурда 11-класстар) кенже класстын

(10-класстар) окуучуларын “тарбиялаган” мектеп деңгээлиндеги “дедовщина”. Бул “салт” узак убакыттан бери муундан-муунга өтүп сакталып келүүдө (бир нече жыл бою). Бул жылды 10-класстарда 11-класстарга баш ийгиси келбegen окуучулардын жаңы мууну пайда болгон.

Нооруз майрамы жакындал келе жаткандастан, 11-класстын окуучулары айылда жыл сайын боло турган сынак концертине катышуучуларды тандап алып жатышкан. Натыйжада, тандалган катышуучулардын көпчүлүгү 11-класстын окуучулары болуп калган. «Концертте эмне үчүн 10-класстын окуучулары аз? Бизде деле көрсөтө турган нерселериз көп, биз деле катышкыбыз келет!» – деп чыгышкан 10-класстын окуучулары.

Бир нече күндөн кийин сабактар буткөн соң 10-класстын окуучулары менен 11-класстын окуучуларынын ортосунда мушташ чыгып кеткен. 11-класстын бир окуучусун 10-класстын окуучусу сабап салган. Мушташтын себеби белгисиз болсо дагы, мушташты концертке байланыштуу буга чейин болуп өткөн нааразычылык сезими шарттады окшойт деген божомолдор айтылган.

Кийинки күнү сабак болуп жаткан маалда эки класстын окуучулары жактоочуларын топтой башташкан. Окуучулардын эки тобу мектептин аймагында өзара кер-мур айтышып, мамилелерин териштирип киришкен (“разборка” башталган). Алардын урушуп жатышканыгын мектеп мугалими Дүйшөев Т. байкап калып, күч алып бара жаткан конфликтке кийлигишип, аны токтотуп

Баткен дубаны

калат. Ал окуучулардан эмне үчүн урушуп жатышканыгын сураганда, алар эч нерсе деп айтпай коюшкан. Алардын айтымында, мушташпай эле, “жөн гана сөз менен” сүйлөшүп коюну чечишкен. Мугалим аларга эскертуү берип, үйлөрүңөргө тарагыла деп айтып кеткен.

Кийинчөрээк, концертке даярданып башташканда, 10-класстын окуучулары концертке катышпай калгандыгы үчүн нааразычылыгын ачык билдиришкен. Алардын мындай нааразы болушканыгына концерттин уюштуруучулары (мугалимдер) “Концертке мектептин бардык класстарынын окуучулары катышыши керек жана катышат” деп жооп беришкен. Андан соң, мугалимдер концерттин катышуучуларын кайрадан тандап чыгышкан. Натыйжада, концертке катыша турган мектеп командасына 10-класстын окуучулары дагы кошулган. Ошентип, майрамдык концерт жакшы өтүп, мектеп командасы айыл боюнча 1-орунду алган.

Концертке катышуучуларды тандоо ишаракети ар кайсы класстын окуучуларынын ортосундагы мамилелерди чыңалткан олуттуу факторлордун бири болгон.

Жогоруда баяндалган чыңалган мамилелерден тышкary, 10-11-класстардын окуучуларынын ортосунда мезгил-мезгили менен ар кандай майда-барат чыр-чатактар чыгып турган. Ушуну менен, ар кандай класстардын окуучуларынын ортосунда тирешүүлөр (пикир-келишпестиктер) мурун эле болуп келген деп айтсак болот.

Медиаторду кийилишиштируү

Медиатор медиация боюнча долбоордун курамдык бөлүгүнүн алкагындагы тренингдерге катышкан. Ал үйүнө келгендөн кийин мектептин педагогикалык кеңешине тренингдин мазмуну, алынган билим жана шыктар жөнүндө айтып берген. Анын кесиптештери алынган тажрыйбаны жактырышып, ал жөнүндө балдарга айтып берүүнү сунуш кылышкан. Медиатор мектептеги Жаштар борборунун катышуучуларына чакан лекцияларды өткөргөн.

Медиация боюнча алгачкы лекциядан кийин, мектеп окуучулары медиациянын жардамы менен чечүүгө мүмкүн болгон мектептеги чыр-чатактардын мисалдарын келтиришкен. Окуучулар, 10- жана 11-класстын балдарынын арасындагы олуттуу чыр-чатактарды мисал

келтирип, дагы да болсо ортолорунда пикир-келишпестиктер бар экендигин кабарлашкан. Медиатор ошол конфликтти чечип көрүүгө аракет кылган.

Даярдануу мезгили

Даярдануу бөлүгүн медиатор болуп жаткан чыр-чатақ жөнүндө маалымат жыйноодон баштайт. Медиатор маалыматы 10- жана 11-класстын окуучу кыздары аркылуу чогултууну туура көрөт. Себеби чыр-чаташып жаткан окуучулар ага эч кандай маалымат беришмек эмес.

Көп өтпөй окуучу кыздар аталган чыр-чатақты салт катары кабыл алынарын айтышкан. Жогорку класстагылар кенже класстагыларды башкарышат. “Биз деле өз учурунда башкаларга баш ийгенбиз, ал эми 10-класстагылар эмне үчүн бизге баш ийгиси келбейт?” – деп 11-класстын окуучулары кыжырланышкан. Медиатордун айтымында, маалыматты кенже класстын окуучуларынан (6-7 класстар) алуу ойой, себеби алардын жогорку класстын мындай ишине азырынча тиешеси жок болгондуктан, чоңдордон тил угуп калабыз деп коркостон, болуп жаткан нерсе жөнүндө ойлору менен ээн-эркин бөлүшө алышат.

Андан соң медиатор 10-класстын окуучулары жана алардын лидерлери менен этият сүйлөшүп, конфликт жөнүндө сурашкан. Алар 11-класстын аларга кысым көрсөтүп жатканыгын билдиришкен. 11-класстын балдары аларды сабап, өзүлөрүнө баш ийдиргенге аракет кылышып, “салык салышат” (акча талап кылышып, тамак-аш, суусундук жана спирт ичимдиктерин сатып келүүгө мажбур кылышат). Керек болсо, ишембиликте өзүлөрүнүн ордуна 10-класстын окуучуларын иштетишет, бой көтөрүп, буйрук берип сүйлөшөөрүн айтышкан. Бирок мындай жүрүм-турумдун жана мамиленин так себептерин айтышкан эмес.

Медиатор тренингде айтылган “Чыр-чатақ менен иштөөдө жалгыз эмес, колдон келишинче, жардамчы же жардамчылардын тобу менен иштешкен он” деген кеңешти угуп, өзүнүн жанына дагы бир мугалимди алууну чечет.

Медиатор мектеп мугалими Дүйшөев Тыныбекти көмөктөшүүгө чакырат. Анын айтымында, медиатордун айтуусу боюнча, Дүйшөев Тыныбек өзүнүн он сапаттары менен окуучулардын арасында кадыр-баркка ээ болгон белгилүү мугалим.

Андан сон, медиатор 11-класстын окуучулары менен сүйлөштү. Алар мугалимдердин суроолорун этибарга албай, бир нерсе айтуудан баш тартышты. Мугалимдер аларды 10-класстын окуучулары менен бетмебет жолугуштуруп, аларды урганын же урбагандыгын аныктоону чечишкен.

Тараптардын чечим кабыл алуу процесси

Май айынын биринчи жумасында окуучуларды бетме-бет жолугуштурушуп, бири-бири менен сүйлөштүрүшкөн. Конфликтти чечүү процессинде окуучулар алардын дарегине айтылган айыптоолорду четке кагышып, медиатордун конфликтке байланыштуу берген суроолоруна ондуу жооп бербей коюшкан. Медиатордун милдетин мугалимдер аткарып жатышкандастан, окуучулар ичиндегиси ачык-айрым айтып бере алышкан эмес. Мындай учурларда окуучулар мугалимдерден тартынып турушат.

Талкуунун жыйынтыгында окуучулар элдешишти. Алар бири-биринин колдорун кысышып, мындан ары эч качан чатакташпайбыз деп убада беришти. Мугалимдер 11-класстын окуучуларын уяткарышкандан кийин, алар конфликтке болгон күнөөнү өз мойнуна алышкан. Мугалимдер жогорку класстар кенже класстарга үлгү болуш керек деп айтышкан.

Тараптар класстар ортосундагы мындай мамилелерди токtotуп, мындан ары улуу-кичүү деп бөлүнбөйлү деп чечиши. Алар мындан ары чатакташпай, ынтымактуу болмой болушту.

Медиациядан кийинки мезгил

Медиатор жана анын жардамчысы элдешүү процессинен кийин окуучулардын жүрүм-турумдарына байкоо салып жүрүшкөн. Алардын ортосунда эч кандай конфликт байкалган эмес. Мониторинг 9-класстын окуучулары аркылуу жүргүзүлгөн.

Медиатордун айтмында, конфликт 2012-жылдын 20-майында аяктап, окуучулардын арасында "Мектептеги "дедовщина" - лидерликтин көрсөткүчүбү же жокпу?" деген темада дебаттар жүргүзүлгөн. Бул дебаттар буга чейин биргелешип кабыл алынган чечимдерди текшерүү жана бекемдөө үчүн ўюштурулган.

Алгач, 11-класстар "дедовщина" кадыр-барктын белгиси дешсе, 10-класстар андай эмес дешкен. Андан кийин класстар позициялары менен алмашышкан. Алгач командалар мындай сунуштан баш тартышкан, бирок мугалимдер бул жөн гана оюн экендигин айтып көндүрүшкөндө, аны аягына чыгарууга макул болушкан. Жыйынтыгында, бардык командалар катышып, дебат ийгиликтүү өткөрүлгөн. Мындан тышканы, дебат жүрүп жаткан учурда тараптарга чыр-чатаакка байланыштуу ар кандай казустарды чечүү сунушталган. Окуучулар келтирилген конфликттүү кырдаалды тынчтык жолу менен чечүү ыкмасын табышы керек болгон. Болуп өткөн иш-чараны жыйынтыктап талкуулоодо, 11-класстын окуучулары 10-класстын ордунда болгондон кийин, мындай көрүнүш менен күрөшүү керек экендигин айтып чыгышкан. Ал эми 10-класстагылар "дедовщина" көрүнүшүнө каршы экендигин билдиришип, эч качан кенже класстарга мындай мамиле кылбай тургандыгын айтышкан.

Мектептеги акыркы конгуроодо 10-класстын окуучулары бутүрүүчүлөргө гүл тартуулашкан. Бул фактыны медиатор чатакташып жаткан окуучулардын арасындагы тынчтыка жетишкен эң маанилүү көрсөткүч катары белгилеген.

Медиатор эмнелерди колдонду?

1. Окуучулар жөнүндө маалыматты кыздар аркылуу чогултуу;
2. Кенже класстардын окуучуларынан көп маалымат алынган.
3. Дебаттар – мониторингди жүргүзүү жана натыйжаларды бекемдөө куралы.
4. Сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү.
5. Башка мугалим менен биргелешип иштөө.
6. Конфликттер боюнча оюн казустарын колдонуу.

Медиатор кандай кыйынчылыктарга кабылды?

1. Алгач балдар медиаторго ишенбей жатышкан. Бул көйгөйдү алар ишенген мугалим аркылуу диалог жүргүзүү менен чечүүгө мүмкүн болгон.
2. Медиатордун тажрыйбасы аз болгон. Анын айтмында, ал кыйла тажрыйбалуу медиаторлордун көнешине муктаж болгон. Мындан тышканы, медиация маселелери боюнча консультациялар жетишсиз болгон. Эгер белгилүү бир тынымсыз телефон байланышы же медиация боюнча көнеш берүүчү борбор болсо, бул көйгөй кандайдыр бир деңгээлде чечилмек.

3. Окуучулар көп нерселерди жашырышып, ачык-айрым боло алышкан эмес. Мындан тышкary, окуучулардын медиация жөнүндө билими аз болгондуктан, алар бул көйгөйдү өз алдынча чече алышкан эмес.

4. Медиатордун айттымында, жаш медиаторлорго алгачкы баскычтарда колдоо жана башка жаш медиаторлор менен тажрыйба алмашуу талап кылынат. «Медиация маселелери жана тажрыйба алмашуу боюнча кимге кайрылууну билбейбиз. Мисалы, башка медиаторлордун тажрыйбасы жөнүндө мезгил-мезгили менен маалыматтык бюллетень чыгып турса сонун болмок».

Медиациянын ийгиликтүү жүргүзүлүшүнө кандай факторлор таасир этти?

1. Окуучулар үчүн медиация боюнча чакан лекциялар. Аларга медиация жана конфликттى тынчтык жолу менен чечүү мүмкүнчүлүктөрү жөнүндө маалымат берүү менен, чон ийгиликтерге жетүүгө болот.

2. Окуучулардын көйгөйлөрүн чечүүгө кызыккан ишенимдүү адам болгон. Мынтай натыйжанын алынышында анын салымы чон. Бул мугалим мұдурдун тарбия иштери боюнча орун басары жана медиатордун классташы болуп, медиатордун жаштар менен иштөө демилгелерин колдогон. Ал окуудан тышкary иш-чараларда жигердүү катышып, аларды уюштурууда жардам берет. Ал окуучулар менен жакши тил табышып, алар менен жакын мамиледе. Мектептин окуучуларын анонимдүү шартта сурамжылоонун натыйжасында, бул мугалим эки жолу мектептин мыкты мугалими деген наам алган. Медиатордун айттымында, ал эч качан эч кимге катуу сүйлөбөйт жана адамдын карманган позициясын толугу менен угуп чыгат. Окуучулардын арасында мынтай кадыр-баркка так ушундай жүрүм-туруму жана принциптери менен жеткен. Конфликттى чечүүдө ал олуттуу роль ойногон. Ал мектептин окуучулары менен түзмө-түз сүйлөштүрө алган, себеби медиатор – жаш келин – эркек окуучу балдардын ишенимине ээ боло алган эмес.

Медиатордун жеке ой-пикери

Медиатор окуучулар, өспүрүм балдар менен иштөөдө маанилүү болгон бир нече шартты белгилеп өттү:

1. Окуучуларды (балдарды) өзүнөрдөн төмөн койбош керек!! Балдар менен өзүнөр менен тең адамдардай сүйлөшүнүз!

2. Алар менен сүйлөшө турган жерди туура тандаңыз, мұдурдун бөлмөсү эмес, жаштардын борборунда сүйлөшсөнүз туура болот.

3. Мугалим менен окуучулардын отурган абалы дагы чон роль ойнойт. Алар мүмкүн болушунча, бирдей деңгээлде отурушу керек!

4. Балдардын сөзүн бөлбей, айткандарын күнт коюп угуу керек!

5. Аларды басынтпаңыз! Эң негизгиси – ичинdegисин ээн-эркин айттып алууга шарт түзүп бериниз.

ФМТ кыскача ой-пикери

1. Документчинин айттымында, конфликттин ийгиликтүү чечилишинин шарттарынын бири – мектептин айыл боюнча бирден-бир мектеп болушу б.а. тынчтыкты куруу процессинде сырттан таасир тийген эмес. Мисалы, шаарда бул конфликтти чечүү бир кыйла татаалыраак болмок, себеби ага башка мектептердин таасири тиймек. Башка мектептин окуучулары келип жогорку класстын окуучуларын “кенже окуучуларды башкара алган жоксунарбы” деп уяткарып, коркоксунар деп намысина тийип коюшмак.

2. Дагы бир белгилей кетүүчү нерсе, бул конфликттеги медиатор ошол мектептин мугалими болгондуктан, аны конфликттин жыйынтыгына кызыкпаган калыс жана бейтарап жак деп айтууга болбайт. Ушул нерсе окуучулардын канчалык тездик менен чечим кабыл ала тургандыгына таасир эткен (б.а. мугалимден коркуу, ага ишенбөө сезими). Бир кыйла натыйжалуу элдештириүү жол-жобосу үчүн, конфликттин жыйынтыгына кызыкпаган, бирок эки тараф тең ишенген үчүнчү жак талап кылышат. Бул нерсе өспүрүмдөр менен иштөөдө зор мааниге ээ.

Ворух-Шураб суу трассасынын айланасындагы конфликт

Сууга байланыштуу конфликттер
Чегаралык конфликттер

«Жергиликтүү калк, суу менен камсыз болуу менен, жергиликтүү коомчулукту туруктуу өнүктүрүп, ошол аймактагы конфликттин деңгээлин төмөндөтүүгө боло тургандыгын жакши түшүнгөн»

Кайда?	Конфликттин негизги тараптары	Башка тараптар	Медиатор	
Ворух-Шураб трансчегаралык суу трассасы	Биринчи тарап Шураб шаарынын калкы (Тажикистан)	Экинчи тарап Ворух-Шураб суу трассасын бойлоп жашаган тажик жана кыргыз коомчулуктары	Үчүнчү тараптар Баткен (Кыргызстан) жана Исфара (Таджикистан) райондорунун жетекчилиги	“Эларалык толеранттуулук үчүн” фондусу (Кыргызстан), «Иттифок» КБ (Таджикистан)

Убакыт алкактары

Каралып жаткан мезгилге чейин майда-чүйдө чыр-чатактар болуп турган, бирок 2000-жылдан кийин таза суу жетишсиз болуп баштаганда, конфликт чыналып чыккан. ФМТ жана «Иттифок» АК 2002-жылдан 2004-жылга чейин конфликтти чечүү процессине катышкан.

Конфликт келип чыккан жер (географиялык өзгөчөлүктөр)

Шураб шахтёрлордун шаарчасында (Таджикистан Республикасы) 6000 ашуун адам жашайт. Таза суу менен камсыз кылуучу тутумдун трассасы Шураб шаарында токтоп калгандыктан, шаарчага суу жетпей кыйналып келген. Шаар таза суу менен 32 километрге созулган таджикистандык Ворух-Шураб суу трассасы менен камсыз болгон. Бул суу трассасынын боюнда төмөнкү айылдар жайгашкан:

- тажик: Ворух жана Ходжай-Аъло;
- кыргыз: Капчыгай, Үч-Дөбө, Ак-Татыр, Жаңы-Бак жана Самаркандек.

Бул аймакта эки мамлекеттин чектери делимитацияланып, демаркациялана элек болчу. Чегаралардын белгисиздиги конфликттин жүрүшүнө чоң таасириң тийгизди.

Баштапкы кырдаал

2000-2003-жылдардын жайкы аптабында буга чейин Ворух-Шураб суу трассасынан секундасына 200 литр суу берилип турган, эми болсо болгону 5-10 литр гана бөлүнө баштаган. Ичүүчү суунун жетишсиз болуп жаткандыгынын себебин шаардын тургундары тажик суу трассасын бойлоп жашаган кыргыз коомчулугунан көрө башташкан. Бул, албетте, илгертен бери коншулаш жашап келишкен элдердин мамилелерине терс таасириң тийгизген. Шураб шаардык коммуналдык чарбанын иш-аракеттеринен эч кандай майнап чыккан эмес.

Медиаторду кийлигишириүү

2002-жылдан баштап бул көйгөйдү чечүүгө Өнүгүү жана Кызматташтык боюнча швейцариялык агенттиктин каржылык колдоосу менен жүзөгө ашырылып жаткан “Чөлкөмдүк диалог жана өнүгүү” (ЧДӨ) долбоорунун алкагында “Эларалык толеранттуулук үчүн” Фонду (Кыргызстан) жана “Иттифок” АК (Таджикистан) кийлигишкен.

Даярдануу мезгили

ЧДӨ долбоорунун кызматкерлери таза суунун жетишсиздигинин себептерин аныктоо максатында, 32 километрге созулган суу трассасын текшерип чыга турган кыргыз-тажик комиссиясын түзүү боюнча демилге менен Баткен (Кыргызстан) жана Исфара (Таджикистан) райондорунун жетекчиликтерине кайрылышкан. Аталган суу трассасын бойлоп төмөнкү коомчулуктар жайгашкан:

- Ворух жана Ходжай-Аъло тажик коомчулуктары,
- Капчыгай, Үч-Дөбө, Ак-Татыр, Жаңы-Бак жана Самаркандек кыргыз коомчулуктары.

Суу трассасын карап чыгуунун натыйжасында, трассадан ага жакын жайгашкан тажик жана кыргыз коомчулуктарынын тургундары ар кандай диаметрде 110 жерден сууну уруксатсыз буруп кетишкендиги анык болгон. Мындан тышкary, сууну буруп кетүүнүн 62% тажик коомчулуктарынын аймагында болгон. Буруулуп кеткен суунун 90% көбү тоонун этектерин жана иштетилбеген жерлерди сугаруу үчүн колдонулган.

Даярдоо мезгилинде жергиликтүү медиаторлор Худжант, Лейлек, Жалал-Абад, Кадамжай шаарларында “Конфликтологиянын негиздери жана конфликтти талдоо, сүйлөшүүлөрдү

жургузуу жана ортомчулук, конфликттердин алдын алуу жана болтурбоо ж.б.у.с окуудан ётушкөн. Ворухтан Шурабка чейин биргелешикен кыргыз-тажик комиссиясы бул конфликтти талдап чыккан. Ушул иш-чаралардын натыйжасында, мыйзамсыз орнотулган суу түтүктөрдүн саны (114), чарбактарын сугарган үйлөрдүн саны, ошондой эле Ворух-Шураб трассасынын айланасындагы мыйзамсыз иштетилген жерлер табылып, суу трассасынын техникалык абалы мониторингделген.

Көйгөйдү толук аныктап чыккандаң кийин, мыйзамсыз бурулуп кеткен сууларды токтотуу иш-чаралары жүргүзүлүп, коомчулуктардын арасында түшүндүрүү иштери, ошондой эле тараптардын бири-бирине болгон ишеним сезимин калыбына келтирүү жана алынган натыйжаларды турукташтыруу иш-чаралары ёткөрүлмөк болду.

Ошону менен катар, Шураб шаарынын өкулдөрү, кыргыз жана тажик коомчулуктары менен бардык кызыкчылыктарды жана талаптарды өзара макулдашуу үчүн сүйлөшүүлөр жүргүзүлдү.

Тараптардын чечим кабыл алуу процесси

2001-жылдын башында Шураб шаарындагы суу көйгөйүн чечүү максатында, ЧДӨ долбоорунун кызматкерлеринин ортомчулук иш-аракеттеринин натыйжасында Шураб шаарынын Хукуматы жана Баткен (КР), Исфара (ТР) райондорунун жетекчиликтери көп тараптуу макулдашууга кол коюшту. Аталган макулдашуу Шураб суу трассасынын суусун пайдалануу тартибин жөнгө салып, тартипке келтирмек болду. Бул макулдашууга кол коюлаардан мурун, эки тараптын позицияларын келишириүү үчүн Шураб шаарында жана Баткенде узакка созулган сүйлөшүүлөр жана жолугушуулар болуп ёткөн.

Шураб шаарынын тургундарынын суу трассасынын боюнча жашаган кыргыз-тажик коомчулуктарынын (Капчыгай, Үч-Дөбө, Ак-Татыр жана Жаңы-Бак) лидерлери менен болгон жолугушуусун ёзгөчө белгилей кетүү керек. Жергиликтүү калк менен ётүлгөн тегерек столдон жана жолугушуулардан кийин, коомчулуктардын өкулдөрү өз аймактарындагы мыйзамсыз бурулган сууларды токтотобуз деп кепилдик беришти. Мындан тышкary, эртеси күнү Жаңы-Бак кыргыз коомчулугунун жашоочулары "ашар" ыкмасы менен, суунун башаты "Самаркандек" каналы болгон 3 км созулган арык каналын куруп баштashты.

2002-жылы 31-августта комиссия Ворух-Шураб суу түтүк тутумунан уруксатсыз

бурулган сууларды токтото баштады. Натыйжада, Ходжай-Альо (ТР) айылында – 40, Ворух джамаатунда (ТР) – 28, Капчыгай участогунда (КР) – 12, Үч-Дөбө айылында (КР) – 5, Ак-Татырда (КР) – 6 жана Жаңы-Бакта (КР) – 19 мыйзамсыз бурулган суулар токтотулган. Жергиликтүү жашоочулар медиаторлордун ишине түшүнүү менен мамиле жасашкан, себеби кыргыз жана тажик коомчулуктарынын жашоочуларынын арасында түшүндүрүү иштери такай жүргүзүлүп турган (айыл жыйындары, тегерек столдор ж.б.). Калк суу менен камсыз болушса, жергиликтүү коомчулук туруктуу мүнөздө өнүгүп, ошол аймактагы конфликттердин деңгээли төмөндөй тургандыгын туура түшүнүшкөн.

Мыйзамсыз орнотулган суу түтүктөрүн алып салуу ишинде жергиликтүү жашоочулардан түзүлгөн биргелешкен топ катышкан. Алардын курамына медиаторлор, аксакалдар сотторунун өкулдөрү, айылдагы кадыр-барткуу адамдар, имамдар, участоктук милиция кызматкерлери жана жергиликтүү өзалдынча башкаруу органдарынын өкулдөрү кирген.

Медиациядан кийинки мезгил

Коомчулуктун ар бир суу пайдалануучусу ичүүчү сууну пайдалануу боюнча келишимдерге қол коюшкан. 2001-жылы Ворух-Шураб суу трассасын биргелешип пайдалануу келишиими Түзүлгөндөн бери, эки тараптын калкы ичүүчү сууну пайдалангандыгы үчүн акы төлөөгө макул болушкан. Жергиликтүү калк мындаи милдеттемелерге түшүнүү менен мамиле жасап, түзүлгөн келишим боюнча Ворух-Шураб суу трассасын иштетүү жоопкерчилиги Кыргызстан тараптан "Андиген Сүү" АКна, Тажикистан тараптан Шураб шаарынын жамааттык чарбасына жүктөлгөн. Бирок мезгил-мезгили менен майда-чүйдө чыр-чатактар чыкпай койгон жок, себеби чечим кабыл алуу жана медиация процессине катышкан адамдар (айыл өкмөтү, шаарлардын жана администрациялардын башчылары) башка жумушка которулуп кетишкен.

Кийинчөрөэк 2003-2004-жылдары Өнүгүү жана Кызматташтык боюнча швейцариялык агенттиктин колдоосу менен Баткен районунун (Кыргызстан) Жайылма, Үч-Дөбө жана Керме-Тоо кыргыз айылдарын кошумча таза суу булактары менен камсыз кылууга багытталган жалпы суммасы 48 мин АКШ долларын түзгөн бир катар техникалык долбоорлор жүзөгө ашырылды. Мындан тышкary, Ворух-Шураб суу трассасын жеңилдетүү үчүн Андиген-Самаркандек кыргыз суу трассасы текшерилип, ондоп-түзөө иштери жүргүзүлдү.

Медиатор эмнелерди колдонду?

1. Ворух-Шураб суу трассасын пайдаланууга байланыштуу конфликтти талдады (маектешүү, максаттуу топтор, суу трассасын пайдаланууга байланыштуу документтерди изилдөө, тегерек столдор ж.б.)
2. Кызықдар тараптар менен өз-өзүнчө жана биргелешкен жолугушуулар болуп өттү.
3. Кыргыз жана тажик коомчулуктарынын арасында түшүндүрүү иштери жүргүзүлдү.
4. Адистер, ошондой эле кыргыз жана тажик коомчулуктарынын лидерлери менен өз-өзүнчө жолугушуулар болду.
5. Жергиликтүү жана райондук деңгээлде бир катар сүйлөшүүлөр жүргүзүлдү.
6. Кыргыз жана тажик коомчулуктарынын лидерлери менен жолугушуулар болду.
7. Маданий-жапырт иш-чаралар (Нооруз, Ворух-Шураб трассасынын боюнда жашаган жашоочулардын ортосунда спартакиада).
8. Сүйлөшүүлөрдү жүргүзүүнү жана ортомчулукту окуттуу.
9. Трассаны биргелешип карап чыгуу үчүн лидер аялдарды, аксакалдарды жана таасирдүү адамдарды тартуу. Ушуну менен, аларда мыйзамсыз орнотулган түтүктөр аркылуу канча суу агып кетип жаткандыгын жана канча адам суу түтүктөрүн өзүм билемдик кылып орнотуп алышкандыгын өз көзү менен көрө алышты.
10. Эки тараптан төң адистер менен эксперттер катышты.

Медиатор кандай кыйынчылыктарга кабылды?

- Иштин жүрүшүндө медиаторлор төмөнкүдөй кыйынчылыктарга кабылышты:
1. Кырдаалды талдоодон мурун, Ворух-Шураб суу трассасынын боюнда жашаган кыргыз жана тажик коомчулуктарынын жашоочулары Шураб көйгөйүнө катышы бар экендигин сезишкен эмес.
  2. Сууну пайдалануу мүмкүнчүлүгү бар жашоочулары өзүлөрүн соглун, ал эми сууга муктаж болгондор жигердүү алып жүрүшкөн.
  3. Иш-чараларды жүргүзүүдө кыргыздар менен тажиктер бири-бирин түшүнө албай кыйналышкан.
  4. Айрым үйлөрдүн ээлери чыкпай койгон, иттерин комиссиянын мүчөлөрүнө карши агыткандар дагы болбой койгон эмес.
  5. Жергиликтүү коомчулуктар делимитация жана демаркация иштери жүргүзүлө элек аймакта жашашкан. Чегаралардын так эместиги комиссиянын ишине тооскоол болгон.
  6. Тараптардын мамилелерине терс таасирин тийгизген конфликттер да болгон (мисалы, ичүүчү сууну максатка ылайык пайдаланбай, сугат суу катары пайдалануу). Сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү процессинде

мындай конфликттер көп кайталанып, чечим кабыл алуу процессине терс таасирин тийгизген.

7. Трассанын боюнда жашаган адамдардын ичүүчү сууга кайдыгер мамиле жасашы. Мисалы, «кудайдын да суусуна абы аласыңарбы?» («разве можно устанавливать плату за воду, данную богом?») дегендер дагы болбой койгон эмес.

8. Туруктуу мониторинг жүргүзүп, суу трассасын биргелешип пайдалануу жөнүндө макулдашуунун аткарылып жаткандыгын тескеп турруу үчүн, адамдарды даярдоо зарылчылыгы келип чыкты. Мониторингге жооптуу адамдарды чатарактып жатышкан тараптардын ортосунда пикр-келишпестиктер чыгып кетпеши үчүн, процессти эптүүлүк менен жүргүзүүнү үйрөтүштү.

Медиациянын ийгиликтүү жүргүзүлүшүнө кандай факторлор таасир этти?

1. Эки тараптан төң шериктеш уюмдар иштешти (ФМТ жана "Иттифок"). Эки тараптан төң каралып жаткан мезгилде медиация процессине даярдык көрүп, анда жигердүү катышкан талаа кенселери иштеп жатышты.

2. Кыргыз жана тажик коомчулуктарынын лидерлери атايын окуудан өтүп, ушуну менен сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү процесси ийгиликтүү өттү.

3. Кыргыз жана тажик коомчулуктарындагы баарлашшуу иш-чаралары (Нооруз майрамын майрамдоо, кыргыз жана тажик коомчулуктарынын лидерлеринин Шураб шаарына барышы).

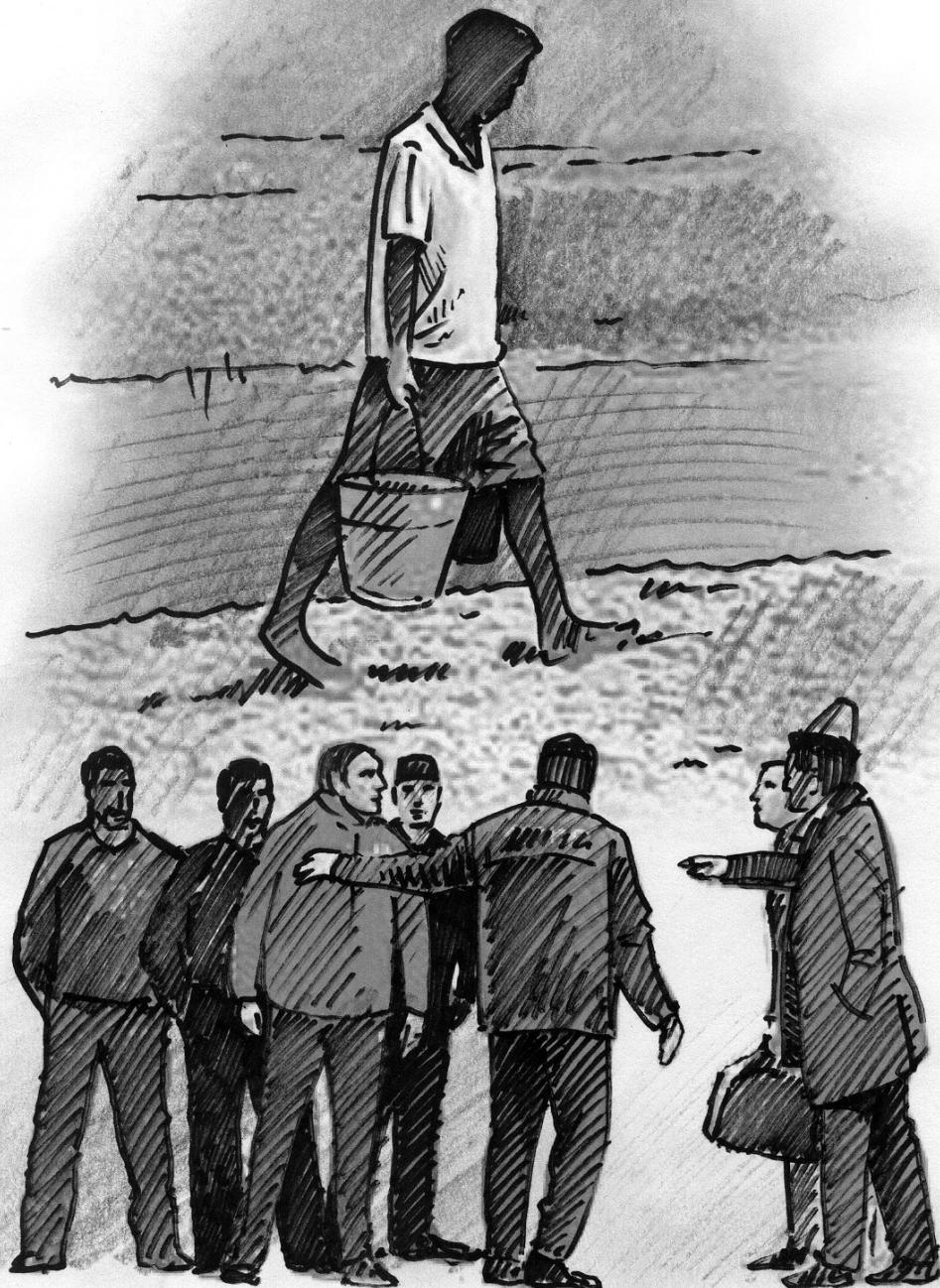
4. Медиация процессине донорлор колдоо көрсөтүшкөн. Медиаторлор үчүн сүйлөшүүлөрдү жүргүзүп боюнча колдонмо иштелип чыгып, таркатма материалдар даярдалган. Борбордук Азия медиаторлорунун тармагынын ортосунда тажрыйба алмашуу иш-чарасы уюштуруулуп, анда Душанбе, Ташкент жана Бишкектен келген медиаторлор катышкан. Бул иш-чара аталган конфликт чечилгендөн кийин жүзөгө ашырылган.

Медиатордун жеке ой-пикири

Учурда Ворух суу трассасы биргелешип колдонуулуда. Эң негизгиси, ушул объекттин ээсин аныктоо керек (мамлекет же сууну пайдалануучулар). Ар бир тарап суу тутугу тутумунун өзүнө караштуу бөлүгүн тейлеши керек. Бүгүнкү күнү трассаны пайдалануунун укуктук негизи жок. Ошондой эле, чегаралык маселелерди дагы чечүү керек: эгер делимитация жана демаркация маселеси чечилсе, жогоруда аталган айылдарды ичүүчү суу менен камсыз кылуучу кошумча булактарды табууга болот, ошону менен жергиликтүү калктын арасындагы чыңалуу жоюлат.

Ляккан жана Карабак айылдарынын ортосундагы сууга байланыштуу конфликт

Сууга байланыштуу конфликттер
Чегаралык конфликттер

«Ляккандыктар каналдан жетишшээрлик көлөмдө суу ала албагандыгы үчүн нааразы болушса, Карабактыктар болсо, “биздин айылга бөтөн адамдар келип алышып, кыргыз аймагы аркылуу өтө турган сууну алууга тоскоол болуп жатышат” деп ачууланышкан»

Кайда?	Конфликттин негизги тараптары	Башка тараптар	Медиатор	
Карабак (Кыргызстан) жана Ляккан (Тажикистан) айылдары	Биринчи тарап Ляккан айылнын жашоочулары	Экинчи тарап Карабак айылнын жашоочулары	Үчүнчү тараптар Айыл администрациясы	“Эларалык толеранттуулук үчүн” фондусу (Кыргызстан), «Иттифок» КБ (Тажикистан)

Убакыт алкактары

Конфликт тымызын мүнөздө жүрүп, сугат мезгилинде гана күч алып турган. Ал бир нече жылдар бери болуп келе жаткан, бирок 1998-жылдан 2003-жылга чейин чыңалып чыккан.

Конфликт келип чыккан жер (географиялык өзгөчөлүктөр)

Ляккан айылы Тажикистан Республикасынын Согдий дубанынын Исфара шаарынын түндүк-чыгыш тарабында жайгашкан (райондук борбордон 20-25 км аралыкта). Карабак айылы болсо, Баткен дубанынын Баткен районунун түндүк жаянда жайгашкан (райондук борбордон 12 километр аралыкта жайгашкан).

Карабак айылнын төмөнкү бөлүгү сууну Тажикистандын Исфаринка дарыясынан агып чыккан “Чильгази” каналынан алып турат. Ляккан айылы каналдын төмөн жаянда жайгашып, ал да сууну ушул жерден алат.

Кыргыз коомчулугу үчүн суу үч жерден буруулуп берилген. Суу бургучтар Исфарадагы Мамлекеттик суу чарба башкармалыгы (МСЧБ) жана Баткен районунун Сугат суу тутумунун башкармалыгынын (СТБ) ортосунда түзүлгөн макулдашуу боюнча курулган. Жалпы-жонунан, каналдын болжол менен 3 километрге созулган нугу Карабак айылнын аймагын кесип еттөт.

Баштапкы кырдаал

1988-жылы каналдын суусун көбөйтүп, уруксатсыз суу бурууларды жоқ кылуу үчүн, Исфарадагы (МСЧБ) Карабак айылнын аймагындагы каналдын нугун бетондой баштаган. Аталган нүктүн жарымынан көбү бетондолгон. Бирок айылдын жашоочулары тажик суучуларынын мындай иш-аракетине каршы чыгышкан, себеби суу нугунун боорун бетондоо үчүн, анын эки тарабындагы бактарды кыйыш көрек болчу. Мындан тышкary, куруучулар айылдардын

суу бургучтарын дагы жаап жатышкан. Карабак айылнын жашоочуларынын нааразычылыгынан улам, иштер токтоп калган.

Ляккан жана Карабак айылдары айыл-чарба иштери менен акча табышат. Жыл сайын сугат мезгилинде суу жетишсиз болгондуктан, ушул эки айылдын жашоочуларынын ортосундагы мамилелер чыңалып чыгат. Ляккан коомчулугу үчүн тажик “Чильгази” каналынын суусу өзгөчө мааниге ээ. Каналдагы суу азайып, эл аны өз убагында ала албай калганда, талаалардагы жана бакчалардагы түшүм кескин азайып, жашоочулар акчадан кыйналып калышат. Ошол эле учурда, бетондолбогон “Чильгази” каналындагы суу көбөйүп кеткенде, Карабак айылнын жер астындагы суусунун денгээли жогорулап, жашоочулардын үйлөрү талкаланып, топурак шорлонуп кетет. Албетте, мындай шарт карабактыктардын оокатына зиян келтирип, жергиликтүү жашоочулардын нааразычылыгын күчтөт.

Сугат мезгилинде “Чильгази” каналынан суу алып келүү үчүн, Ляккан айылнын жашоочулары “Лаккон” дыйкан чарбасынын улуу гидротехникинин жетекчилиги астында суучулардын атайын бригадасын ўюштурушкан. Суучулар Карабак айылнадагы бардык суу бургучтарды жаап, ал бир жабылган суу бургучту “кайтарып туруу” үчүн, жанына бирден адамды таштап кетишикен. Тажикистандыктардын бул иши Карабак айылнын жашоочуларынын кыжырына тийген. Жергиликтүү калк менен “кайтаруучулардын” ортосунда чыр чыгып, көпчүлүк учурларда алар мушташып кетип жатышкан. Ал эми түндү Ляккандыктар ачык конфликтке кириптер болуп калабыз деген коркуу сезими менен өткөрүшкөн.

Жогоруда айтылган нерселерден улам, кыргыз жана тажик айылдарынын

жашоочулары бири-бирин мурунтан эле жактырышпай жүргөн деген тыянакка келсек болот. Ляккандастытар каналдан жетишшээрлик деңгээлде суу ала албайбыз деп нааразы болушса, карабакчылар болсо, “кыргыз аймагы аркылуу кеткен сууну алууга тоскоол болуп, аны кайтарып туруп алышты” деп нааразы болушкан. Башкача айтканда, жалпы кырдаалды конфликт алдындағы кырдаал деп мүнөздөсөк болот. Мындан тышкary, конфликт мезгил-мезгили менен болуп, сугат мезгилинде курчуп чыккан. Андан соң июнь айынан август айына чейин конфликт тирешүү баскычына етүп, чыңалып чыккан. Конфликт чыңалганда айылдардын айрым жашоочуларынын мушташып кетишкен учурлары болбой койгон эмес.

Медиаторду кийилишиштируү

“Эл аралык толеранттуулук үчүн” Фондусунун кызматкерлери (Кыргызстан) жана “Иттифок” Коомдук Бирикмесинин кызматкерлери (Тажикистан) “Чөлкөмдүк диалог жана өнүгүү” (мындан ары – ЧДӨ) долбоорунун алкагында ушул конфликтти жайгаруу ишин башташкан.

Даярдануу мезгили

“Эл аралык толеранттуулук үчүн” Фондусунун кызматкерлери жана “Иттифок” КБ келип чыккан кырдаалды изилдөө боюнча бир катар иш-чараларды жүргүзүштү. Аталган коомчуулуктардын лидерлери бир нече жолу бир тараптуу жана эки тараптуу жолугушууларды, жалпы жыйналыштарды жана коомчуулуктардын бардык жашоочулары учун жарандык форумдарды өткөрүшкөн. Ушунун бардыгы тараптардын позицияларын, муктаждыктарын жана кызыкчылкыктарын так аныктоого, ошондой эле көйгөйдү чечүүнүн кыйла алгылыктуу механизмин иштеп чыгууга жардам берди.

Бул иштин жыйынтыгында Ляккан жана Карабак айылдарынын жашоочулары үчүн жалпы жыйналыш болуп еттү. Аталган жыйналыш Карабак айыл башкармалыгынын имаратында болду.

Тараптардын чечим кабыл алуу процесси

Карабак айыл башкармалыгынын имаратында айылдардын өкүлдөрү чогулушту. Тажик коомчуулугу тарабынан:

- Джамоаттын башчысы;
- Дыйкан чарбасынын төрагасы;
- Гидротехник;
- Мураптар жана коомчуулуктардын лидерлери.

Кыргыз коомчуулугу тарабынан:

- Карабак айыл башкармалыгынын башчысы;
- Дыйкан чарбаларынын өкүлдөрү;
- Инженер-куруучулар;
- Жергилиттүү коомчуулуктардын лидерлери (аксакалдар, аялдар ж.б.)

“Эл аралык толеранттуулук үчүн” Фондусунун кызматкерлери жана “Иттифок” КБ жолугуу боло турган жерди жана убакытты алдын-ала макулдашып алышкан.

Долбоордун медиаторлору фасилитаторлордун милдетин аткарышып, БФУДЫН кызматкерлери аларга жардам беришкен. Жолугушуунун катышуучуларын алдын-ала даярдыктан өткөрүп алгандыктан улам, бардык катышуучулар өзүлөрүн туура алып отурушту жана бири-бирин айыптал, күнөөлөбөстөн диалогду майнаптуу жүргүзгөнгө аракет кылышты.

Процесс медиатордун/fasilitatordun кириш сөзү менен башталды. Катышуучулар бири-бири менен таанышышып, жолугушуунун максаты жана алдын-ала сүйлөшүлгөн күн тартиби түшүндүрүлдү.

Сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү процессинде ар тир тарап кейгөйгө жана аны чечүүгө байланыштуу өз ой-пикирин билдире алды.

Жолугушуунун натыйжасында көйгөйдү инженердик жол менен чечүү жолун иштеп чыгууга жооптуу болгон адамдар тандалып, кыргыз аймагында канча жерден суу бурула тургандыгы сүйлөшүлдү.

Жолугушуунун жыйынтыгында көйгөй төмөнкүдөй жолдор менен чечиле турмак болду:

1. “Чильгази” каналынын 1335 м созулган “Кара-Бак” участогу бетондолуп;
2. Карабак айылында дренаж тутуму курулмак болду.

Бул планды жүзөгө ашыруу үчүн, Ляккан жана Карабак айылдарынын лидерлеринин ичинен кыргыз-тажик Демилгечил тобу түзүлдү. Анын курамына ЧДӨ долбоорунун медиаторлору, гидротехник инженерлер жана эки коомчуулуктун лидерлери дагы киришти.

Медиациядан кийинки мезгил

Демилгечил топ “Чильгази” тажик каналынын “Карабак” участогун бетондоо жана Карабак айылында ачык дренаж каналын куруу боюнча инженердик пландын долбоордук сметалык документтерин даярдап чыгышып, аны Өнүгүү жана кызматташтык боюнча Швейцария агенттигине кароого тапшырышкан. Натыйжада, донор инженердик стандартарды жактырган.

2003-жылдын март айында инженердик план донордун колдоосуун ээ болгон. Аталган план боюнча Карабак айылында ДТ мүчөлөрү даярдаган ачык дренаж каналы курулмак болгон. Карабак айылындағы ачык дренаж каналын куруу боюнча инженердик планды аткаруу милдети Карабак айыл башкармалыгына жүктөлгөн. 2003-жылдын апрель-май айларында долбоор жүзөгө ашырылып, ага 150 адам катышкан.

2003-жылдын ноябрь айында Карабак айыл башкармалыгы, Ляккан джамоаты жана ЧДӨ долбоорунун шериктеш уюмдарынын өзара кызматташтыгы жөнүндө макулдашуу түзүлгөн. Ошентип, "Чильгази" каналында курулуш иштери башталган. Инженердик пландын жүзөгө ашырылышина эки айылдын төң жашоочулары кызықдар болушкан. Каналды "ашар" ыкмасы менен алдын-ала тазалоо иштерине Ляккан жана Карабак айылдарынан 270 ашуун адам катышкан. Ошондой эл каналды бетондоо боюнча биргелешкен кыргыз-тажик куруучулар бригадасы түзүлгөн. Курулуш иштери 3 айдын ичинде аяктаган. Жалпы жонунан каналдын 1335 м созулган бөлүгү бетондолуп, 10 суу бургуч шлюздары орнотулуп, каналдын калган бөлүгү ондолуп түзөлгөн (1,5 км ашун). "Чильгази" каналынан сугат сууну туура пайдалануу үчүн, Кара-Бак айылында каналдын суусун пайдалануучулар ассоциациясы түзүлүп, коомдук көзөмөлчүлөр тандалып алынган.

Жүзөгө ашырылган инженердик долбоорлор Карабак айылдарында жер астындагы суулардын деңгээли 1,3 – 1,5 метрге төмөндөп, Ляккан айылына келген суу 20% көбөйгөн.

Медиация процессинин жүргүшүндө жана андан кийин, күч колдонгон конфликттер болгон эмес.

Медиатор эмнелерди колдонду?

1. Тараптардын позицияларын, кызықчылыктарын жана мұктаждыктарын аныктоо үчүн, конфликтті талдоо куралдары (конфликттін картографиясы, конфликт дарагы, пияз) колдонулган.

2. Коомчуулуктар менен бир тараптуу жолугушуулар, жалпы жарапандык жыйналыштар жана жергиликтүү лидерлердин (аксакалдар, аялдар, жаштар, ЖӘБО өкүлдөрү) катышуусу менен формумдар өткөрүлгөн.

3. Жигердүү угуу куралдары колдонулуп, анын жардамы менен диалог үчүн жагымдуу шарт түзүлгөн.

4. "Соодалашуу дипломатиясынын" элементтери колдонулган. Бул ыкмалар конфликттін табиятын, анын себептери менен булактарын, тараптардын позициялары менен кызықчылыктарын жакшыраак түшүнүп, сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү процессин пландаштырууга мүмкүнчүлүк берген.

5. Карапалып жаткан конфликттүү кырдаалдан чыгуу үчүн сүйлөшүүлөр жүргүзүлүп, ортомчуулук иши колдонулган.

Медиатор кандай кыйынчылыктарга кабылды?

1. Макулдашууга кол коюлгандан кийин, тараптар өзүлөрүнүн милдеттерин аткарбай койгон учурлар болгон, себеби

тажик коомчуулуктарында дагы деле болсо колхоздор иштейт, тагыраак айтканда, жер дагы, түшүм дагы колхоздордо караштуу. Ал эми ошол жерлерди иштеткен дыйкандар чечим кабыл алуу процессине жана кирешени бөлүштүрүү ишине катыша алышкан эмес.

2. Канал бетондолуп жатканда, Карабак айылындағы айрым суу бургучтар жабылган. Башкача айтканда, техникалык долбоорду жүзөгө ашыруунун натыйжасында тараптар өзара макулдашып алган суу бургучтар гана калган жана бул чечимди Карабак айылынын кәэ бир жашоочулары жактырышкан эмес. Бирок бир нече сүйлөшүүлөрдөн жана жолугушуулардан кийин бул кыйынчылыктар жоюлган.

Медиациянын ийгиликтүү жүргүзүлүшүнө кандай факторлор таасир этти?

1. Ишти баштаардан мурун, учурдагы көйгөйдү эки тарап талдап чыгышкан.

2. Жергиликтүү бийлик органдары, джамоаттардын башчылары көйгөйдүн чекилишине кызықдар.

3. Медиаторлордун айтмында, тараптар тез арада чечүүнү талап кылган көйгөйдүн бар экендигин түшүнүшкөндүгү процесстин ийгиликтүү аякташынын өбелгөсү болгон. Мындан тышканы, медиатор көйгөйлөрдүн көрүнөө (жер астындагы суулардын жогорулашынын улам ураган үйлөр, айыл-чарба түшүмдерүүнүн начарлыгы, суунун жетишсиздигинен улам келип чыккан мушташтар ж.б.) болгондугун белгилеп өттү. Натыйжада, жашоочулар көйгөйдү жайгаруу керек деген чечимди кабыл алышты б.а. эң негизгиси, текеберликти унтууп, биринчи кезекте, көйгөйдү чечүү керек экендигин түшүнүштү.

4. Медиация процессинин ийгиликтүү жүргүзүлүшүнүн дагы бир өбелгөсү медиаторлордун ЧДӨ долбоорунун алкагында окуудан өтүшүп, ортомчуулук жана сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү процесстеринин куралдарын өздөштүрүшкөн. Медиаторлордун айтмында, так ушул фактор карапалып жаткан көйгөйдү чечүүдө зор мааниге ээ болгон.

Андарак тажик коомчулугу менен Искра жана Коммуна айылдарындагы kyргыз коомчулуктардын ортосундагы суга байланыштуу конфликт

Сүү конфликттери
Этностор аралык фактор

«Кийлигишүүгө чейин, кылымдар бою чогуу жашап келишкен кыргыз жана тажик коомчулуктарының ортосундагы мамилелер начарлап, алар киришип-чыгышпай калышкан»

Кайда?	Конфликттин негизги тараптары		Башка тараптар	Медиатор
Лейлек району	Биринчи тарап Андарак айылдарындагы тажик коомчулугу	Экинчи тарап Искра жана Коммуна айылдарындагы кыргыз коомчулуктар	Иные участники UNDP Кайра куруу жана өнүгүү программасы Таджикистан (RRD-PUNDP)	“Эларалык толеранттуулук учун” Фондусу (Кыргызстан), «Иттифок» КБ (Таджикистан)

Убакыт алкактары

Андарак, Искра жана Коммуна айылдарында суу ресурстарына байланыштуу конфликттер, тездик менен көбөйүп жаткан калк короожай участокторунун аятын кеңеитип, капчыгайдын бардык пайдалуу аятын жигердүү пайдалана баштаган 60-жылдардын аяк чендеринен бери уланып келген. Ал эми Андарак-Сай дарыясынын суусунун көлөмү эч өзгөрүүсүз калгандыктан (белгилей кетүүчү нерсе, суу жылдан-жылга азауда), көп өтпөй суунун, айрыкча, ичүүчү суунун жетишсиздигине байланыштуу чыр-чатактар чыга баштаган. Конфликттин каралып жаткан мезгили күчөндөн-күчөп отуруп, 2000-жылдын аягына чейин созулган.

Конфликт келип чыккан жер (географиялык өзгөчөлүктөр)

Ичүүчү сууга байланыштуу конфликт Андарак айылнын тажик коомчулугу (5000 ашуун адам) менен Искра (2000 адам) жана Коммуна (1500 адам) айылдарынын кыргыз коомчулуктарынын ортосунда келип чыккан.

Ушул үч айыл тең Кыргызстандын Баткен дубанынын Лейлек районунун батыш тарабындагы кууш капчыгайдын ичинде жайгашкан. Капчыгайдын жалпы аяны 4 км ашып, анын ичинен 3 км айыл-чарба багытында пайдаланууга ылайыктуу. Негизинен, бул жерлер жергиликтуу жашоочулардын короо жай участоктору болуп эсептелет. Капчыгайдын жашоочулары сууну кичинекей тоо суусу Андарак-Сайдан алышат. Андарак айылы ушул дарыянын башатында, ал эми калган эки айыл анын төмөнүрөөк жагында жайгашкан.

Баштапкы кырдаал

Жогоруда айтылгандай, аталган конфликт алыссы 60-жылдары башталган.

Тажиктердин Андарак айылы Андарак-Сай дарыясынын башында жайгашып, кыргыз коомчулуктарына караганда көбүрөөк артыкчылыктарга ээ болгондуктан, кырдаал бир кыйла татаалдашып кеткен. Ушул нерсени курч кабыл алышкан кыргыз коомчулуктары суунун жетишсиздигин тажиктерден көрүшсө, ал эми тажик коомчулугу кыргыздарды улуттук азчылыктардын укуктарына шек келтирип жатасынار деп күнөөлөшкөн.

Советтер Союзунун кулап, экономикалык каатчылык өкүм сүрүп турган маалда, кырдаал ого бетер курчуп кеткен – эми, сууну пайдалануу маселеси айылдын ар бир жашоочусу учун зор мааниге ээ болгон, себеби короодо өстүрүлгөн жашылча-жемиштер тамак-аштын бирден-бир булагы болуп калган. Натыйжада, конфликттер бир кыйла күчөп, мамилелер агрессивдүү боло баштаган.

Чатакташып жатышкан тараптар конфликтти биргелешип чечүү жолдорун тапканга аракет кылышкан эмес, ал эми үчүнчү тараптардын үзүл-кесил жана чар-жайыт кийлигишүүсү кырдаалды ого бетер курчутуп жиберген. Натыйжада, социалдык-экономикалык көйгөйлөр эл аралык мүнөзгө ээ болуп, ушуну менен конфликттүү кырдаал ого бетер терендеп, күчөп кеткен.

Үч айылдын ортосунда сууну кезектешип пайдалануу тартибин иштеп чыгуу үчүн 1994-жылдан башталган 1997-жылга чейинки үч жылдык убакыт жана коомчулуктардын лидерлери менен сүйлөшүүлөр талап кылышкан.

Конфликтти чечүүгө “Эл аралык толеранттуулук үчүн” Фондусу (Кыргызстан) жана «Иттифок» КБ (Тажикистан) кийлигишкенге чейин, кыргыз жана тажик коомчуулуктарынын ортосундагы мамилелер начарлап кеткен, кылымдар бою чогуу жашап келишкен кыргыздар менен тажиктер бири-бирине таптакыр киришип-чыгышпай калышкан.

Ошол маалда көптөгөн көйгөйлердүн ичинен биринчи орунга ичүүчү суунун жетишсиздиги маселеси чыккан. Себеби: дарыянын төмөн жагында жайгашкан Искра жана Коммуна айылдары арыктагы сууну ичүүгө аргасыз болушкан. Ушул арыктардагы суу жогору жакта жайгашкан Андарак айылынын агып чыккан. Ушул арык тутумдарынан өлүк ит-мышыктар табылган учурлар болуп, кыргыздар мындай көрүнүштү тажиктердин чагымчыл иш-аракеттери деп дароо тажиктерди күнөөлөй башташкан. Дагы бир белгилей кетүүчү нерсе, Андарак айылынын ошол кезде өзүнүн суу түтүктөр тутуму бар болчу.

Медиаторду кийлигиштируү

Тажик жана кыргыз коомчуулуктарынын бири-бирине ишенбей, шектенүү менен мамиле жасашынан улам, 1996-жылы Лейлек районундагы мамлекеттик администрация Сүмбула айыл башкармалыгынын (курамына Андарак, Искра жана Коммуна айылдары кирген) башчысын өзбек улутундагы адамды койгон, ал аталган көйгөйлөрдү кандайдыр бир жолдор менен чечкенге аракет кылган. Өзүнө жүктөлгөн ишти аткара албай койгондон кийин, жумуштан кеткенге аргасыз болгон.

1998-жылдан баштап Айыл башкармалыгынын башчылыгына Лейлек районунун башка айылдарынын биринде жашаган кыргыз киши дайындалган. Себеби, бул кызмат ордуна Коммуна же Искра айылдарынын жашоочуларынын бири дайындалса тажиктер, ал эми тажик улутундагы адам дайындалса кыргыздар наразы болушмак.

Бирок айыл башкармалыгынын башчыларын алмаштыруу менен көйгөй чечилген эмес, анын бир нече объективдүү себептери болгон. Биринчиден, жергиликтуу жетекчилердин бири конфликттин ички себептерин жана спецификасын талдаган эмес; экинчиден, жергиликтуу коомчуулуктар көйгөйдү чечүүгө аракет кылган эмес; учүнчүдөн, жергиликтуу өз алдынча башкаруу органы катарындагы айыл Башкармалыгына

“колунан эч нерсе келбейт” дегендей мамиле жасашкан.

1999-жылы август айында “Эл аралык толеранттуулук үчүн” фондуусу Лейлек районунда өзүнүн Чөлкөмдүк кеңесин ачкан.

“Эл аралык толеранттуулук үчүн” Фондуусунун (Кыргызстан) жана “Иттифок” Коомдук Бирикмесинин (Тажикистан) кызматкерлери ушул конфликтти “Кыргызстан-Тажикистан” биргелешкен долбоорунун алкагында чечип баштаган.

“Эл аралык толеранттуулук үчүн” фондуусунун жана “Иттифок” КБнин кызматкерлери аталган көйгөйдү талдоого киришкен. Бир айдан кийин кеңири мониторинг жүргүзүү аркылуу Андарак, Искра жана Коммуна айылдарынын жашоочулары болгон этностук тажиктер менен жергиликтуу кыргыздардын ортосундагы мамилелерде бир катар көйгөйлөр аныкталган.

Даректүү аймактын эң артыкчылыктуу көйгөйлөрүнүн бири ичүүчү сууга байланыштуу болгон, себеби таза суунун жетишсиздиги жана анын туура эмес бөлүштүрүлүшү кыргыздар менен тажиктердин ортосундагы мамилелердин бузулушунун башкы себеби болгон.

Даярдануу мезгили

1. «Биринчи аракет ойдогудай болбыйт»

1999-жылдын сентябрь айынын соңунда “Эл аралык толеранттуулук үчүн” Фондуусунун (Кыргызстан) жана “Иттифок” Коомдук Бирикмесинин (Тажикистан) кызматкерлери тажик жана эки кыргыз коомчуулугунун лидерлеринин жана өкулдөрүнүн катышуусу менен жалпы айыл жыйналышын өткөргөн. Бирок бул айылдык жыйналышта катышуучулар Фонддун кызматкерлери пландаштырган суу маселеси жөнүндө эмес, таптакыр башка нерсе жөнүндө сүйлөшүштү. 15 мүнөттөн кийин жыйналышты фасилитациялоо мүмкүн эмес болгон, натыйжада, айыл жыйналышы ийгиликсиз аяктаган.

2. Алынган сабактар жана жергиликтуу лидерлерди кийлигиштире баштоо. Окутуу.

Ошентип, конфликтти чечүү боюнча биринчи кадам ийгиликсиз аяктаган. Бирок иш ушуну менен гана токтоп калган жок. Ийгиликсиз аяктаган айыл жыйналышын терең изилдеп чыгышкан. Натыйжада, анын ийгиликсиз аякташынын себептеринин

бири “Эл аралык толеранттуулук үчүн” Фондусунун (Кыргызстан) жана “Иттифок” Коомдук Бирикмесинин (Тажикистан) кызматкерлеринин сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү жана жалпы макулдашууга жетүү жаатындагы билиминин төмөндүгү болгон.

Кийинчөрээк “Эл аралык толеранттуулук үчүн” Фондусунун (Кыргызстан) жана “Иттифок” Коомдук Бирикмесинин (Тажикистан) кызматкерлери, жергиликтүү бийликтөр жана коомчуулуктардын лидерлери конфликтти чечүү процессине коомчуулуктардын лидерлерин медиаторлор катарында тартуу керек экендигин түшүнүшкөн. Бул максатта сурамжылоо жүргүзүүнүн натыйжасында, көйгөйдү чечүүгө кызықдар болушкан коомчуулуктардын лидерлери аныкталып, алардын муктаждыктары кылдаттык менен талданып чыккан.

Алардын арасында сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү жаатындагы дараметин арттыруу зарылчылыгы келип чыккан. Мындан тышкary, “Эл аралык толеранттуулук үчүн” Фондусунун (Кыргызстан) жана “Иттифок” Коомдук Бирикмесинин (Тажикистан) кызматкерлери сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү жана жалпы макулдашууга жетүү шыктарын окутуу зарылчылыгын түшүнүшкөн. Ушундан улам, сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү жана жалпы макулдашууга жетүү боюнча негизги шыктарды үйрөтүү окуусу уюштуулган. АКШнын конфликтология боюнча эксперти Р. Слимдин (Кеттеринг фонду, Огайо штаты) биринчи кеңеш берүүчү миссиясында чатакташкан тараптардын ортосунда жалпы макулдашууну орнотуу методологиясы боюнча атايын окуу өткөрүлгөн.

3. Жергиликтүү медиаторлор менен иштеп баштоо. Конфликтти терең талдоо

Медиаторлор менен биргеликте “Эл аралык толеранттуулук үчүн” Фондусунун (Кыргызстан) жана “Иттифок” Коомдук Бирикмесинин (Тажикистан) кызматкерлери чатакташкан тараптардын мамилелеринин деңгээлдерин талдап чыгышкан. Конфликт талданып, анын тереңинде жаткан себептери, чатакташып жатышкан тараптардын позициялары, кызыкчылыктары жана негизги муктаждыктары аныкталган. Мындан тышкary, кызықдар тараптар жана каралып жаткан көйгөйдү курчап турган шарт талданып, көйгөйдүн чечилишине көмөктөшкөн жана тоскоол болгон адамдардын позициялары жана кызыкчылыктары белгиленген.

4. Жергиликтүү коомчуулуктардын көйгөйлөрүн талкуулоо. Тараптардын ортосундагы ишенимди калыбына келтирүү иш-чаралары.

Медиаторлор улуттар аралык пикир-келишпестиктерди чечүү үчүн, эки тарапка ичүүчү сууга байланыштуу көйгөйлөр бүгүнкү күндүн курч жана артыкчылыктуу маселелеринин бири экендигин түшүнүшүнө көмөктөштү. Бул максатта ар бир тараптын өкүлдөрү менен өз-өзүнчө маектешүүгө туура келген. Ошол эле маалда кеңейтүү үчүн жерлер, мектептер үчүн имараттар жана класстар жетишпеген, жумушсуздук, ошондой эле суу каптоолор жана алардан коргой турган дамбаны куруу маселелери көтөрүлгөн. Бирок акыры суу маселеси башка маселелерге салыштырмалуу артыкчылыктуу маселе деген ойго келип токтошкон. Мынданай ойдун келип чыгышына жолугушууларда катышкан аксакалдар институттары чоң салым кошкон.

Коомчуулуктардын ортосундагы ишеним сезимин жана мамилелерди бекемдөө үчүн, жалпы калктын катышуусу менен эки маданий жана эки спорттук иш-чара уюштуруулган. Сабырдуулук жана көтөрүмдүүлүк маданиятын жогорулатуу максатында, ушул уч айылдын мектептеринде мугалимдердин жана окуучулардын арасында сабырдуулукту бекемдөө жана окуунун интерактивдүү ыкмалары боюнча бир катар семинар-тренингдер өткөрүлгөн.

5. Конфликтти чечүү стратегиясын иштеп чыгуу

Конфликтти талдоо процессинин натыйжалары алынгандан кийин, “Эл аралык толеранттуулук үчүн” Фондусунун (Кыргызстан) жана “Иттифок” Коомдук Бирикмесинин (Тажикистан) кызматкерлери конфликтти чечүү жолдорун иштеп чыга башташты. Башка коомчуулуктарда ийгиликтүү өткөрүлгөн окшош кырдаалдарды, ошондой эле билимдер менен сунуштарды издөө баскычы башталды. Андан соң, “Эл аралык толеранттуулук үчүн” Фондусунун (Кыргызстан) жана “Иттифок” Коомдук Бирикмесинин (Тажикистан) биргелешкен алгачкы семинарында конфликттин түпкү маани-маңызы талкууланып, коомчуулуктардагы көйгөйлөрдү биргелешип чечүү стратегиясы иштелип чыккан.

Тараптардын чечим кабыл алуу процесси.

Стратегияны жүзөгө ашыруу. Көйгөйдү чечүү жолун иштеп чыгуу.

Биринчи кадамдардын бири коомчулуктардын суу көйгөйүн чечүү жолдоруна байланыштуу ой-пикирин аныктоо болгон. Бул максатта жергиликтүү калктын катышуусу менен Жарандык форумдар өткөрүлгөн. Ал форумдарда ар бир тараптын жашоочулары суу көйгөйүн чечүү боюнча өзүнүн сунуштары менен бөлүшүшкөн. Тажик коомчулуктарынын медиаторлору жана Иттифок БӨУ Андарак айылдарында тажик коомчулугунун өкулдөрү менен жолугушууларды жана Жарандык форумду өткөрүшкөн. Ошол эле мезгилде кыргыз коомчулуктарынын медиаторлору жана "Эларалык сабырдуулук үчүн" Фондусунун кызматкерлери кыргыз коомчулуктары менен иш алып барышкан.

Андан соң, БӨУ медиаторлордун катышуусу менен каралып жаткан көйгөйдү чечүү жолдорун аныктоо үчүн адистер жана экспертер (сүү, жер ж.б.) менен алдын-алма кенешмелерди өткөрүшкөн.

Ушул иш-аракеттердин натыйжасында биргелешкен суу түтүктөрүнүн тутумун куруу варианты иштелип чыгып, ал коомчулуктардын айрым жолугушууларында талкууланып, жактырылган. Натыйжада, бул вариантты чатакташып жатышкан коомчулуктардын жалпы жыйналышында талкуулоо чечими кабыл алынган.

Үч коомчулуктун лидерлеринин ортосунда бир нече жолу сүйлөшүүлөр жүргүзүлүп, суу түтүктөрүнүн тутумун куруу боюнча эң ылайыктуу вариант иштелип чыккан. Мындан тышкary, тажик жана кыргыз коомчулуктары, ошондой эле лидерлери (аксакалдар, аялдар жана жаштар) менен өз-өзүнчө жолугушуулар болгон. Үч коомчулуктун жалпы жыйналышынан кийин, жергиликтүү калк бирдиктүү долбоордун жана аны биргелешип пайдалануунун артыкчылыгын түшүнө баштashкан. Соңунда, Искра жана Коммуна айылдарын суу менен камсыз кылган суу түтүктөрүнүн тутумун куруу чечими кабыл алынган.

Медиациядан кийинки мезгил

2000-жылдын апрель айынын аягында жалпы жыйналышта суу түтүктөрүнүн тутумун куруу жөнүндө чечим кабыл алынып, чатакташып жатышкан тараптар аздыр-көптүр өзара келишип калышкандан кийин, долбоордун жүзөгө ашырылышина

техникалык шерик Тажикистандын UNDP Калыбына келтирүү жана Өнүгүү программысы (RRDPUNDP) келип кошулган. RRDP UNDP көйгөйдү чечүү ишинин техникалык курамдык бөлүгүн камсыз кылат, тагыраак айтканда, техникалык экспертизанын сапатын камсыз кылуу, техникалык долбоорду иштеп чыгуу, тендердик процессти жүзөгө ашыруу жана анын аткарылышын көзөмөлдөө, ошондой эле курулуш иштери бүткөндөн кийинки тескөө милдеттерин аткарат.

2000-жылдын июнь айында RRD-PUNDP, Андарак, Искра жана Коммуна айылдарында таза суу түтүктөрүнүн тутумун куруу долбоорун жактыруу жөнүндө кабыл алынган чечимдин негизинде курулуш уюмдарын тандоо тендердик процессин баштап, курулуш иштерин 2000-жылдын 21-ноябрьна чейин ийгиликтүү бүтүрдү. Курулуш иштеринин жүрүшүндө медиаторлор коомчулуктарды суу түтүктөрүнүн тутумун куруу процессине жигердүүлүк менен кийлигишириди. Суу түтүктөрүнүн тутумун биргелешип куруу аракети коомчулуктарды кандайдыр бир деңгээлде бири-бирине жакындана алды десек болот.

Бир айдан кийин, 2000-жылдын июль айында, кийинки тегерек столдо кыргыз-тажик демилгечил топтун мүчөлөрүнүн арасынан курулуш иштерин жана ичүүчү суу менен камсыз кылуу маселелерин жөнгө салуучу "Сумбула-Суу" Суу комитети түзүлгөн.

Тараптар коомчулуктар ортосунда жетиштүгөн жалпы макулдашуунун жарамдуулугун узак мөөнөткө чейин камсыз кылган мекеме катарындағы Суу Комитетинин иш-милдеттерин, укуктарын жана милдеттерин кененирээк талкуулап чыгышкан.

Медиатор эмнелерди колдонду?

1. Конфликттүү кырдаал талданып, конфликттин себептери, тараптардын позициялары жана кызыкчылыктары аныкталган;
2. ЧДФ долбоорунун кызматкерлери жана коомчулуктардын лидерлери үчүн тренингдер өткөрүлгөн;
3. Коомчулуктардын лидерлери менен жолугушуулар болгон;
4. Кыргыз жана тажик коомчулуктары менен өз-өзүнчө жолугушуулар болгон.
5. Калктын ишенимине ээ болуп, аны бекемдөө максатында алардын катышуусу менен маданий жана спорттук иш-чаралар уюштурулган;

6. Мугалимдердин жана окуучулардын арасында сабырдуулук сезимин бекемдөө боюнча семинар-тренингдер;

7. Көйгөйдү чечүү жолдорун аныктоо максатында калк менен жарандык форумдар өткөрүлгөн;

8. Кыргыз-тажик биргелешкен демилгечил топ түзүлгөн;

9. Карапып жаткан көйгөйдү чечүү боюнча сүйлөшүүлөр жүргүзүлгөн;

10. Натыйжалуу жана таасирдүү куралдардын бири – карапып жаткан көйгөйдү чечүү жолун техникалык жактан бирдиктүү (бардык тараптар үчүн) ыкма менен жүзөгө ашырып, биргелешип иштетишкен (үч айылдын жашоочулары);

11. Коомчулуктар жеткен өз ара макулдашуунун жарамдуулугун камсыз кылуу боюнча институт катарындагы Сүү Комитети жаңы мекемеси түзүлгөн.

Медиатор кандай кыйынчылыктарга кабылды?

1. Медиация процессинин эң кыйын учуру – медиация институтунун тажрыйбасынын аздыгы жана анын аныктамасы болгон. Керектүү билимди медиаторлор процесстин жүрүшүндө ала алышкан.

2. Коомчулуктардын көйгөйдү биргелешип чечүү тажрыйбасы жок болгон. Аталган кыйынчылыктар, медиаторлор үчүн окууну ўюштуруп, карапып жаткан көйгөйдү чечүү боюнча иш-чараларды аткарууда иш жүзүндө жардам көрсөткөн “Эларалык сабырдуулук үчүн” Фондусунун жана “Иттифок” Коомдук Бирикмесинин кызматкерлери менен биргелешип чечилген.

3. Жалпы кабыл алынган чечимдерди (коомчулуктун суу түтүктөрүнүн тутумун курууда, кийинчөрөөк жүзөгө ашырылган долбоордун туруктуулугун камсыз кылууда катышуусуна байланыштуу) жүзөгө ашыруу процессинде айрым кыйынчылыктар келип чыккан, себеби коомчулуктардын ортосундагы бири-бирине болгон ишенбестигин дароо жоуп салуу мүмкүн эмес болгон жана башка коомчулуктардын бул процесске катышуусу үзгүлтүксүз “көзөмөл” астында болгон. Бирок, акырындык менен коомчулуктар бири-бирине ишенишип, кабыл алынган чечимдерди сапаттуу аткара башташкан, ушуну менен Сүү Комитетинин түптөлүшүнө жана көйгөйдүн толугу менен жоюлушуна мүмкүнчүлүк түзүлгөн. Бүгүнкү күнү “Сүмбула-Сүү” Сүү Комитети ичүүчү сууга гана эмес, сугат сууга дагы байланыштуу көйгөйлөрдү натыйжалуу чече алган мекеме болуп калды.

Медиациянын ийгиликтүү жүргүзүлүшүнө кандай факторлор таасир этти?

1. Бул конфликтти чечүү үчүн кеңири талдоо иши жүргүзүлүп, анын негизинде кийлигишүү планы иштелип чыккан;

2. Тажиктер менен кыргыздардын ортосундагы көйгөйлөрдү чечип, жалпы макулдашууга жеткирүү үчүн, долбоордун кызматкерлери жана коомчулуктардын лидерлери үчүн конфликтология, ортомчулук жана сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү жаатында бир катар окуулар өткөрүлдү;

3. “Карапып жаткан маселе” фактору. Үч айылдын жашоочулары үчүн ичүүчү суу эң башкы көйгөйлөрдүн бири, андыктан анын чечилишине бардык тараптар кызықдар болушкан;

4. “Бир жарандык” фактору. Чатаракташып жатышкан эки тарап тең бир мамлекеттин, Кыргыз Республикасынын жарандары;

5. “Эларалык сабырдуулук үчүн” Фондусунун кызматкерлери кыргыз коомчулуктары менен, Иттифоктун кызматкерлери тажик коомчулуктары менен иштешкен, ушуну менен эки тараптын ортосунда бири-бирине ишениүү сезими орногон;

6. Долбоордун туруктуулугун камсыз кылуу үчүн, биргелешкен “Сүмбула-Сүү” суу комитети түзүлгөн.

Медиатордун жеке ой-пикири

БӨУдын коомчулуктардын лидерлерине медиация шыктарын жана ыкмаларын үйрөтүшү жакшы натыйжаларды берген, себеби чатаракташкан коомчулуктар аларга көбүрөөк ишенишкен.

Жалал-Абад дубаны

Терек-Сай айылнын жашоочуларынын алтын казып чыгаруучу компания менен болгон конфликті

Ресурстарга байланыштуу конфликттер
Кен казып чыгаруу жаатындағы конфликттер

Жалал-Абад дубаны	Медиация боюнча №10-кейс	2012-жыл	
«Ал сүйлөшүлөрдү жүргүзүү үчүн аяңтча уюштуруп, ушуну менен сүйлөшүлөрдү майнаштуу жүргүзүп, жол ачканга мүмкүнчүлүк түзүлгөн»			
Кайда?	Конфликттин негизги тараптары	Башка тараптар	Медиатор

Терек-Сай айылы, Чаткал району

Биринчи тарап
Айылдын жашоочулары

Экинчи тарап
Кен казып чыгаруучу компания

Үчүнчү тараптар
Жергилиткүү өз алдынча башкаруу өкүлдөрү

Башка катышуучулар
Жалал-Абад дубанынын губернатору

Курманбек Ахмедов,
айылдын старостасы

Убакыт алкактары

2011-жылдан бери чөлкөмдө алтын казып алуучу компаниялардын саны көбөйгөн сайын, конфликт акырындык менен күч алып баштаган. Бирок 2012-жылдын март айында чыңалып чыгып, ошол эле жылдын июнь айында токтотулган.

Конфликт келип чыккан жер (географиялык өзгөчөлүктөр)

Чаткал району, Терек-Сай айылы. Айыл аркылуу ичүүчү суунун бирден-бир булагы болгон дарыя ағып өтөт. Так ушул дарыянын жогору жагында алтын кени жайгашып, анда кен казып алуучу компания иштеп жаткан.

Баштапкы кырдаал

Дарыянын жогору жагында кен казып алуучу компания иштеп баштагандан бери айылдыктарга анын терс таасири тие баштаган.

Кен казуу иштери башталгандан бери компания алтынды дарыянын суусуна чайкат, дарыянын суусу киргилт болуп ага баштаган. Мындай көрүнүш албетте айылдыктардын күжүрүна тийбей койгон эмес, себеби, жогоруда айтылып кеткендей, дарыя ичүүчү суунун бирден-бир булагы болгон.

Бул аймакта алтын кени кеңири казылып башталгына карабастан, айылга анын экономикалык жактан эч кандай пайдасы тийген эмес. Компания айылдыктардын атайын квалификациясы жок деген шылтоо менен, эч кимди жумушка алган эмес, бирок, медиатордун айтмында, айылда андай адистер бар болчу.

Ал аз келгесип, компаниянын муктаждыктарын канаттандырган оор жүк ташыган унаалар ары-бери көп жүргөндүктөн, эң негизги көчө талкаланып калган.

Айылдын жашоочулары бул көйгөйдү чечүү өтүнүчү менен айылдык кеңешкө көп эле жолу кайрылышкан. Бирок белгисиз себептерден улам, иш ордунаң жылбай койгон.

Натыйжада, иш чечилмей тургай, тескерисинче, оорлошуп кеткен. Айыл жашоочуларынын компаниянын унааларын өткөрбөй, жолду тосуудан башка аргалары калбай калган. Унаалар өтө албай калгандыктан, компания ишин токтотууга аргасыз болгон.

Медиаторду кийлигишириүү

Медиатор конфликтке, жергилиткүү жашоочулар жолду тосуп алышканда б.а. конфликт чыңалып чыкканда кийлигишиң. Ал тынчтык жарчылары командастынын мүчөсү болгондуктан, конфликтке кийлигишүү менин парзым деп, демилгени өзү көтөрүп чыккан. Медиатор коңшу айылдын жашоочусу жана конфликт жөнүндө маалыматты угаары менен, Терек-Сай айылына жөнөгөн.

Даярдануу мезгили

Медиатор айылга келгенде, жолду тосуп турушкан адамдардын тобун көргөн. Ал, бир тараптан, жергилиткүү жашоочулар жана, экинчи тараптан, бийлик жана компаниянын өкүлдөрү тирешип турган эки жаатты көргөн. Эки тараптын ортосунда эч кандай диалог болгон эмес, себеби бийликтегилердин берген убадаларына жергилиткүү жашоочулар ар кандай сөздөр менен кыйкырып жооп берип жатышкан. Медиатор адамдардын тобунун ичине кирип, анын лидерин аныктаганга аракет кылган. Лидерди тез эле аныктап алган, себеби Терек-Сай айылды анын айылды менен коңшулаш (60-70 км) болгондуктан, ал жердеги айрым адамдар менен тааныш болчу. Лидерди аныктап алгандан кийин, ал аны менен сүйлөшүүгө аракет кылган. Ал лидерге кайрылып, сөздү жашоочулар эки коңшулаш айылды бириктирип турган жалгыз жолду тосуп алган адамдарга конфликтке эч кандай тиешеси жок күнөөсүз адамдар жолдон өтө албай жатышат, балким алардын арасында коңшу айылда жайгашкан байтапканага бара жатышкан кош бойлуулар, жаш

балдар жана кары-картандар бардыр деп баса белгилеп өткөн. Медиатордун бул сөзүнө нааразычылыгын билдирип жатышкандардын бирөөсү бийликтегилердин көйгөйлөрдү чечип беребиз деп айткан куру убадаларынан тажадык деп жооп берген.

Медиатор ага кен казып чыгаруучу компаниянын жетекчилиги менен жолугуштуруп, көйгөйлөрүнөрдү жай-баракат талкуулаганга мүмкүнчүлүк түзүп берейин деп сунуштаган. Мындан тышкary, медиатор жолдун эки тарабында үймөлөктөшүп турган унааларды дагы баса белгилеп өткөн.

Андан соң, медиатор компаниянын өкүлдөрүнө келип, мындай жагдайда үймөлөктөшүп жүргөн адамдар менен диалог түзүү мүмкүн эмес, андыктан сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү үчүн столго отуралы деп сунуштаган. Компаниянын жетекчилири макулдугун билдиришкенде, сүйлөшүүлөрдү жүргүзүүгө топтошуп тургандардын арасынан бир нече киши чыккан.

Жол ачылып, чатакташып жатышкан эки тарап компаниянын кеңесине барышып, сүйлөшүүлөрдү жүргүзүп башташкан. Бул жолугушуда дубандын губернатору жана анын орун басарлары, Кытайлык башкармалык (кытай компаниясынын өкүлдөрү – АГ Эскерт.) жана райондун акими катышкандыктан, жолугушуу жогорку деңгээлде өткөн деп айтсак болот.

Мындан тышкary, анда жергиликтүү жашоочулардын өкүлдөрү, компаниянын өкүлдөрү жана жетекчилиги (Кытайдын жарандары) катышкан.

Тараптардын чечим кабыл алуу процесси

Медиатор сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү процессине чакырылбагандыктан, ага катышкан эмес. Бирок анын башкы максаты сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү аяңтасын уюштуруп берүү болчу жана ал максатына жеткен деп айтсак болот.

Сүйлөшүүлөр бүткөндөн кийин, компания эпке келген (жергиликтүү жашоочулардын айтмында), бирок жашоочуларга шарт койгон. Компания сууга байланыштуу көйгөйдү жооп, жергиликтүү жашоочуларды жумуш менен камсыз кылуу үчүн эки ай мөөнөт берүүсүн сураган. Ал эми жолду асфальттоого көбүрөөк убакыт жана каражат талап кылышына тургандыктан, аны күзгө чейин бүтүрүп беребиз деген убада кылышкан.

Медиациядан кийинки мезгил

Компания алтынды, атайын алтын жуула турган башка жерде чайкай баштаган. Мындан тышкary, жумушчуларга болгон муктаждыгына жараша жергиликтүү калктын арасынан белгилүү бир сандагы адамдарды жумушка алган. Коншулаш райондун жашоочулары дагы жумуш менен камсыз болушкан.

Медиатор менен маектешип жаткан маалда, анын айттымында, жолдун 80-90 пайзы асфальтталаң бүтүп калган.

Медиатордун ою боюнча, ал сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү процесси үчүн аяңт түзүп бере алган, ушуну менен сүйлөшүүлөр майнаптуу жүрүп, жол ачылган. Бул кырдаал бир күндүн ичинде чечилип, кечке маал тараптар өз ара макулдашууга келишкен.

Медиатор эмнелерди колдонду?

1. Байкоо салуу.

2. Медиатордун топтошкон адамдар менен иштөөнү үйрөткөн окуудан алган шыктары. Топко таасир этүү үчүн, медиатор топтун лидери менен иштеген.

Медиатор кандай кыйынчылыктарга кабылды?

1. Медиатордун айттымында, топтошкон адамдардын арасынан лидерди табуу оңой эмес болгон. Ал ушул айылдын айрым тургундары менен тааныш болгондуктан гана лидерди таба алган.

2. Адамдарды жолду ачкыла деп ынандыруу кыйын болгон. Компания нааразы болгон жергиликтүү жашоочулар менен сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү столуна отурууга макул болгондо гана, бул көйгөй чечилген.

Медиациянын ийгиликтүү жүргүзүлүшүнө кандай факторлор таасир этти?

1. Медиатор конфликттин айрым катышуучулары менен тааныш болгон. Жергиликтүү жашоочулар медиатордун өз айылында кадыр-барктуу адам экендигин билишкендиктен, өзгөчө анын курагын сыйлап, ага урмат-сый менен мамиле жасашкан. Натыйжада, жашоочулар аны өз адам катары кабыл алышып, анын айткандарын кунт кооп угушкан.

2. Медиатордун позициясы. Ал жетекчиликтин арасында эмес, топтошкон адамдардын арасында турганы туура болгон.

3. Лидерди табуу жана топко ал аркылуу таасир этүү.

Медиатордун жеке ой-пикери

Медиатордун айттымында, тараптардын сүйлөшүүлөрдү өз алдынча жүргүзүшү, ортосунда баарлашууну орното алуу конфликттин медиация жолу менен чечилишинин белгиси.

Жалал-Абаддагы үй-бүлөнүн биригиши

Үй-бүлөлүк конфликттер

**«...Күйөөсүнүн ичкиликтен айыктырууга аялдын акчасы
калбай, үйүн жана оокат-чарбаны күйөөсүнө ишенип
таштап кете алган эмес»**

Кайда?	Конфликттин негизги тараптары	Башка тараптар	Медиатор		
Жалал-Абад шаары	Биринчи тарап Эркек киши, үй-бүлөнүн башчысы	Экинчи тарап Ичкилик ичен үчүн күйөөсүн үйдөн кубалап чыккан аял	Үчүнчү тараптар Күйөөсүнүн туугандары	Башка катышуучулар Аксакалдар, жубайлардын балдары	Медиатордун өтүнүчү боюнча аты-жөнү көрсөтүлгөн жок

Убакыт алкактары

Конфликт 2011-жылдын февраль айында келип чыгып, 2 айга чейин созулган. Медиаторго анын чечилишине жардам берүү үчүн 20 күн талап кылынган.

Конфликт келип чыккан жер (географиялык өзгөчөлүктөр)

Конфликт Жалал-Абад шаарындагы аэропорттун карамагындагы Жаңы-Конуш микрорайонунда болуп өткөн.

Баштапкы кырдаал

Когарт микрорайону шаардын четинде жайгашкан. Жер үйлөрдү куруу үчүн жер тилкелери 2004-жылдын башында бериле баштаган жана ушул тапта бул аймакта жаңы конуштар жайгашкан. Малик (тараптын кызыкчыгында аты-жөнү өзгөрүлгөн) микрорайондун алгачкы жашоочуларынын бири. Когартта ал жубайы жана жубайынын мурунку никесинен төрөлгөн эки баласы менен жашайт. Үйдүн мыйзамдуу ээси Малик жана үй-бүлөнү багуу милдети дагы Маликтин мойнунда болчу. 2010-жылдын аягында Малик ичкилиktи көп ичкендикten жумуштан айдалып кетет. Жумуштан чыгып, үйдө отуруп калгандан кийин, Малик ичкилиkkе баш-оту менен берилип кетет. Коммуналдык кызматтарга болгон карыздар айдан-айга көбөйүп, аны төлөөгө акча жок болуп жаткандыктан, Маликтин аялы жумуш издеңгенге аргасыз болот. Бирок анын жогорку билими жок болгондуктан, жумуш оңой менен табылбайт. 2011-жылдын башында Малик карыздардан кутулуу үчүн Когарт микрорайондагы үйүн сатам деген чечимге келет. Маликтин ою боюнча, үй-бүлөсү үйдүн саткан акчага алынган квартирада жашамак болот. Маликтин аялы үйдүн сатылышына таптакыр каршы болгон, себеби күйөөсү үйдүн акчасын ичиp салып, балдар менен көчөдө калабыз деп корккон. Андан калса, алардын жашаган үйү бардык ыңгайлуу шарттары бар кош кабаттуу занғыраган жакшы үй болгон. Аялынын Маликтин үйдү сатпай эле коёлу деп ынандырууга жасаган аракети жаңжал, айрым учурларда кол көтерүү менен аяктачы. Маликтин аялынын балдары эннесинин позициясын толугу менен колдошкон. Малик

менен аялдын балдарынын ортосундагы мамилелер муздак болуп, Малик акча таппай үйдө отуруп калгандан жана үйдү сатам деп чыкканда ого бетер начарлап кеткен. Кезектеги жаңжалдан кийин, Маликтин аялы менен балдары аны үйдөн кубалап чыгышат. Үйүнө кирем деп аракет кылганда аялдын балдары аны сабап салабыз деп коркутуп-үркүтүшкөн. Аялы Маликке ичкенинди токтолуп, иштей баштаганды гана үйгө киресиң деген шарт койгон.

Белгилүү бир убакытка чейин Малик досторунун үйүндө жашап жүргөн, көпчүлүк учурларда, мас абалында жолго жатып калган күндөрү дагы болгон. Бир ай көчөлөп жүргөн Маликтин ден-соолугу начарлай баштаган. Көчөдө муздак жерге көп жатып калгандыктан, анын өпкөсүнө суук тийип, айылдын жашоочуларынын биригинин жардамы менен бейтапканага жатып калат.

Медиаторду кийлигиштируу

Медиатор Когарт микрорайонунун кварталдык комитетинин башчысы. Ага көйгөйдү чечип, Маликке жардам берүү өтүнүчү менен Маликтин жакшы тааныган жана бейтапканага жаткырганга жардам берген айылдыктардын бирөөсү кайрылган.

Даярдануу мезгили

Конфликтти чечүүнүн баштапкы баскычы – болуп өткөн окуя менен баштан-аяк таанышып, анын келип чыгышына түрткү болгон себептерди жана кесептөрдөрди аныктоо үчүн конфликтти талдоо процесси болгон. Окуянын чоо-жайын билүү үчүн медиатор Малик менен жолугушат. Ал айылдын эки аксакалын ээрчитип, бейтапканада жаткан Маликке барат. Акыркы күндөрү көчөдө багуусуз калган Маликтин абалы өтө эле оор болгон. Сүйлөшүүдөн кийин, үйдүн чыныгы ээси Малик экендиgi жана аялы менен балдары аны үйгө киргизбей жаткандыгы маалым болот. Малик аялы менен балдарынын аларды багып жүргөн күндөрүн тез эле унутуп койгондугуна катту таарынып калган. Аялы менен балдарынын аны акча таппай калгандан кийин үйдөн кубалап чыгып, ушул убакка чейин анын ден-соолугу менен кызыгып бир дагы жолу келбей койгондугу

ага катуу тийген. Медиаторго жана аны менен кошо келген адамдарга үйдүн мыйзамдуу ээси өзү болгондуктан, аялын сотко берип, балдары менен кошо үйдөн кубалап чыгам деген ниетин билдирген. Аксакалдар Маликти өзүндү колго алып, ден-соолугунду кара деп жооткотушкан. Алар Маликке мындай кырдаалдын келип чыгышына сенин да күнөөң бар, себеби арак ичип алып, үй-бүлөндүн тынчын алып, сени үйдөн кубалап чыгышына өзүн жеткиргенсүү деген ачык айтышкан. Медиатор Маликтен анын туугандары жөнүндө сураганда, алар аны ичкич деп эсептешип, аны менен байланышты үзүп коюшкан деп жооп берген.

Медиатор Маликтин туугандарынын телефондорун алып, алар менен байланышып, Маликтин бейтапканада жаткандыгын жана үй-бүлөсүндөгү чатакты чечүү үчүн туугандарынын жардамына жана колдоосуна мүктаж экендигин кабарлашкан. Туугандары бейтапканага келишип, ахыбалын сурашып, Маликтин аялынын аны үйдөн кубалап чыккандыгына айрантаң калышкан, себеби ал жакшы аялдай көрүнгөн. Маликтин үйүнөн кубаланып калышынын себедин түшүнө алышкан эмес, анткени буга чейин экөөнүн урушуп-талашканын деле байкашкан эмес.

Тараптардын чечим кабыл алуу процесси

Медиатор Маликтин туугандарын аялы менен жолугуштурууну чечкен, бирок жолугушуунун катышуучулары бири-бири менен чатакташып кетпеси үчүн, жолугушуу айыл аксакалдарынын катышуусу менен өткөрүлмөк болгон. Жолугушуу Маликтин үйүндө болду. Маликтин аялы медиаторго жана күйөөсүнүн туугандарына конфликттин келип чыгышын түшүндүрүп берген. Аялдын айттуусу боюнча, үйдү сактап калуу үчүн Маликти үйдөн кубалап чыгууга аргасыз болгон. Ошондой эле күйөөсүн ичкиликтен дарылоо үчүн акчасы калбай калып, ал эми үйдү жана оокат-кечелерди күйөөсүнө ишенип таштап кете алган эмес. Аял Маликти үйдөн кубалап чыksam, ал үйдү сатам деген ниетинен баш тартып, акчасы жок болгондуктан арак ичкенди токtot го деп ойлогон. Күйөөсүнүн бейтапканага жатып калгандыгын укканда, өзүн жоготуп, эмне кылаарын билбей калган. Анын айтмында, үй-бүлөсү үчүн башка арга калбай калгандыктан, ушундай жолго барууга аргасыз болгон. Аялдын айткандарын угушкан Маликтин туугандары акча чогултуп, аны ичкиликтен дарылоого жардам беришмек болгон. Маликтин бейтапканага түшүп калгандыгына туугандары өзүлөрүн күнөөлөштү.

Бардыгынын көзүнчө Маликтин турмушу жөнүндө кабар алып, эртеңки күнү дагы көйгөйлөр чыга турган болсо жардам берип турмак болушту.

Жолугушуудан кийин Маликтин туугандары бейтапканага барып, ага болгонун-болгондой кылып айтып беришти.

Алар аялдын Маликти кайра кабыл алып, андан кечирим сураганга даяр экендигин айтышты. Мындан тышкары, алар Маликке чөлкөмдүк диспансерге жатып, ичкиликтен дарыланууну сунуш кылышты. Малик макул болду.

Айыл аксакалдары кайрадан Маликтин аялы менен жолугуп, бейтапканада жаткан күйөөсүнө барып, биринчи болуп элдеш деген көнөшин беришти. Аялды медиатор коштоп бармай болду. Аял кылган иши үчүн күйөөсүнөн кечирим сурап, андан үйгө кайтып келишин суранды. Кийинки жолу бейтапканага үй-бүлөнүн бардыгы барган.

Медиациядан кийинки мезгил

Малик бейтапканага он күн жатып чыккан. Чөлкөмдүк диспансерде ал аракечтиктен дарылануу курсунан өткөн. 2011-жылы жай айнда Малик кайра жумушуна орношуп, азыркы күнгө чейин иштеп келе жатат.

Медиатор алардын үйүнө бир нече жолу барып, алардын ынтымактуу жашап жатышкандыгын көрөн.

Медиатор эмнелерди колдонду?

1. Чатакташкан тарараптарды жолугуштурган.

2. Конфликтти чечүү үчүн туугандарды кийлигитирген. Маликтин аялы анын туугандары менен жакшы мамиледе болгон. Ал күйөөсүнүн сөзүнөн эч качан чыкчу эмес.

3. Айыл аксакалдарынын тынчтыкты орнотуу боюнча демилге көтерүп чыгышкан. Медиациянын катышуучуларынын так ушул категориясы чатакташкан тарараптардын элдешүү жоопкерчилигин өзүнө алуусуна түрткү берген.

Медиатор кандай кыйынчылыктарга кабылды?

Бул ишти чечүүдө медиатор олуттуу кыйынчылыктарга кабылган эмес. Конфликт тарараптардын терс сезимдерге кабылгандыгынан улам келип чыккан жана медиатор тарараптарды үй-бүлөнү бузбай, элдешүүгө ынандырган.

Медиациянын ийгиликтүү жүргүзүлүшүнө кандай факторлор таасир этти?

1. Маликти өз убагында бейтапканага жаткырууга көмектешкөн айыл тургуну, антпесе, аркасы жаман болуп калмак.

2. Маликтин туугандарынын анын аялы жөнүндө ою түз болчу, так ушул шарт, сүйлөшүүлөрдү жүргүзүп, тарараптарды элдештириүү үчүн жагымдуу жагдай түзүп берди.

Медиатордун жеке ой-пикери

Адатта, үй-бүлөлүк чатактарды чечүүдө коомчулуктун аксакалдары чоң жардам беришет. Алар үй-бүлөнүн бузулушуна карши жана алардын демилгелери менен айткан сөздөрүн чатакташып жатышкан үй-бүлө мүчөлөрү аткарбай коюшпайт.

Өз энеге айланган өгөй эне

Үй-бүлөлүк конфликттер

«Атасы каза болуп калгандан кийин, балдардын ишенээр адамы 12 жылдан бери атасы менен чогуу жашап келген жана өз энесиндей болуп калган өгөй энеси болгон»

Кайда?	Конфликттин негизги тараптары		Башка тараптар		Медиатор
Жалал-Абад шаары	Биринчи тарап 5 баланын өгөй энеси болгон жесир аял	Экинчи тарап Маркумдун туугандары	Үчүнчү тараптар Маркумдун атасы, аялдын кайын атасы	Башка катышуучулар үй-бүлөнүн коншулары, аксакалдар кеңешинин мүчөлөрү, Аб кыз-келиндер кеңешинин мүчөлөрү	Эргашева Наргиза, Курманбек Абнун Жооптуу катчысы, Жалал-Абад шаары. “Ынтымак жарчылары” командасы («Ынтымак жарчылары»)

Убакыт алкактары

Конфликт 2011-жылы июнь айында келип чыккан жана аны чечүүдө медиатор катышкан.

Конфликт келип чыккан жер (географиялык өзгөчөлүктөр)

Жалал-Абад шаарындагы Курманбек Аймактык Башкармалыгында болгон.

Баштапкы кырдаал

Жалал-Абад шаарындагы Курманбек Аймактык Башкармалыгында беш баланын атасы Ибрахим аттуу жалгыз бой адам жашаган (чыныгы аты-жөнү тараптын кызыкчылыгында көрсөтүлгөн эмес). Беш баласын аялы менен ажырашып кеткендөн кийин өзү тарбиялап жаткан. Үйгө жаңы аялы келгенде (экинчи нике) үйдөгү кырдаал түп-тамырынан өзгөрүлгөн. Экинчи аялына үйлөнгөндө, кичүү балдары болжол менен 1-2 жашта, ал эми улуулары 8-9 жашта болчу. Балдар жаңы “апасын” жакшы кабыл алышкан, аял дагы өз кезегинде, аларды энелик мээримге бөлөп, бүткүл жүрөгү менен кам көргөн. Алардын бейпил турмушу 2011-жылдын башында атасынын күтүүсүздөн дүйнөдөн кайтыши менен бузулат. Мындай орду толгус чоң жоготуу үй-бүлөнү ого бетер бириктирген, эми балдар учун жашоодогу бирден-бир жакын адамы, 12 жыл бою алар менен чогуу жашап, өз энесиндей болгон өгөй энеси болуп калат. Өгөй эне эки жумушта иштеп, балдары болсо мектептө жана жогорку окуу жайда билим алып жатышкан болот. Баса белгилей кетүүчү нерсе, өгөй эне балдарын начар балдарга кошулуп кетпесин деп ар дайым көзөмөлдөп турган.

Атасы каза болгондон 5 ай өткөндөн кийин, анын туугандары (иниси менен эне-карындаштары) маркумдун мүлкүн мурастоого укуктуубуз жана балдарга биз жооптуубуз деген маселени көтөрүп келишкенде ортодо чыр чыгат. Өгөй эне

балдарына атасынын туугандары менен көрүшүп туррууга эч качан каршы болгон эмес, бирок алар күйөөсү тириү кезде үйгө көп деле келишчү эмес. Ал эми балдардын атасы каза болгондон бери, алар күн алыс келе башташкан. Маркумдун үйүнө келишкен сайын алар өгөй эне менен каттуу урушушуп, анын жүргөн-турганын сынга алышып, ага такыр ишенишкен эмес. Балдардын чоң атасы менен чоң апасы маркум уулунун балдарын жаңына алгысы келип жатышат деген шылтоо менен, атасынын эже-карындашы балдардын чондорун туугандары менен жашагыла деп көндүрүүгө аракет кылышкан. Балдар менен жолугушкан сайын, атасынын бир туугандары аларга эне деп жүргөн аялдын аларга өгөй экендигин жана ал маркум атасына караштуу болгон үйдү ээлеп калуу учун гана жашап жүрөт деп кулагына күя беришкен. Бир күнү өгөй эненер силерди көчөгө кубалап чыгып, эч нерсенер жок каласыңар деп коркутушкан. Бирок өгөй эненин бар нерсеге ээ болоюн деген ниети жок болчу. Күйөөсүнүн туугандарына ага үйдүн жана мүлктүн бир тыйынчалык дагы кереги жок, бир гана балдар керек экендигин ишенидүүгө аракет кылган. Өгөй энеси менен жашаган кичүү балдар анын жаңынан бир карыш чыккысы келишкен эмес. Балдар атасынын туугандарын жакшы деле таанышчу эмес, ал эми өгөй энесин 12 жылдан бери күн сайын көрүп, аны өз энесиндей жакшы көрүп калышкан.

Өгөй эне менен күйөөсүнүн туугандарынын ортосундагы талаشتартыштар бир айдан ашык уланып, кезектеги уруштан кийин туугандар балдардын өгөй энесин көчөгө кубалап чыгышканда чыңалган чекитине жеткен.

Медиаторду кийлигиштируү

Күйөөсүнүн туугандары кубалап чыккандан кийин, аял аймактык башкармалыкта иштеген коомдук кабылдамага жардам сурал кайрылган. Ал

Жалал-Абад дубаны

жерде иштеген ҮЖК командасынын мүчөсү болгон медиатор конфликтти чечүүдө катышмак болот.

Даярдануу мезгили

Медиацияга даярдануу мезгили конфликтти кылдаттык менен изилдөөдөн, кызықдар тараптарды табуудан, конфликттин шарттарын аныктоодон жана конфликтти тынчтык жолу менен чечүү жолдорун издөөдөн башталган. Болуп өткөн окуя жөнүндө көбүрөөк маалымат алуу үчүн, медиатор тараптар менен өз-өзүнчө жолугууну чеккен.

Бул мезгилде медиатор өгөй эненин гана айткандарын уккан. Аял менен жакындан сүйлөшкөн медиатор, анын өзүнүн балдары жок экендигин жана 12 жылдан бери күйөөсүнүн балдарына көнүп калгандыгын билген. Аялдын маркүм күйөөсүнүн мүлкүнө ээ болуп калайын деген ниети жок болгон. Бир гана жашоосунун маңызы болуп калган балдардан ажырап каламбы деп корккон. Эгер балдар менде калса, мен аларга атасынын туугандары менен байланышып турганга эч качан жолтоо болбойм деп айткан. Керек болсо, күйөөсүнүн үйүн туугандарына берип, өзү балдарды алып батирге чыгып кетүүгө даяр болгон, бир гана шарты, күйөөсүнүн туугандары алардын тынчын алышпаса эле болду. Аялдын балдардан ажырап каламбы деп коркups турганы ачык эле байкалып турду.

Кийинки жолугушуу күйөөсүнүн туугандары менен болгон. Маектешүүнүн жүрүшүндө балдардын өгөй энесинен ажыраттуу демилгесин Ибрахимдин ииниси менен эки эже-карындашы көтөрүп чыгышкан. Алар мындай демилгени өгөй энеге ишене алшапагандыктан көтөрүшкөн. Ибрахимдин туугандарынын айтмында, бөтөн адам балдарга буткүл жүрөгү менен берилип жакшы көрбөйт жана күйбейт, мындан тышкaryы атасы каза болгондон бери балдардын тарбиясы начарлап кеткен. Атасынын бир туугандары бир тууганынын балдарын жакын туугандар гана багыш керек деген ойду карманышкан. Алардын ою боюнча, Ибрахимдин бир туугандары болгондугу менен гана, анын мүлкүн башкарууга укугубуз бар деген позицияны карманышкан. Туугандар өгөй эне балдардын үйүн тартып алат деп чочулашкан. Сүйлөшүүнүн жыйынтыгында туугандар төмөнкүдөй шарттарды коюшкан:

- "эне" балдар менен жолукпашы керек;
- балдар туугандары менен жашашы керек;
- үй туугандардын бирөөсүнө катталышы керек.

Эми медиатор балдардын өзү менен сүйлөшүп, алардын атасынын туугандарына жана өгөй энесине болгон мамилелерин жана көз-караштарын билиши керек болду. Балдарды АБ чакырышты, жолугушууга үч бала, эки улуу баланы туугандар жибербей

коюшту, медиатор жана балдар дарыгери келиши. Алар менен болгон маектешүүдө энеси катышкан жок. Балдар өгөй энени толугу менен колдоп, аны менен гана жашайбыз деген ниеттерин билдириши. Өгөй эненин аларды кантип багып, кандай мамиле жасайт деген суроолорго жакшы деп жооп бериши. Аларды тарбиялап жаткан аялды жоопкерчиликтуу жана аларды жакшы көргөн адам деп мүнөздөшту. Ал эми атасынын туугандары жөнүндө сурашканда, балдар алар жөнүндө жөндүү жооп бере алышкан жок. Балдардын көбүнчө өз энесиндей болуп калган адамга көбүрөөк боор тартып, ага кабатыр болуп жатышканыгы байкалып жатты.

Андан соң өгөй эне менен балдардын ортосундагы мамиле жөнүндө коншулардын арасында сурамжылоо жүргүзүшту. Аялдын балдарга ойдогудай кам көрүп, тарбиялап жаткандыгы жөнүндө учунчү жактардын ой-пикирин билиш керек болду. Коншулардын бардыгы бир добуштан балдар ар дайым таза кийинип, курсагы ток жүрүшөт жана өгөй эненин жоопкерчиликсиз жүрүм-турумун байкаган жокпуз деп жооп бериши. Сурамжылоонун натыйжаласында, аял үй-бүлөнүн бакубаттуулугу үчүн иштеп, калган убакытты өз балдарындай болуп калган балдарга бөлө тургандыгы маалым болду.

Тараптардын чечим кабыл алуу процесси

Чатаракташып жатышкан тараптар учун конфликтти талдоонун натыйжаларын угузуу үчүн, медиаторлордун тобу жалпы чогулуш өткөрмөк болушту. Жолугушуу АБтын коомдук-профилактикалык борборунда өтүп, анда Ибрахимдин туугандары, балдар жана алардын өгөй энеси катышып отурушту. Медиатор өткөрүлгөн жолугушуулардын натыйжаларын жана тараптардын шарттарын угузушту. Жолугушуу тынч шартта өткөн жок, себеби ар бир тарап өзүнүн позициясын туура деп эсептеп жатышты, аял балдарга мендей бир дагы адам эмгек жумшаган жок десе, күйөөсүнүн туугандары аны балдардын аркасы менен оокат-мүлкө ээ болгусу келип жатат деген ой менен анын айткандарын таптакыр уккиси келбей жатышты. Жолугушууну токтолтууга туура келди, себеби эки тараптын ызы-чуусунан улам балдар ыйлап киришти. Тараптар эч кандай макулдашууга келе алышпай, эки жакка тарашты.

Медиаторлордун тобу келип чыккан кырдаалдан чыгуу жолдорун издөө үчүн ички чогулуш өткөрүштү. Конфликтке таасир эте ала турган учунчү жактын катышуусуз, тараптарды бири-биринин айткандарын угууга мажбурлай алуу мүмкүн эмес экендиги айтпаса да түшүнүктүү болгон. Медиаторлор дагы бир жалпы жолугушууда өткөрүп, бирок боло турган жолугушууда конфликттүү кырдаалга байланыштуу керектүү маалыматтарга ээ, өз көз-карашын

так жана даана билдири ала турган адамдар чакырылмак болгон.

Бир жумадан кийин ошол эле КПБда дагы бир жолу жолугушуу болгон, анда чатакташкан тараптар, балдар, Ибрагимдин атасы менен апасы, үй-булөнүн коңшулары, аксакалдар кеңешинин мүчөлөрү, Абын кыз-келиндер кеңешинин мүчөлөрү жана медиаторлор катышкан. Жолугушуунун бардык катышуучулары кезек-кезеги менен чыгып сүйлөшкөн. Катышуучулардын көпчүлүгү балдар менен өгөй энени ажыртпаш керек деген ойду карманышса, балдардын атасынын туугандары мындай сунушту кабыл алуудан таптакыр баштартышкан.

Акыры бардык жүйөлөрдү угуп отурган Ибрагимдин атасы, балдардын чоң атасы ордунан туруп, балдарды өгөй энесинен ажыраткысы келип жаткан өз балдарына бир гана суроо берүүгө уруксат сураган. Аксакал туугандардын ичинен балдардын кийинки тагдырына ошол жерде отургандардын алдында, эң негизгиси, Кудайдын алдына жооп бере турган бир адамды көрсөтүп бергилечи деп сураган. Буга чейин ээ-жаа бербей жатышкан туугандар дароо тынчып калышкан жана бул суроону алардын ар бирине бергенде, алар кыйналып-кысталып, балдарды эмне учун тарбиялай албай тургандыгынын ар кандай себептерин келтирип так жооп бере албай коюшкан. Туугандар Ибрагимдин балдарына болгон жоопкерчилиktи бири-бирине оодара башташкан. Акыры балдарга болгон жоопкерчилиktи алардын бирөөсү дагы ала албай тургандыгы анык болгон.

Жолугушуунун жыйынтыгында, туугандардын арасында балдарды бага турган адам жок болгондуктан, Ибрагимдин атасы балдарды өгөй энеси менен калтыргыла деп кесе айткан. Мындан тышкary, ал бир тууганынардын балдарынын тагдырына тынчсыздануудан мурун, аларды багуу жоопкерчилиги кимдин мойнуна жүктөлө тургандыгын чечип алсанар болмок деп өз балдарын катуу уяткарып койгон.

Мындан тышкary, аксакалдар соту Ибрагимдин мүлкүнө байланыштуу маселени көтөрүшкөн. Эки тараптын төң макулдугу менен, мүлкүтү Ибрагимдин балдарына каттоо чечими кабыл алынган, балдар чоңойгондон кийин, атасынын мүлкүн кандай колдонууну өзүлөрү чечmek болушкан. Ошентип, мүлк мыйзамдуу мураскерлердин колуна өткөн. Мындан тышкary, балдарга өгөй энеси менен чогуу жашаганга уруксат берилген. Балдардын атасынын туугандары аларды күн алыс келип көрүп турмак болушкан. Эне мындай чечимге толугу менен макул болгон. Ошентип конфликт токтолулган. Аксакалдар туугандарга мындан ары бир тууганынын үй-булөсүнүн тынчын албагыла деп, ал

эми өгөй энеге болсо балдарга болгон жоопкерчилик толугу менен анын мойнуна жүктөлө тургандыгын айтып өтүшкөн.

Медиациядан кийинки мезгил

Жолугушууда кабыл алынган чечимдердин бардыгы аткарылды. Медиатор үй-булөнүн абалын күн алыс билип турушат. Үй-було өз үйүндө жашап, үй-булөдөгү мамилелерге көчөнүн үй комитетинин төрагасы байкоо салып турат, аны менен медиаторлор дагы мезгил-мезгили менен сүйлөшүп турушат. Мурункудай конфликттер байкала элек.

Медиатор эмнелерди колдонду?

1. Конфликтти кылдаттык менен талдап чыкты. Бул учурда тараптар менен жолугушуп, балдар менен сүйлөшүп, коңшуларды сурал чыкты.

2. Олуттуу чечим кабыл ала турган адамдар кийлигиширилди.

Медиатор кандай кыйынчылыктарга кабылды?

1. Ибрагимдин туугандарын балдарды алар көбүрөөк ишенген жана жакшы көргөн адам менен калтыруу керек деп ынандыруу оной эмес болду. Бул көйгөйдү чечүүгө медиаторлорго балдардын өзүлөрү жардам бериши, алардын айткандарын уккан аксакалдар Ибрагимдин туугандарын карманган позициясын өзгөрткөнгө түрткү бериши.

2. Туугандар алардын үй-булөлүк ишине медиаторлордун катышуусун жактырышкан жок. Бул кыйынчылыкты чечүү учун, медиаторлор эки жакка төң калыс жана бейтарап мамиле жасашты. Жолугушууларда эки тараптын төң көз караштарын бирдей билдиришип, конфликттин жыйынтыгына кызықдар эмес экендигин көрсөтө алышты.

Медиациянын ийгиликтүү жүргүзүлүшүнө кандай факторлор таасир этти?

1. Ийгиликтүү факторлордун бири – балдарды тарбиялап жаткан аялдын аларды чындыгында эле жакшы көргөндүгү жана жакшы адам экендиги болду. Ал балдар менен калуу учун, бардык нерсеге барууга даяр болду.

2. Коомчуулуктун аксакалдары балдардын өгөй энеси менен калышын жактاشты. Алар аялды үйгө кайтарууда жана конфликтти тынчтык жолу менен чечүүдө чоң роль ойношту.

Медиатордун жеке ой-пикери

Балдар катышкан конфликтте алар менен этияттык менен сүйлөшүү керек. Балдардын психикасы конфликт учурунда өтө эле аялуу болгондуктан, ага доо кетирип албаш учун, адептүүлүктүн бардык эрежелерин сактоо керек.

Кара-Көлдөгү трансформаторго байланыштуу инцидент

Турмуш-тиричилик конфликттери
Бийлик органдары менен конфликттер

«Медиатор аны менен сүйлөшүп жатып, аялы жана балдарынын жашоосундагы жападан-жалгыз тирек экендигин айтып, аларды жалгыз калтырууга укугу жоктугуна басым жасады»

Кайда?	Конфликттин негизги тарараптары		Башка тарараптар	Медиатор
Кара-Көл ш.	Биринчи тараап Жакыр абалдагы шаардын жашоочусу	Экинчи тараап Арендага берүүчү, жергилиткүү бийлик	Үчүнчү тарараптар Мэрия, жергилиткүү кеңештин депутаттары	Адыл Дарбишев, “Нарынгидроэнергострой” бириккен профсоюздук комитетинин төрагасы. Шаардык кеңештин төрагасынын орун басары, депутат. Кара-Көл шаарынын ардактуу атуулу

Убакыт алкактары

Чыр-чатақ 2012-жылдын август айында башталып, 3 айга созулган. Медиатор чыр-чатақка 2 жума катышкан.

Конфликт келип чыккан жер (географиялык өзгөчөлүктөр)

Чыр-чатақ Кара-Көл шаарында болгон. Чатақ жетээр чегине шаардын борборунда, шаар боюнча электроэнергияны борбордук бөлүштүрүүнүн жанында чыккан.

Баштапкы кырдаал

4 адамдан турган үй бүлө Кара-Көл шаарында жашаган. Карим - (тараптын кызыкчылыгына ылайык аты өзгөртүлгөн) үй бүлөнүн жүгү мойнунда, жашаган турак-жайы үчүн батир акчасын төлөгөн үй бүлө башчысы. Аялы эч жерде иштечү эмес. 2012-жылдын башында Карим жумушунан кыскарууга учурал, ишсиз калды. Батирдин акчасын төлөө үчүн элден карыз акча алып, бирок кайтарууга мүмкүнчүлүгү жетпей калган. Каримдин каржылык абалын батирдин ээси билчү, ал ошондой эле анын киреше кириччү булагы болбогондуктан, батирдин акчасын кармайт деген ойдо болгон. Жазында, батирдин ээси акча төлөй алчу башка квартиранттарды таап, Каримдин үй бүлөсүнөн батирди бишотуусун талап кылган. Ошол маалда Каримдин жашоочу жайы үчүн карызы жок болчу. Чыр-чатактын чыгышына Каримдин кожоюн ага эртерээк кабар кылбай койгонунун айынан ал башка батир табууга жетишпей калганын айтып, батирден чыкпай турганы билингенде башталган. Батирдин ээси жинденип, аларды күч менен чыгарам

деп коркуткан. Кожоюн Карим менен болгон дагы бир чатагында белгилүү убакытты белгилеп, чыгып кетүүсүн талап кылыш, чыкпаса милицияга кайралаарын айткан. Каримдин үй бүлөсү көчүп кетүүгө арагсыз болушкан. Бир канча убакыт алар тааныштарыныңында, досторунуунда жана түрдүү жайларда жашашты. Карим үй бүлөсүн багуу, тамак-ашын камсыздоо үчүн иш таппай, колдон келишинче ар жерде түрдүү жумушчу болуп иштеп, акча тапчу.

Бир канча жолу ал шаардын мэрине жер бөлүп берүү боюнча кайрылган, тилемке каршы, каалоочулардын көптүгүнөн Каримге тез арада жер бөлүп берүү мүмкүнчүлүгү болбой калган. Кырдаалдын чыңалуусуна Каримдин үй бүлөсүнүн дагы көчөдө калышы түрткү болуп, ал аргасыздык кадамын жасады. Карим борбордук трансформаторго чыгып, бир колу менен нөлдүк фазаны кармап, экинчи колу менен жогоркувольттуу зымды кармап, бардык элдин көзүнчө, жашоосу менен коштоштурган токтун зарядын алам деп коркутту.

Медиаторду кийлигиштируү

Чыр-чатақ тууралуу маалыматты медиатор Карим менен кожоундун батир жөнүндөгү талашы жүрүп жаткан маалда Кара-Көлдөгү ҮЖ тобунун мүчөлөрүнөн укту. Медиатор чыр-чатақка Каримдин батирден чыгуу маселеси жааралгандан баштап, маселенин бышып, жеткен чегинде жана андан кийин Каримдин жашай турган жайына байланыштуу маселенин чечилишине чейин катышкан.

Жалал-Абад дубаны

Даярдануу мезгили

Чыр-чатактын башталышында, башкача айтканда, батирдин ээси менен Каримдин ортосундагы батирди бошотту туралуу маселе чыккандан баштап, медиатор ЫЖ тобунун мүчөлөрү менен бирдикте чатакташкан тараптар менен сүйлөшүүнү чечкен. Биринчи жолугушуу Карим менен жүргүзүлгөн. Ал медиаторго акча табуунун булагы болбосо да, ал дайыма акчаны өз убагында төлөп турганын айтып, аны эч кабардар кылбай туруп чыгып кетүүсүн талап кылганы туруа эместигин билдириген. Карим жаңы батир жана жумуш таап туруп кетпесе, үй бүлөсү көчөдө калаарын айткан. Медиатор Каримге кожоюн менен чатакташпастан, батирдин ээсинен адамгерчиликтүүлүк кылып, анын жагдайын түшүнүүсүн суранган. Карим мақұл болгон.

Батирдин ээси менен жолугушканда алар сүйлөшө алышкан жок. Жашаган жайдын ээси жумушсуз жана кирешесиз алар акча төлөй алышпайт деген ойдо болуп, алардын ордуна башка жашоочуларды таап, киргизүү ага жеңил көрүнгөн. Батирдин ээси медиаторлорду бул ишке аралшпай коюусун суранып, белгилүү мөөнөттөн кийин Каримдин үй бүлөсү көчүп кетерин билдириген, а егер көчүп кетпесе аларды милиция чыгараарын айткан.

Кийинки медиаторлор Карим менен жолугушканда, ага батирдин ээсинин шарттарын айтышты. Мындан сырткары медиаторлор кожоундун аларды чыгарып жиберүүгө толук укугу бардыгын, анткени батир аныкы экендигин айтып, тараптар батирди ижарага алып жатканда, келишим түзбөй койгондуктарын айтышты. Үй бүлө айтылган мөөнөттө батирди бошотушту. Албетте, маселе чечилгендей көрүнгөн, бирок бир айдан кийин Каримдин электрдик трансформатордун жанындагы акциясы окуянын чыңалганын көрсөттү.

Акция өтүп жаткан жерден медиаторго телефон чалышты. Адамдын абдан капа болуп, баарына даяр турган абалын көргөн медиаторлор алгач айтылбай турган жагдай болуп кетпеши үчүн Каримди сөздөр менен алаксытышты. Жогоркувольттогу трансформатордун жанына ондогон адамдар топтолуп, милиция аймакты курчоого алды. Көп убакыт өтпөй, ал жерге шаардык кенештин төрагасы да келди.

Сүйлөшүүлөрдү медиатор жүргүзмөк болду, анткени ал мурун Карим менен тааныштыгы болуп сүйлөшүп жана анын психологиясын жакшы билчү. Медиатор аны менен сүйлөшүп жатып, аялыш жана балдарынын жашоосундагы жападан-жалгыз тирек экендигин айтып, аларды жалгыз калтырууга укугу жоктугунан басым жасады да, егер ал өзүнө кол салса, анда ал алсыздыгын көрсөтүп, жашоонун маселелери менен күрөшүүнү каалабастыгын билдирирен түшүндүрдү. Медиатор жашоодо чечилбей турган кырдаал жок, баарын чечүүгө боло турганын сүйлөдү. Карим бир аз өзүнө келип тынчтанды да, ыйлап жиберди.

Тараптардын чечим кабыл алуу процесси

Медиатор Каримге жанын кыйгысы келегинин кандай себеби бар, андан чыгып кетүүнүн жолун бирге чечүүнү сунуштады. Карим турак-жайдын жана иштин жоктугун, муктаждыкка учуралган адамдарга бийликтин жасаган кайдыгер мамилесин белгиледи. Ал бир канча жолу комнетенттүү органдарга жер бөлүп берүү өтүнүчү менен кайрылган, бирок эч кандай алга жылуу болгон эмес.

Каримдин нааразычылыгынын себептерин угушкан медиаторлор акция өткөн жерге жогорудагы маселерди чечүүгө тиешеси бар – шаардын мэрин жана архитектура жана шааркуруучулардын башчыларын чакырууну чечишти. Келген чиновниктер Каримдин талаптарын уккандан кийин, жер бөлүп берүү жагын тездетүү маселесин чечүүгө макулдугун беришти. Алдында жанын кыйууга даяр ахыбалга жеткен адамды көргөн мэр чогулгандардын алдында дароо жер бөлүштүрүп берүү туралуу чечимге кол коюу буйругун берди. Чечимге кол коюлуп, Каримдин аялына берилгендөн соң, Карим жерге түштү.

Албетте, мындаай кейиштүү кадам аргасыздыктан жасалган, бирок жерди алган күндө да Каримдин чечилбей калган көп суроолору калган. Медиаторлор чогулушуюштуруу чечимин кабыл алышып, үй бүлөгө дагы кандай жардамдарды көрсөтүүгө боло турган жолдорду издей башташты. шаардык кенештеги жолугушууга шаардын мэри, архитектуранын башчысы, шаардык кенештин мүчөлөрү жана карим катышты.

Медиатор биринчи болуп сүйлөп, иш-чаранын максатын ачыктап, Каримдин маселеси менен мурантан тааныштыгы барын жана айтылган адамдын каржылык абалына байланыштуу айрым маалыматтарды айтты. Кепти Карим улантып, өткөндөгү окуя үчүн кечирим сурал, бөлүнгөн жер үчүн ыраазычылыгын билдириди. Карим шаардын башчысын жана депутаттардан ишке орношуу жагы боюнча жардам сурады. Жагдайдын чечилиши түуралуу чогулуштун катышуучулары да пикирлерин айтышты.

Шаардын мәринин балансында турган бир жайды Каримге жана анын үй бүлөсүнө берүү чечилди. Депутаттар жайды ремонтуун акчасын төлөмөк болушту. Мындан сырткары Каримдин аялын бала бакчага ишке орноштуруу чечилип, балдары да аталган балабакчага бармай болушту.

Медиациядан кийинки мезгил

Чогулушта айтылган чечимдердин баардыгы ишке ашырылды. Аялы бала бакчада иштей баштады, ал эми балдары тарбиячылардын камкордугу алдында болушту. Кийинирээк Карим куруучулардын бригадасында иштей баштады. Алар мэрия тарабынан берилген жайда жашоону улантышты.

Медиатор эмнелерди колдонду?

1. Жолугушууларды уюштуруу.

Кырдаалды талдоо үчүн чыр-чатақтын башында батирдин ээси жана Карим менен көрүшүүлөр уюшулду.

2. Адамга психологиялык таасир берүү. Даилии жогорку волъттуу трансформатта болгон акциянын учурун айтууга болот.

3. Маселенин чечилиши үчүн компетенттүү структураларды мэрди, депутаттарды, архитектуранын башчысын кийлигиштируү.

Медиатор кандай кыйынчылыктарга кабылды?

1. Батирдин кожоюнун үй бүлөгө түшүнүүчүлүк мамиле кылуусуна чакыруу. Адамдын жагдайын түшүнүүнү пайда кыла албоо.

2. Ойлонулбаган иштерге барууга даяр адамды тынчтандыруу кыйынга турду. Бул жерде медиаторго Каримдин аялы жана чогулган адамдар жардамга келишти. Алар Каримдин жагдайын түшүнүп, мачеледен чыгуунун жолун биргеликте издешти.

3. Өзгөчө кыйынчылыкты акыркы чогулушта чиновнигерди бийлик – адамдын акыркы үмүтү болгондуктан, адамга жардам берүүгө үндөө болду. Шаардык кеңештин аппаратынын мүчөсү болгон медиатор чиновнигерге Кара-Көлдүн атуулунун кыйынчылыктарына жардам берүүгө чакырды. .

Медиациянын ийгиликтуу жүргүзүлүшүнө кандай факторлор таасир этти?

1. Медиатор Каримди мурдатан таанып, маселелерин билген үчүн Каримдин трансформатордон түшүүсүнө жардамчы болду.

2. Каримге токтоосуз жер бөлүп берген мэрдин чечими бөөдө өлүмдүн алдын алууга жардамга келди.

Медиатордун жеке ой-пикири

Каримдин окуясы шаардын жашоочуларына бийлик бар жана ал иштеп жатканын, бийлик адамга кыйын маалда жардам көрсөтө алаарын көрсөттү.

ФМТнын билдириүүлөрү

Бул чыр-чатақтын чечилиши үчүн медиатор шаардагы өзүнүн кадыр-баркынын жардамын колдонду. Ал Каримдин маселесине шаардагы бийлик структурасынын белгилүү өкүлдөрүнүн көңүлүн бура алды.

Мэрдин иштен өз эрки менен кетүүсүн талап кылган митинг

Саясий конфликттер

«Команданын биримдиги – бул көп сандагы адамдар менен иштешүүдөгү эң башкы фактор»

Кайда?	Конфликттин негизги тараптары	Медиатор	
Кара-Көл ш.	Биринчи тарап Жергилиткүү жашоочулар	Экинчи тарап Жергилиткүү бийлик, шаардын мэри	Юсупбаева Мира, ИИБНүн милициясынын офицери, тренер-медиатор, «Ынтымак Жарчылары» командасы

Убакыт алкактар

Чыр-чатаң 2012-жылдын мартаңда болгон. 2 айдан бери нааразычылык күчөгөн. Медиаторлор айтылган чыр-чатаң менен 2 күн иштешкен. Кабыл алынган чечимдер бир жыл дегенде ишке ашты.

Конфликт келип чыккан жер (географиялык өзгөчөлүктөр)

Кара-Көл шаары

Баштапкы кырдаал

Кара-Көл шаарынын аянында, Мэриянын имаратынын алдында жергилиткүү жашоочулардын бир канчасы митинг уюштурушуп, мэрдин иштен өз эрки менен кетишин талап кылышкан. Аяңта Мэрди ууру катары муназздөгөн, кылмыштуу топтун мүчөсү катары көрсөткөн лозунгдары бар плакаттарды илишкен. Нааразычылык билдирген адамдар микрофондон кыйкырып, көпчүлүктүн көнүлүн бурууга аракет кылышкан. Мындан сырткары мэрдин тегерегиндеги адамдар, анын достору, шаардагы башкаруу кызматтарына коюлган адамдарга каршы да нааразычылыктар айтылган.

Микрофондон кыйкырып жаткан адам кагаздагы мамлекеттик мүлктүн уурдалышы тууралуу фактыларды (каршылык билдиргендөрдин ою боюнча) окуп, өзү жана анын таламдаштары шаардык кенештин депутаттарынан жергилиткүү бюджетти аудитордук текшерүү үчүн мамлекеттик комиссия түзүүсүн талап кылышты. Кыжы-кужуга эл улам келип кошуулуп, ар мүнөт сайын калктын саны өсүп бара жатты. Мэрдин өкулдөрү элге бир канча жолу чыгып, суроолоруна жооп берип жатышты, бирок жооптор элди канааттандырган жок. Мэрдин өкулдөрүнүн жооп бере албай жаткандарын көргөн эл митингчилерди колдой баштashты. Кырдаалдын курчуп бара жатканы ачык эле көрүнүп турду. Эч кимдин башына тынчтыктын кабарчылары тобуна кайрылуу келген жок. Мэрге карата күчтүү айылтоолор айтыла баштады, бирок мэр эл алдына чыккан жок. Телекөрсөтүүлөрдүн операторлору болгон окуяны тартып алышты.

Медиаторду кийлигиши туруу

Митинг жөнүндө кабар жетери менен медиатор команданын башчысы катары тынчтыктын жарчылары тобунун бир канча мүчөлөрүнө кабар берип, бир канча милдеттерди жүктөдү.

Даярдануу мезгили

Микрофонго өтүп бара жаткан же турган адамдар келип, кыйкыра баштаганда, тынчтыктын жарчылары 10 тобунун мүчөсү байкатпастан аралашаууну эп көрүштү. Топтун мүчөлөрү телефондон кабарлашып, четкөрәк жерден жолугушуп, чогулган элдин арасына кайра кошуулуп жатышты.

Жергилиткүү кеңештин депутаттары, ошол эле маалда, алар тынчтык жарчылары командасынын мүчөлөрү кадыр-барктуу адамдар микрофонго келип, шаардын тагдырына күйгөн атуулдардын бар экендингие шаардын депутаттарынын атынан ыраазычылык билдириши да акырын сөздүн багытын көтөрүлгөн маселелерди чечүүнүн башкача, маданияттуу өнүккөн жолуна бурушту. Мындан сырткары жарыяланган фактылардын далили болушу керектигин айтышты. Ал эми депутаттар болсо, чогулган элдин талаптарын канааттануу менен аткаарын билдирип, өздөрү да бул маселелерге кызықдарлыгын билдириши.

Милициянын кызматкерлеринин келишине чейин тынчтык жарчылары тобунун мүчөлөрү эл менен аралашып, алардын талаптарын, маалыматтарды чогултуп алышы эң негизги ийгиликтердин баштасы болду. Андан кийин чогултулган маалыматтарды талдап, кийинки кадамдардын планы такталды. Чатак чыгарган тарап, укук коргоо органдары менен алектенип жатып, эч нерсени байкашкан жок. Тынчтыктын жарчылары тобунун мүчөлөрү – депутаттар сүйлөшүүлөрдү жүргүзүп башташканда, митингчилер тарап, агрессиясы жоголуп, тек гана нааразылангандардын тактикасына түшүп калышты. Тынчтыктын жарчылары тобунун мүчөлөрү – депутаттар

элге таркап кетүүсүн сунуштап, эртеси митингчилердин өкулдөрү-лидерлери жана мэр, бардык депутаттар болуп мэриянын жыйналыш залында жолукмай болушту. Сунушка баары макулдугун берип, бул идея чогулган элге да жагып, алар сунушту колдоорун айтышты.

Тараптардын чечим кабыл алуу процесси

Кийинки күнү депутаттардын убада бергениндей эле Мэриянын имаратындағы жыйналыш залына чогулушту. Митингчилер тараптан 3 лидер, ал эми мэрдин өкулдөрүнөн 4 кызматкер жана тынчтыктын жарчылары командасынан 4 мүчө катышты.

Тынчтыктын жарчылары тобунун мүчөлөрү жолугушуда жетектөөчү позицияга ээ болуп, регламентти такташты. Жолугушу тынч жагдайда өттү. Баардыгы бир-бирине сый мамиле жасашты. Тараптардын эч кимиси артыкчылыгын көрсөткөн жок. Тынчтыктын жарчылары тобунун мүчөлөрү өкмөттөн аудиторлордун тобун чакырууну сунушташты, анткени бил митингчилердин койгон талаптарынын бири болчу.

Өкмөттөн аудиторлордун тобун чакырышты. Депутаттар өкмөткө кат даярдашты, ал эми катты митингчилер өздөрү ыраазы болуп, Бишкекке алып кетиши.

Медиациядан кийинки мезгил

Бир жумадан кийин медиатордон интервью алынып жаткан маалда, бюджеттик каражаттардын чыгымдарын эсептөө үчүн комиссия келди. Ал эми шаардын мэри бил мүчөлөрүнүн митингчилер менен ынтымакташып, өзүнүн жардамын сунуштады.

Тынчтыктын жарчылары командасынын мүчөлөрү тарабынан мэрияга тараптардын кызыкчылыгына кирген спорттук иш-чараларды каржылоо үчүн спроттук фонду түзүүгө шаардык бюджеттен каражат бөлүп берүү жагын кароону сунушташты. Кайталанган чыр-чатактар болгон жок.

Медиатор эмнелерди колдонду?

1. “Ынтымак жарчылары” тобунун жана медиатордун ыкчам аракеттери чыр-чатақка батыраак көнүл бурууга жана туура чечимдерди кабыл алууга жардам берди.

2. Топтун биримдиги – бил көп сандагы адамдар менен иштешүүдөгү эң башкы фактор.

3. “Сүйлөшүүлөрдүн столуна чакыруу” эң жеңил жана салттуу ыкмасы.

Медиатор кандай кыйынчылыктарга кабылды?

Кандайдыр бир деңгээлде чогулган топтун алдын-ала билинбеген аракеттери болуп кетиши мүмкүн эле. Бул шартта тынчтыктын жарчылары тобунун мүчөлөрү тарабынан мындай аракеттердин алды алынган.

Медиациянын ийгиликтүү жүргүзүлүшүнө кандай факторлор таасир этти?

Медиациянын ийгилигинин ачкычы бил - тынчтыктын жарчылары тобунун мүчөлөрүнүн курамында жергиликтүү көнештин депутаттары, бардык адистик тарамдардын жетекчилери болгонунда. Алардын ар бири өзүнүн ишмердүүлүк чөйрөсүн жакшы билгендиктен, алардын жардамы кайсы убак болбосун керек болуп калышы мүмкүн эле. Митингчилердин көнүлүн буруу учун тынчтыктын жарчылары тобунун мүчөлөрү аларга жакшы мамиле жасап, кандайдыр бир деңгээлде ишенимине киришкен.

Мэриянын имаратынын залында тынчтыктын жарчылары тобунун мүчөлөрү митингчилердин лидерлеринин күмөнүн жокко чыгаруу учун алардын демилгелерин колдоп жатышты.

Медиатордун жеке ой-пикири

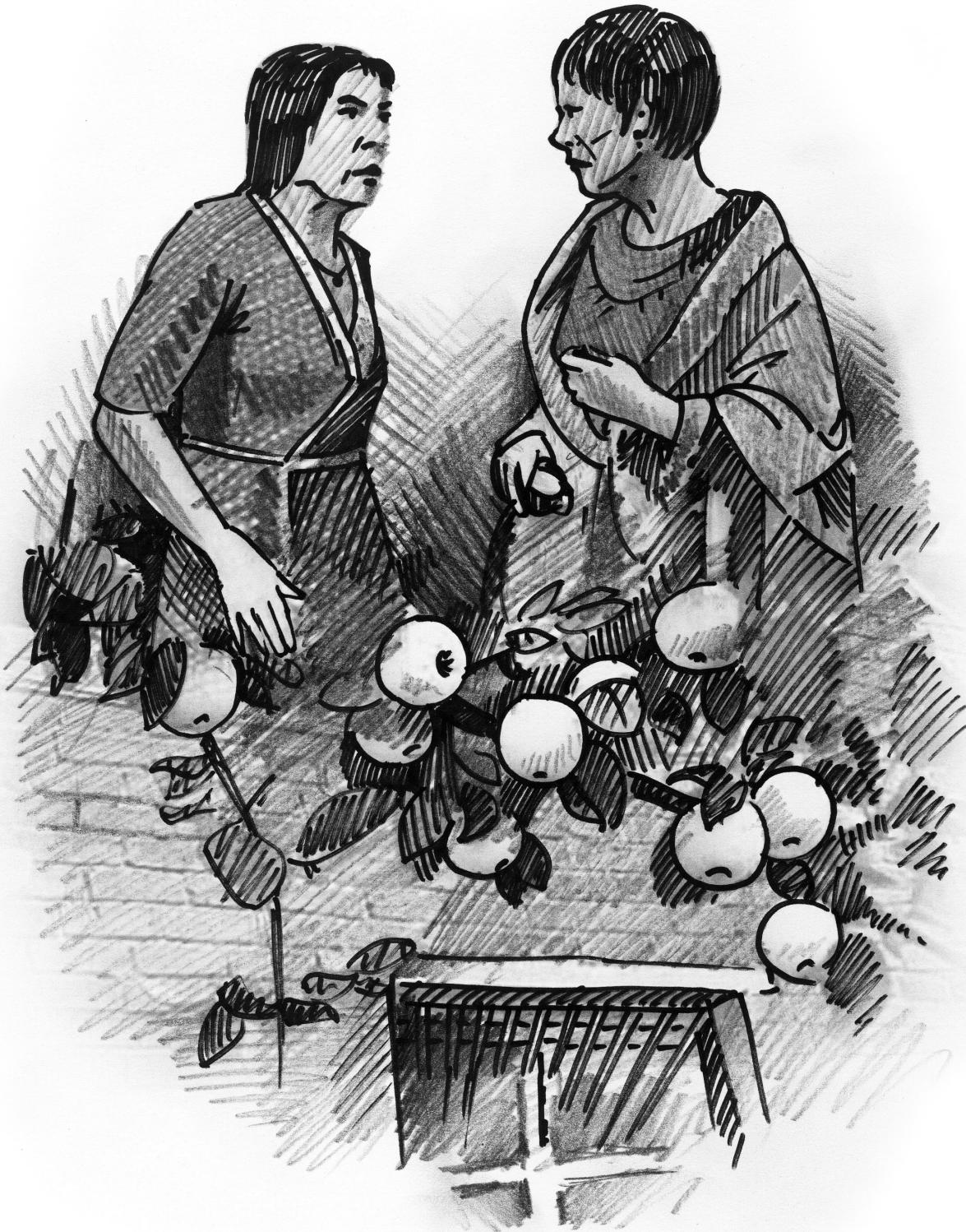
Медиаторлордун көп улуттуу тайлаптарына басым жасоонун кажети жок. Медиатордун ою боюнча тынчтыктын жарчылары тобунун мүчөлөрү ар түрдүү багыттагы адистерден турушу керек.

ФМТнын түшүндүрмө берүүлөрү

Бул кейстө медиаторлордун тобу чыр-чатақтын жеткен чегине (эскалация) жеткен убакта катышышкан. Нааразылык билдирип чыккандарды тынчтандырып, кыжырлануусун басандатып, аларды сүйлөшүүнүн жолуна салышкан. Чыр-чатақтын эффективдүү башкаруу учун медиаторлордун эптүүлүгүн байкоого болот.

Кошуналар жана мөмөлүү бак

Турмуш-тиричилік конфлікттери

«Сүйлөшүүлөрдөн кийин чатакташкан тараптар мөмөлүү бакты кезеги менен пайдалануу чечимине келишти »

Кайда?	Конфликттин негизги тараптары	Башка тараптар	Медиатор
Майлуу-Сүү ш.	Мөмө байлаган бакка укугубуз бар деп айткан көп кабаттуу үйдөгү эки кошунा.	Үчүнчү тараптар Кошуналар	Искендерова Алима, аялдар көнешинин төрайымы

Убакыт алкактары

Чыр-чатаң 2011-жылы бак мөмө бере баштаган мезгилде башталган. Чатактын ырбашы 2012-жылдын жазына туура келген. Чатаң 2012-жылдын июнь айында чечилген. Медиатор тараптар менен бир эле күн иштешкен.

Баштапкы кырдаал

Чатактын чыгышына көп кабаттуу үйдүн короосунда өскөн бак себеп болгон. Эки кошунна аял терезелеринин түбүндө өскөн бактын мөмөсүн чогултууга келгенде, ар бири өзүнүн укугун бирдей айтып чыгышты. Эгер бактын өскөн аймагын карай келгенде, ал тигил да, бул да кошунага бирдей тиешелүү экен. Чатаң башталышында эки аял бири-бирине бактын тиешелүүлүгүн ачык эле жарыялай баштashты. Мурда алар кокустан жолугуп калышса да, сөзсүз бактын бир тарапка тиешелүү экендиги тууралуу кеп башталып кетчү. Сүйлөшүү дайыма маданияттуу жүрүп, кошуналар бир-бирин мазактачу эмес, урушушчу да эмес.

Медиаторду кийлигиштируү

Чыр-чатаңты билген башка кошуналар медиатордун бул ишке аралашуусун өтүнүштү. Медиатор чатактын конфронтация учурunda аралашты.

Даярдануу мезгили

Медиатор тараптан чыр-чатаңты талдоо жүргүзүлдү:

1. Медиатор өзү да ошол үйдө жашагандыктан, чатактуу кырдаал түшүнүктүү болчу. Чатаң башталгандан тартып, медиатор аралашканга чейин тараптардын ортосундагы карым-катьшта өзгөрүү болгон эмес: чатакташкан тараптар сөздөрүнө туруп, өздөрүнүн ойлорун өзгөртүшкөн эмес.

2. Тараптардын позициялары бирдей болчу, башкача айтканда, тигил да, бул жак да бакты өзүнө таандык кылгысы келген. Кызыкчылык жана муктаждык да бирдей эле, анткени эки тарап тең бактын мөмөлөрүн жыйнап алгысы келген.

3. Ар бир тарап бакка болгон укуктарын айтышты. Бак эки кошунага тең таандык аймакта өскөндүктөн, анын коюонун так айттуу кыйын эле.

Тараптардын чечим кабыл алуу процесси

Аталган чыр-чатаңта медиатор сүйлөшүүнүн кадамдык системасын колдонгон.

1-кадам: медиатор ошол үйдө жашагандыктан, аны баары таанышчу жана анын катышуусунун максатын жана милдеттерин эки тарап тең билген.

2-кадам: алар үйдүн короосундагы отургучка отурушкан. Медиатор алардын кезек-кезеги менен сүйлөп, бири-биринин сөзүн жыра талашпастыгын айтты. Ар бир тарап бактын бейтараптуу жерде өскөнүн билсе да, өз пикирлеринен кайткысы келген эмес. Эки жак тең бирдей бакты сугарып, өстүргөнүн айтышты.

3-кадам: сүйлөшүүлөрдүн эки кадамынан кийин активдүү уккан медиатор чатакташкан тараптардын кызыкчылыгын көтөрүп чыкты. Эгер эки тараптын бири башка кызыкчылыкты көздөсө (мисалы, бакты кыйиу), анда бир чечимге келүү кыйын болмок.

4-кадам: сүйлөшүүлөрдүн жыйынтыгында, тараптар бакты кезеги менен колдонуу чечимине келиши.

5-кадам: кагаз түрүндө келишим түзүлбөсө да, мөмөнү кезеги менен жыйноого оозеки сөз беришти. Чатакташкан тараптын бир кичүү

болгондуктан, бириңчи жылы мөмөнү жыйноону жашы боюнча улуу тарапка сунушташты.

Медиациядан кийинки мезгил

Мөмөнү кезектешип жыйноо чечимине келишти. Тараптар медиаторго жакшынакай мамиле жасашты, себеби алар баардыгы кошуналар эле. Учурда, медиатордун сөзүнө караганда, тараптар чатакташпай калышкан. Ал эми мөмө бышканда чатак кайталанабы, жокпу, аны убакыт көргөзөт.

Медиатор эмнелерди колдонду?

Жогоруда айтылгандай, медиатор активдүү угуу ыкмасын колдонгон жана чатакты талдоо аркылуу ал тараптардын кызыкчылыктарын жана позицияларын билген.

Медиатор кандай кыйынчылыктарга кабылды?

Медиатордун сөзүнө караганда, чатакташкан бир тарап менен иштешүү кыйынчылык жараткан, себеби ал улгайган жаштагы аял эле. Өзүнөн жаш аялдын сөзүн бузбашы үчүн аялды улам “кайтарып” турган. Жана да медиатордун төмөнкү “Эгер силер араңарда менин ортомчу болушумду кааласаңар, анда мени угууга туура келет жана сүйлөшүүлөрдү жүргүзүүдө менин корсөтмөлөрүмдү сакташыңар керек.”-деген сөздөрү кыйынчылыкты жеңүүгө жардам берди.

Медиациянын ийгиликтүү жүргүзүлүшүнө кандай факторлор таасир этти?

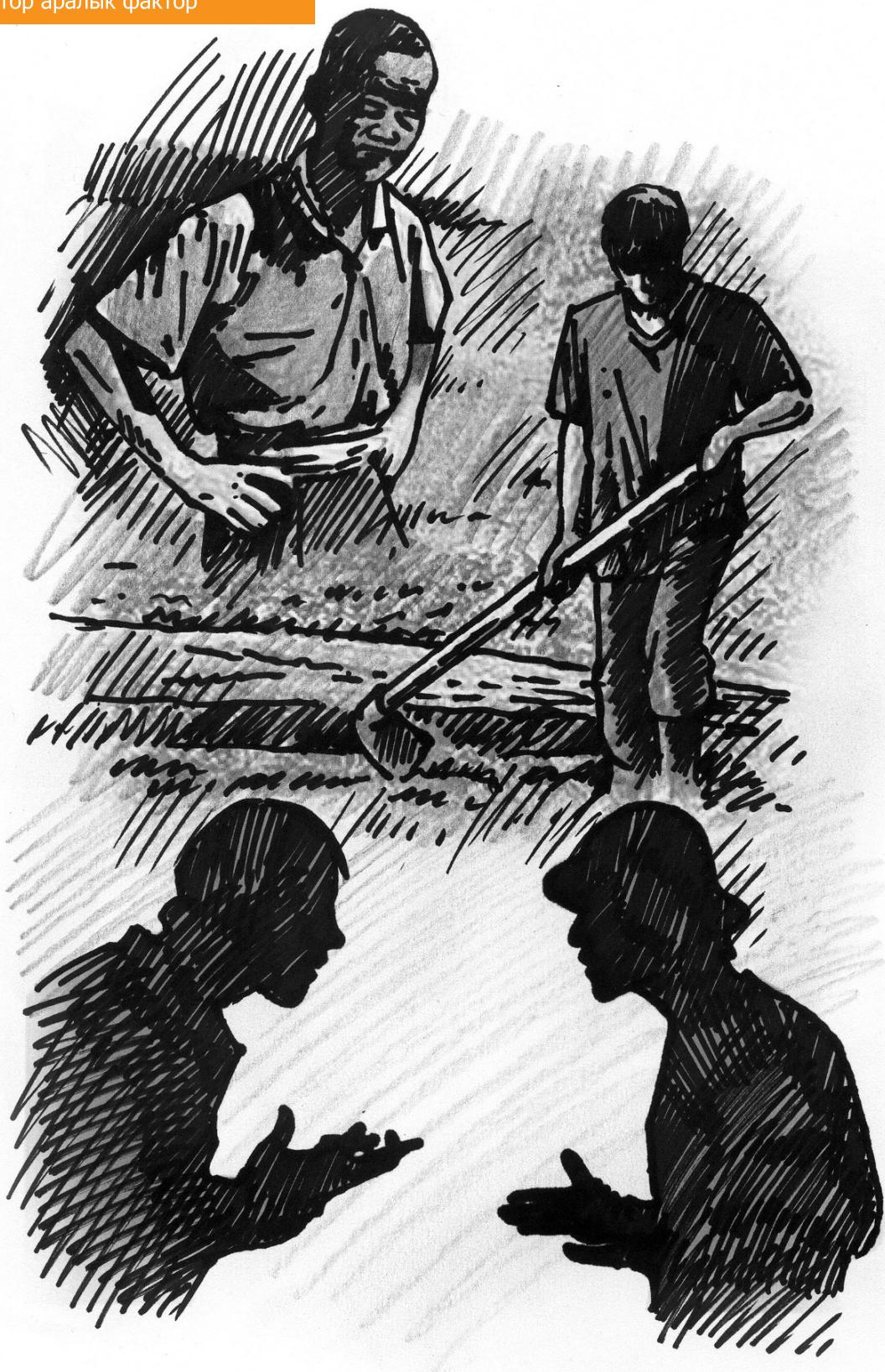
1. Чыр-чатактын ийгиликтүү чечилишине медиатордун ою боюнча, ал тараптардын позицияларын жана кызыкчылыктарын ачып чыга алды.
2. Ар бир тараптын бири-бирин үзгүлтүккө учуратпастан уга билүүлөрү жардам берди. Ошондой эле алар медиатордун сүйлөшүү процессин эркин башкаруусуна мүмкүнчүлүк беришти.

ФМТнын түшүндүрмө берүүлөрү

Бул кейс бир үйдөгү кошуналардын ортосундагы турмуш-тиричилик деңгээлиндеги медиациянын көрсөтмөлүү мисалы болуп калды. Кейстин жөнөкөй болгондой көрүнгөнү менен медиатор чатактын чечилишине жана талдоого олуттуу мамиле жасады.

Айылдагы этностор арасындағы чыр-чатақтың алдын алуу

Турмуш-тиричилик конфликттери
Этностор аралык фактор

Жалал-Абад облусу	кейс №16	2011-жыл			
«...ким болбосун өзүнүн күнөөсүн түшүнө билүү бул — ЭҢ ЧОҢ ЖАРДАМ ЖАНА КОЛДОО ...»					
Кайда?	Конфликттин негизги тараптары	Башка тараптар	Медиатор		
Маалымат жарыланбайт	Бириңчи тарап Күрүч талаасынын кожноону	Экинчи тарап Кошуна жайгашкан күрүч талаасынын кожноону	Үчүнчү тараптар Тараптардын үй бүлөлөрү жана кошуналар	Башка катышуучулар Айылдык башкаруу, айылдын диний кызматкерлерি, активдүү айылдыктар	Медиаторлордун суралычы боюнча ысымдары көрсөтүлбөйт

Убакыт алкактары

Чыр-чатақ 2011-жылдын май айында болуп, 20 күнгө созулган. Медиаторлор чатактын 15 күнүндө кийилишишкен.

Конфликт келип чыккан жер (географиялык өзгөчөлүктөр)

Чатақ айыlda болгон. Айыл жашоочуларынын курамы боюнча көп улуттуу. Айыл жашоочуларынын негизги иши – күрүч өстүрүү. Чатақ айыл жашоочуларынын күрүч талаасын сугаруудагы кезектешүүнүн бузулушунан келип чыккан.

Баштапкы кырдаал

Айыл жашоочуларынын негизги иши күрүч өстүрүү болуп саналат. Белгилүү болгондой күрүч талааларын сугаруу иши жаздын ортосунан башталат. Талааларга келчү суу айылдын башка жагынан келчү бир канал аркылуу келет. Талааларды суу менен камсыз кылуу үчүн айыл башкаруусунун бөлүмү тарабынан сууну керектөөнүн кезеги көрсөтүлгөн тизме уюштурулган. Тизмеге ылайык талаа кожноондары кезек мөөнөтүн карап, суунун текке кетпешин байкап турушчу.

2011-жылдын жазында жогорудагы кезек мөөнөтү көрсөтүлгөн график бекитилип, талааларды сугаруу мезгили башталган. А. талаасынын кожноону кезеги боюнча сугарып жаткан маалда Б. талаасынын кожноону А. талаасына кетчү сууну бууп, өзүнүн талаасын сугара баштаган. А. талаасынын ээсинин кезекти кармануу керек деген талабына Б. талаасынын кожноону талаасын қайсы убакта сугарса өз иши экендигин айтат. А. нын сууну айттай туруп бууганга болбийт деген сөздөрүн Б. укусу да келген эмес. Окуя болгон жерге А. сууну бөлүү боюнча

айылдык башкаруунун адисин чакырат. Б. нын айтканынан кайттай турганын көргөн адис Ага сууну Б.га бир канча күнгө бере туруусун сунуштады. А. сунушка таптакыр карши чыкты, ал сууну текталган кезекке жараша колдонуп жатканын сууну колдонуу убактысы чектелүү экендигин түшүндүрдү. Эгер ал Б.га макул болуп, сууну берип койсо, анда күрүчтү суу менен камсыздоо мөөнөтү да бузулмак. Кырдаалдын курчушун чатакташкан тараптардын улуттары ар башка болгону шарттады. Кожноондардын суу боюнча талашы инсандык касиетке андан ары улуттук мааниге өсүп жетти. Талаада жүргөн жердин ээлери талашып-тартышып жаткан адамдардын жанына келип, улутуна жараша эки жакка бөлүнүштү. Чогулган адамдардын ортосунда мушташ болгон жок, жер ээлери тараптардын кимисики туура ошол тууралуу талашып жатышты.

Чыр-чатактын чыңалып, жетер чегине жетишине аргасы кеткен А. нын кетменди Б тарапка ыргытышы Б.нын абдан катуу нааразычылыгын туудурду. Жинденген Б. А.ны түртүп жиберсе, ал жыгылып, кежигеси ташка тийип, башы жарылды. Ал абдан катуу жаракат алып, эч кыймылсыз, кансырап жатты. Мушташтын күбөлөрү А.ны үйүнө алып барышкан, ал бир канча күн үйүндө жатып, көз жумган. Өлгөн адамдын ата-энеси Б.нын үстүнөн милицияга арыз жазышкан. Милиция Б.ны камакка алган. Б.нын улуттук коомчуулугунун лидерлери камакка алынганды колдоо үчүн митинг өткөрүү демилгесин көтөргөнү жатышыптыр деген айың кептер угулду. Алардын ою боюнча А.нын өлүмүнө Б.нын күнөөсү жок, анын өлтүрүү тууралуу ою болгон эмес, бул бар болгону кырдаалдын

Жалал-Абад дубаны

дал келүсү деп эсептешкен. Ошол эле убакта А.нын улуттук коомчулугу А.нын үй бүлөсүн кырдаалдын курмандыгы деп, Б.нын жасаган кылмышына жооп берүү демилгесин колдошту.

Медиаторду кийлигиштируү

Медиаторлор - айылдын жашоочулары.

Айыл кичинекей болгондуктан, чатак тууралуу сөздөр бат эле тарады.

Медиаторлорду жакшы билген айылдык башкаруунун төрагасы алардан этностор арасында жаңыдан пайда болуп келе жаткан чатактын алдын алуусун өтүнгөн.

Даярдануу мезгили

Улуттар арасындагы чатактын алдын алуу үчүн, медиаторлор алгач күрүч талаасындагы суудан чыккан чатакты чечүү зарылчылыгы туулду. Медиаторлордун чатакты чечүү ишмердүүлүгү чатакты талдоодон башталды. Окуянын айрым жагдайларын тактоо үчүн алар чатактын күбөлөрү менен ангемелешүү жүргүзүштү. Маалыматтарды алышып, чатактын хронологиясын калыбына келтиргенден соң, медиаторлор тараптардын өкүлдөрү менен сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү чечимин кабыл алышты.

Биринчи Б.нын туугандары менен жолугушуу уюшулду. Жолугушууга айылдык кеңештин төрагасы, айылдык мечиттин имамы жана айылдагы кыргыздардын коомчуулугу чакырылды. Жолугушуунун максаты туугандардын нааразылыгын басаңдатуу эле. Мечиттин имамы Б.нын туугандарын акыл-эстүүлүккө чакырып, чыр-чатактын аягы эмне менен бүтөрүн айтты. Өз кезегинде айылдык кеңештин төрагасы А.нын үй бүлөсүнүн трагедиясына, орду толгус жоготуусуна түшүнүүчүлүк менен мамиле кылууларын суранды. Коомчулуктун лидерлери А.нын ташка тийип, өлүмгө учураши Б. менен болгон мушташтан улам болгонун моюндарына алышып, туугандар каза болгон жактан кечирим суроого даярдыгын билдиришкен. Көрүнүп тургандай, туугандар өткөн окуяга абдан кейишип, бирок ошол эле убакта алардын абалын түшүнүүсүн суранышкан. Алар Б.ны күнөөсүз, ал мушташтын аягы эмне менен бүтөрүн билген эмес, эгер билсе мушташ болмок эмес деп эсептеп, мушташтын баштоочусу А. ал биринчи кетменди Б.га ыргыткан дешти.

Кийинки жолугушуу А.нын үй бүлөсү менен өтмөк, тилекке каршы ата-энеси

менен сүйлөшө алышкан жок, себеби үйдө аш өткөрүлүп, ата-энэ кимдир-бирөө менен сүйлөшүүгө чамалары келбейт болчу. Анын атасы медиаторлордун бири менен тааныш болгондуктан, алардын ишмердүүлүгүнө түшүнүүчүлүк менен мамиле кылды да, белгилүү жагдайлардан улам жолугушууну кое турууларын суранды.

Баарынан да каза болгондун энеси кайгырып, ал медиаторлордон жаа боюу качып жүрдү. Мындай убакта медиаторлордун ою боюнча ишке аял-медиаторлорду тартса, Закирдин энеси менен байланыш жөнөлдүкке турмак. Өлгөндүн энеси менен сүйлөшүүнү ким жүргүзөөрү да аныкталды.

Аял-медиаторлор бүткүл окуяны айтып беришип, алар чогулуп жолугушуунун форматын пландап, катышуучулардын болжолдуу курамы такталды.

Аял-медиатор башка эки аялдын (ветеран жана диний иш боюнча айылдык мугалим) жардамы аркылуу А.нын энеси менен сүйлөшүү жүргүзүштү. Алар аялга көнүл айтып, анын кайгысын бөлүшүштү, кайгырган аялды моралдык жактан колдошуп, Б.нын туугандары менен болгон сүйлөшүүлөрдүн жыйынтыктарын айттуу үчүн эркек медиаторлор менен жолугушуу уюштуруу мүмкүнчүлүгүн суранышты. Аял негизи баласынын өмүрүн алган чатактын маңызын толук билчү эмес. А.нын энесине медиаторлор ошол күндүн окуясын билүүгө мүмкүнчүлүк берилерин айтышты. Аял макулдугун берди.

А.нын ата-энеси менен жолугушуу өткөрүүдө медиаторлордун бут баарысы чогулушту. Өлгөн адамдын үйүндөгү жолугушууга айылдык кеңештин төрагасы, мечиттин имамы, аксакалдар кеңеши жана чатактын күбөлөрү, эки коомчулуктун өкүлдөрү келиши. Көнүл айткандан кийин мушташтыш күбөлөрү сүйлөштү. Окуянын күбөлөрү А.ны Б.нын өлтүрүп жиберүү ою болгон эмес, адамдын башы менен ташка тийүүсү кокустук экендигине байланыштуу айттылган сөздөр бир жерден чыгып жатты. А.нын энеси эч кимди уккусу келбей, эгер Б.нын түртүп жибергени уулун өлүмгө алып келгенин бышыктап турup алды. Ошондо гана айылдын мечитинин имамы сүйлөшүүгө аралашты. Ал өзүнүн кебинде бул жашоодогу болуп жаткан нерселердин баардыгы Алланын колунда экендиги,

А.нын өлүмү анын мандайына жазылган жазмыш жана жазмышты өзгөртүү мүмкүн эместигине басым жасады. Ал А.нын ата-энесинен кайғыны женип, күчтүү болушун суранды. Ал кайғыдан чөккөн аялга А.нын жетим калган балдарын ойлонуусунөтүндү. Ал эми медиатор болсо, Б.нын туугандары өткөн окуяга өкүнүшүп, А.нын ата-энесинен кечирим суроого даярдыгын билдиришти. 2 күндөн кийин тараптарды жолугуштурууну чечиши.

Тараптардын чечим кабыл алуу процесси

Медиаторлордун демилгеси боюнча жолугушууну айылдык кеңештин имаратында өткөрүүнү чечиши. Жолугушууда чатакташкан эки тараптын төң түүгандары, эки коомчулуктун дидерлери, медиаторлор, мечиттин имамы, аксакалдардын кеңеши катышты. Туугандар көңүл айтып, А.нын ата-энесинен кечирим сурашты. Айылдын аксакалдары чатакта эки тараптын бирдей күнөөсү бар, бири баштаса, бири бүтүрүп, акырында экөн төң азап чеккенин айтышты. Б.нын туугандары анын кечирим алышы үчүн А.нын үй бүлөсү эмне кааласа аткарышарын айтып, өлүмгө байланыштуу баардык эскерүү иш-чараларында жардам берүү демилгесин көтөрүштү.

Айылдык кеңештин төрагасы өзүнүн сөзүндө болгон трагедиялык окуядан кийин улуттар арасындагы чырдын башталып кетүү коркунучу пайда болгонун айтты.

А.нын атасынын күнөөсүн мойнуна алган ким болбосун бул абдан чоң жардам жана колдоо деген сөзү жолугушуунун бурулуш учуру болду. Ал Б.нын балдарынын атасыз өсүшүн каалабайт, ансыз да А.нын балдарынын жетим калганын белгилеп, биринин позициясын түшүнүп, чегинүүнү билбекендердин балдарынын жетим калуусу жетишет деди. Ата уулунун өлүмү улуттар арасындагы чатактын себеби болушун каалабастыгын, жазылган арызды алаарына ишенирди.

А.нын атасынын пикирин уккан Б.нын туугандары адамдын кең пейилдүүлүгүнө ыраазы болушуп, А.нын балдарынын жашы толгонго чейин толук камсыз кылуу демилгесин көтөрүштү. Б.нын атасы токтоосуз каза болгон адамдын үй бүлөсүн камсыздоо жоопкерчилигин бөлүштүрүүнү айтып, Б.нын ага-ини жана эже-карындаштары жоопкерчилики төмөнкүдөй бөлүштүрүштү: балдарды мектепке жана ЖОЖго орноштуруу, турал-жай менен камсыз кылуу, тамак-аш

жана кийим ж.б. каржылык жардамды ар бири өз-өзүнчө бөлүштүрүштү. Айылдын аксакалдары айтылган жоопкерчиликтин аткарылышын көзөмөлдөп, туугандарын көтөргөн демилгелери үчүн ыраазычылык билдиришти.

Медиациядан кийинки мезгил

Милициядагы арыз алынып, Б.нын башотушту. Ал бир канча жолу А.нын ата-энелери менен жакшынакай ниеттери менен жолугушту. Медиаторлор Б.нын туугандары А.нын үй бүлөсүнө жер сатып берип, үй салышканы жатканына күбө болушту. Ошондой эле алар А.нын балдарынын ЖОЖдорго тапшыруусуна жардам беришти. Азыркы күнгө чейин жардам берүү токтогон жок. Баштапкы тараптар арасындагы чыр-чатақтын басылышы жанаңдан пайда болоюн деп жаткан улуттар арасындагы чатакты жойгон.

Медиатор эмнелерди колдонду?

1. Чатакташкан тараптар менен жолугушуу.
2. медиаторлордун тобу жоопкерчилики туура бөлүштүрүп, сапаттуу иш жүргүзүшкөн. А.нын энеси менен иштешүү үчүн аял-медиаторлорду ишке тартуу.
3. Тараптардын пикирлерине таасир тийгизүү үчүн айрым адамдарды кийлигиштируү. Бардык жолугушууларда мечиттин имамы катышып, тараптардын абыл-эстүү болушу үчүн айрым учурларды диний көз караштан чечмелеген.

Медиатор кандай кыйынчылыктарга кабылды?

Медиаторлор А.нын ата-энеси менен байланышты кыйынчылык менен түзүштү, тактап айтканда, жоготуу кайгысынан улам ата-эне медиаторлор менен жолуга алган эмес. Жардамга аялдар келип, энеге көңүл айтышып, моралдык жардам көрсөтүп, тараптардын биригип жолугушчу жолугууларына даярдасты.

Медиациянын ийгиликтуү жүргүзүлүшүнө кандай факторлор таасир этти?

1. Медиаторлорду айылдагылар, анын арасында А.нын атасы да таанып, медиаторлордун ишмердүүлүгүнө түшүнүүчүлүк менен мамиле жасап, чатактын тынчтык жолу менен чечилишине жардамдашты.
2. Тараптардын пикирлерине таасир этте ала турган медиаторлордун тобун сапаттуу тандоо. Чатак боюнча иштерди туура бөлүштүрүү жана пландоо.

Канализациядан улам жашоочулардын арасында чыккан чыр-чатак

Турмуш-тиричилик конфликттери

«Процессти жөнгө салуудан улам тараптар биригинин сөзүн бири бөлбөй уга билишти»

Кайда?	Конфликттин негизги тараптары	Медиатор	
Черёмушки кичирайону, Сузак району	Биринчи тарап Көп кабаттуу үйлөрдүн жашоочулары	Экинчи тарап Жергилиттүү бийликтөр	Ахмедова Зухра, Сузак ЦРБнын улук медсестрасы Аскаров Абдуманнап, айылдык округдун социалдык суроолор боюнча башчысынын орун басары

Убакыт алкактары

Чыр-чатаң 2012-жылдын февраль айында башталып, ошол эле жылдын апрель айына чейин созулган. Медиаторлор эки күн чатактын үстүндө иштешкен.

Конфликт келип чыккан жер (географиялык өзгөчөлүктөр)

Сузак районундагы Черемушки кичирайону

Бул кичирайондо жалпысынан 12 көп кабаттуу үй жайгашып, канализация маселеси 3 үйдөн чыккан.

З үйдүн канализациясынын эски септиги алардан алыш эмес жайгашкан жеке менчик аймакта жайгашкан.

Баштапкы кырдаал

Көп кабаттуу үйлөрдүн канализациясынын септиги Черемушки кичирайонун чекесинде жайгашкан. Кийинчөрөк кичирайондун чет жакасындагы жерлер Сузак айылынын жашоочуларына үй салуу учун бөлүштүрүлүп берилген. Септик жайгашкан жердин ээси Черемушки кичирайонунун аймагына убактылуу септик салып, андан кийин эски септиктин жаап, аймагын коруп койгон. Жаңы септик курулуш стандарттарына туура келген эмес. Ошондуктан 3 жылдан кийин дубалдары урап, анын баттан толуп калуусуна алыш келген.

Жашоочулар септиктеги канализациялык сууларды насос менен сордуруп чыгаруу учун бир канча жолу акча чогулушкан. Кээде керектүү акча чогулбай калган убактар да болгон. Ошондон улам аталган үйлөрдүн жашоочуларынын тагыраак айтканда үстүнкү жана алдыңкы кабаттын жашоочуларынын ортосунда конфликттүү жагдайлар келип чыкчу, себеби үстүнкү

кабаттагы агып чыгуучу жаман суулар биричини кабатка тамчылаган.

Жашоочулар бири-бирине, өзгөчө, төмөнкү кабаттын жашоочулары нааразычылктарын ачык эле билдирип башташкан.

Кичирайондун жашоочулары жергилиттүү бийликтөн билдирилген. Берүүсүн талап кылышкан. Алар райондук администрациянын жаңында митингге чыгып, канализацияны ондоп берүүсүн талап кылгылары келген. Айылдык округдун башчысы аталган маселе боюнча жардам сурал, тынчтыктын жарчылары тобуна кайрылган. Албетте, анын билдирилген жана чатак ырбап кетпеши учун кайрылууну чечкен.

Медиаторду кийлигиши туруу

Аталган райондо наарызычылык жаралганын билдирилген айылдык башкаруунун башчысы медиаторлорду чакырган. Район өтө чоң эмес болгондуктан, айылдык башкаруунун башчысы жаралган маселени мурунтан билдирилген. Жаңы септиктин курууга ошол убакытта каражат жок болгондуктан, ал чатактын көнүрдүү жана жарчыларынан жардам суралган.

Даярдануу мезгили

Медиаторлор алгач аталган үйлөрдүн жашоочуларынын атынан жаралган маселерди сүйлөгөн лидерлердин сөздөрүн угушту.

Медиаторлордун бири райондук көнештин депутаты, ал эми башкасы аталган райондун жашоочусу болгондуктан эл алардын сөздөрүн тыңдашты. Медиаторлор жашоочулардын өздөрү билгендөй, митинг менен эч нерсеге жетпешин айтып, а көрөкчө, бийлик ремонт иштери учун каражат табуусуна

чейин сабырдуулук менен чыдап күтө туршун айтышты. Ушул сүйлөшүү жолу менен жүргүзүлгөн жолугушудан кийин, жергиликтүү бийлик жана аталган үйлөрдүн жашоочулары менен бирдикте кеңири жолугушуу уюштуруу чечимине келишти.

Тараптардын чечим кабыл алуу процесси

Аталган үлөрдүн жашоочулары менен болгон жолугушууга жергиликтүү бийликтин өкүлдөрү жана медиаторлор катышкан. Жолугушууга жергиликтүү бийликтегилерден айылдык башкаруунун башчысы катышса, ал эми жашоочулардан 30-35 киши катышты. Жолугушуу көп кабаттуу үйдүн коросунда өттү. Алгач жашоочулар жаалган маселе боюнча сүйлөштүү, андан кийин айылдык башкаруунун башчысы өз кезегинде бул суроону тез арада чечип берүү жагына сөз берди. Жолугушуу 2,5 saatka созулду.

Медиаторлор өздөрүн тааныштырып, чатакташкан тараптардын пикирлерин угушту. Алар бири-биринин сөздөрүн жыра талашпай тургандай кылып, ар бир тарапка сөз беришти. Талкуунун процессинде чатактын себеби алдыңкы же үстүнкү кабатта жашоо эмес, ондолбой жаткан канализацияда экендиги дагы бир жолу тастыкталды.

Сүйлөшүүнүн абалынын жөнгө салышынышынан улам, тараптар бири-биринин сөзүн уга алышты. Жыйынтыгында жашоочулар жергиликтүү бийликтин септикке байланыштуу маселени чечүүсүн күтүп, убактысынча митингге чыкпай күтө турууну чечишти. Жергиликтүү бийлик ремонт үчүн каражат табуу жагынын милдетин алды. Жашоочулар септик ремонттолмоюнча, эч кандай аракет көрбөй тургандыктарын айтышты.

Чечим кагаз түрүндө болбостон, оозеки келишимде чыкты. Ал эми чечимдин аткарылышын аталган үйдүн жашоочулары көзөмөлдөй турган болушту.

Медиациядан кийинки мезгил

Кичирайондоуларды медиаторлор сурамжылоо маалында жаңы септикли куруу иштерине даярдыктар жүрүп жаткан. Жаңы септик 2012-жылдын июль айынын аягына чейин куруулуп бүтүшүү керек.

Бийлик милдеттерин аткарып, каражаттарды тапкан. Жергиликтүү бийликтегилердин аталган маселе тууралуу кабарлары мурунтан бар болчу, тек гана каражат жагын каржылоодо

жетишпестиктен улам маселе чечилбей келген. Процессти үйдүн жашоочулары жана “Ынтымак жарчылары” тобунун өкүлдөрү тескөөдө. Жашоочулар жумушчулардын жетишпестик жагын өз моюндарына алышкан.

Медиатор эмнелерди колдонду?

Медиаторлор активдүү угуу ыкмасын колдонушту. Алардын ою боюнча, активдүү угуу аталган маселе боюнча кеңири маалымат алууга жана чатактын урунтуу жерлерин тактоого жардам берди.

Медиатор кандай кыйынчылыктарга кабылды?

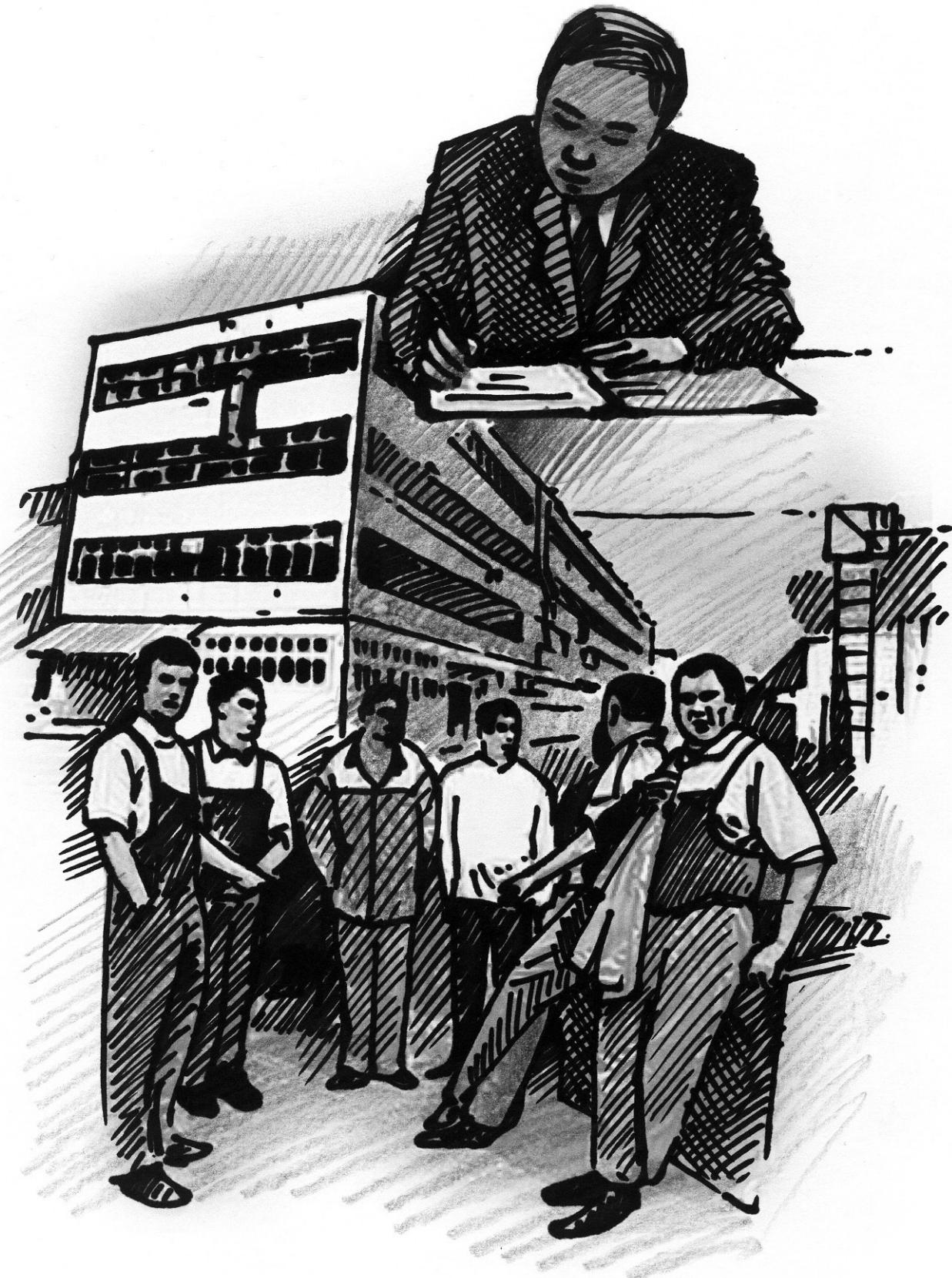
Башында сүйлөшүүлөрдү жөнгө салуу кыйынчылык жаратты, себеби алар бири-бирин укпай жаткан. Ар бир медиатор ар бир тарап менен өз-өзүнчө сүйлөшүп, ар бир тарапка сүйлөшүүдө кыйкырык салбай, кезек-кезеги менен сүйлөшүү керектиги түшүндүрүлүп жатты. Жашоочулар макул болушуп, ар бир адамга сүйлөө мүмкүнчүлүгүн беришти.

Медиациянын ийгиликтүү жүргүзүлүшүнө кандай факторлор таасир этти?

Медиаторлордун ою боюнча башында лидерлер менен жолугушуп, аларга өз-өзүнчө сүйлөө мүмкүнчүлүгүн берүү ийгиликтөө жетиштирген. Бириңчи жолугушуу үйдүн лидерлери менен болсо, экинчи жолугушуу бардык жашоочулар менен бийликтин өкүлдөрүнүн ортосунда өттү. Эгер бул жолугушуулар өткөрүлбөсө, эл администрациянын имаратынын алдына митингге чыгышмак.

«Кристалл» заводу

Эмгекке байланыштуу конфликттер

«Заводдун жамааты заводдун инвесторлорго тезирээк сатылышын же болбосо заводдо иштөөгө мүмкүнчүлүк берүүсүн талап кылышты...»

Кайда?	Конфликттин негизги тараптары		Башка тараптар	Медиатор
Таш-Көмүр ш.	Биринчи тарап «Кристалл» заводунун жамааты	Экинчи тарап Заводдун администратору	Үчүнчү тараптар КРнын мамлекеттик мүлкүү башкаруу боюнча мамлекеттик комитети.	Иные участники Тараптын инвесторлору

Убакыт алкактары

Чыр-чатаң 2010-жылы башталып, медиатор сурамжылоо жүргүзүп жатканда 2 жылга толгон экен. Медиатор бир жыл иштеген.

Конфликт келип чыккан жер (географиялык өзгөчөлүктөр)

Чатаң Жалал-Абад облусундагы Таш-Көмүр шаарында болгон. Поликристалдык кремнийди чыгаруучу "Кристалл" заводу Жалал-Абад облусундагы эң ири өнөр жайы болуп эсептелет. Шаардын 3,5% га жакын жашоочулары заводдун жамаатын түзөт.

Баштапкы кырдаал

2010-жылдын июнь айында "Кристалл" заводунун банкрот болушу жарыяланғандан кийин, заводду башкарууга атаян администратор (кийин-спецадминистратор) шайланып, ал иштен 450 жумушчуну жана адистерди иштен бошотуп, сакчыларды жана суукамсыздоо менен электркамсыздоо цехтеринин кезекчи персоналын гана калтырган. Ошондон тартып завод эки жыл аралығында иштебей калган (медиаторлор сурамжылоо жүргүзүп жаткан маалда – авторлордун эскертуусу). Ал эми жумушчулар менен адистер ишсиз калып, жашоо кыйынчылыгы жараган.

Жыйынтыгында, заводдун жамааты заводду тезирээк инвесторлорго сатууну же болбосо заводду "кайра жамаатка" (мурунку ээсине кайтаруу - авторлордун эскертуусу) кайтарып, заводдо иштөө мүмкүнчүлүгүн берүүнү талап кылышты. Жамаат митингдерди уюштуруп, чогулуштарды жасай башташты. Бийликтин бардык инстанцияларына, анын ичинде Жогорку Кенештин бардык фракцияларына кайрылуулар жазылып, жөнөтүлдү. Кайрылууларда жамаатын талаптары жазылып, эгер мамлекеттик органдардан жооп болбосо, "Ош-Бишкек" жолун жабууга чейин барышаары айтылган. Бийлик тараптан келген бир гана "инвесторлорду күткүлө" деген кыска жооп болду.

2011-жылы заводго кызыккан инвестор пайда болду. 2011-жылдын май айында эл аралык "Х" компаниясы менен протоколго кол коюлган. Бул протоколдо "Х" тарабынан заводду сатып алуу келишимине 8 айдын ичинде кол коюу керек эле. Компания КРнын Өкмөтүнө бир канча шарт койдү. Эгер ал шарттар аткарылбаса, инвесторлор келишимден баш тартууга укуктуу экендигин

билдириши. Протоколдогу шарттардын бири, бул КРнын Өкмөтү 8 айдын аралыгында заводду сатуу боюнча башка инвесторлор менен сүйлөшүү өткөрбөшү керек, мындай арақети менен алар келишимди бузбайт.

Бирок жарым жыл өтсө да (медиаторлордун сурамжылоо жүргүзүп жаткан маалында - авторлордун эскертуусу) келишимге кол коюлган эмес. Чыңалган абал сакталып жатты. 2011-жылдан баштап, заводго кызыккан инвесторлор келип, заводду сатып алуу жана иштетүүнү каалаган ой-пикирлерин билдиришсе, жогору жактан мурунку кол коюлган протоколдун шартынан улам "жок" деген жооп келип жатты.

Медиатордун билдиргенине караганда, заводдун жамаатына азыркыга чейин Кыргыз Республикасынын мамлекеттик мүлкүү башкаруу ююнча мамлекеттик комитетинин максаты жана позициясы түшүнүксүз. Жамааттын максаты баалуу адистерин сактап калуу жана иштөөгө мүмкүнчүлүк алуу.

Медиаторду кийлигиштируү

Медиатор жамаатын мүчөсү (ал заводдо башкы энергетик кызметтинде 18 жыл иштеген). Ал заводдогу чатақтуу кырдаал-жайды женилдетүү үчүн заводдун башчылыгы менен тыгыз иштешти.

Даярдануу мезгили

Атайын администратор, профсоюздук комитет жана жумушчулардын лидерлери менен сүйлөшүүлөр уюштурулду. Атайын администратордун командасы жана жаматтын өкулдөрү Бишкек шаарына Кыргыз Республикасынын мамлекеттик мүлкүү башчылыгы менен сүйлөшүүгө бир канча жолу келишкен. Бирок алардан так жооп ала алышкан эмес. Жамаат маселенин жакынкы арада чечилип кетишинен үмүтүн үзүп башташкан.

Тараптардын кызыкчылыктары жана максаттары терең изилденген. Ар тараптын кадыр-барктуу адамдары такталган. Чатақтын эскалация маалында жана чатақтын алдындағы окуялар талданган.

Өз учурунда макулдашуулар жүргүзүлүп, мыззам бузуучулуктун жана баш аламандыктын, тараптардын ачык кагылышуусунун алды алынган. (айрым

уюштуруучулардын кагылышууларды пайда
кылып, күч колдонуу ойлору болгон)

Тараптардын чечим кабыл алуу процесси

Алгачкы этапында медиатор эки тарап менен тең сүйлөшкөн. Биринчи тарап, тактап айтканда, заводдун жамааты сүйлөшүүлөргө даярдыгын билдиришкен, ошондуктан медиатор сүйлөшүү столуна олтуруу үчүн экинчи тарапты көндүрүүсү керек болчу.

Экинчи этапта сүйлөшүүлөр жүргүзүлдү. Медиациянын процесси Таш-Көмүр шаарынын мэриясынын залында жана заводдо өткөрүлдү. Медиация учурунда эки тарап өздөрүн ар башкача көрсөтүштү. Заводдун жамаатынын арасында өздөрүн агрессивдүү көрсөткөн инсандар байкалды. Атайын администратордун тобундагы мүдүр, жардамчылар жана бухгалтерлер башында жолугушуулардан жана сүйлөшүүлөрдөн качып, кырдаалды курчутушкан.

Медиация ыкмасынан кийин чатактуу абал бир аз жөнгө салынды. Сүйлөшүүлөрдү жүргүзүүдө, жыйынтыгында, күчтөрдүн кагылышуусунун алдын алган бир канча макулдашууларга жетишиши:

1) Экинчи тарап, б.а.атайын администратордун командасты заводдун жамааты менен сүйлөшүүлөрдөн капай турган болушту.

2) Заводдун жамааты жогорудагы жетекчиликтин заводду сатуу туралуу чечимдеринен кабардар болуп турушат.

3) Атайын администратордун командасты инвесторлорго заводду сатууну тездишишт.

4) Заводдун жамааты заводдун сатылышы көрсөтүлгөн убакка чейин митингдерди өткөрүшпейт.

Сүйлөшүүлөрдүн үчүнчү этапында тараптар "саясий актыларды" убактылуу токтотуп туррууга макулдашкан протоколго кол коюшту. (Жогорку Кенештин депутаттарына даттануулар, митингдерди өткөрүү, Ош-Бишкек автожолун жабуу ж.б.). Атайын администратордун командасты заводдун тезирээк сатуу жоопкерчилигин алды. Эгер атайын администратор алган жоопкерчиликтерин аткарбаса, анда заводдун жамааты Өкмөткө заводдун жамаатка кайтарылышы туралуу кайрылуу жасашмак болушту.

Медиациядан кийинки мезгил

Атайын администратордун командасына заводду сатып алуу келишимине кол коюусуна жана жамааты инвесторлор менен жолугушу уюштуруусу үчүн 2012-жылдын 25-июлунча чейин убакыт берилди. Тилемке каршы милдеттер эмдигиче аткарыла элек. Медиатор сурамжылоо жүргүзүп жаткан маалда жамааттын мүчөлөрү маселенин он жакка чечилишин күтүп жатышыптыр. Эгер айткандар аткарьылбаса, чыр-чатактын кайрадан чыгуу коркунучу бар.

Медиатор эмнелерди колдонду?

1. Конфликттик жагдайдын анализи жүргүзүлдү. Тараптардын максаттары, позициялары жана кызыкчылыктары такталды.
2. Таасир бере ала турган адамдар жана лидерлер аныкталды. Алар менен жеке жана тайпалуу сүйлөшүүлөр жана аңгемелешүүлөр жүргүзүлдү.

3. Көп убакытка созулган жана талаштуу аңгемелешүүдөн кийин тараптар сүйлөшүп, реалдуу чечимдерди кабыл алышты.

Медиатор кандай кыйынчылыктарга кабылды?

Бул чатак менен иштөөдө медиаторго атaiын администратор менен кызматташусу кыйынчылык жаратты. Себеби, ал маселени өзү чечүүгө укугу жок, ал жогоруда турган жетекчилик менен, тактап айтканда, Кыргыз Республикасынын мамлекеттик мүлкүү башкаруу боюнча мамлекеттик комитетинин башчылыгы менен, ал эми алар Өнөр жай жана энергетика министрлиги менен чечиши керек экен. Жөнөкөй суроолор боюнча жоопту күтүүгө айлар кетип жатты. Ошондуктан, медиаторлор демилге көтөргөн толтун Бишкекке сүйлөшүүгө баруусун уюштуруп бериши.

Медиатор үчүн эң татаал жана оор жагдай мамлекеттик органдар менен сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү жана жоопторду күтүү болду. Башкача айтканда, Кыргыз Республикасынын мамлекеттик мүлкүү башкаруу боюнча мамлекеттик комитетинин башчылыгы башында заводдун жамаатынын өкүлдөрүн кабыл албай коюшкан. Кабыл алганда, алардын маселесине көнүл буруп коюшкан жок.

Медиациянын ийгиликтүү жүргүзүлүшүнө кандай факторлор таасир этти?

Аталган чатак чечилүү стадиясында турат. Эки тарап тең инвестордун келишин жана заводду сатып алуунун келишиимиине кол коюлусун күтүп жатышат.

Медиация ыкмасынан колдонулушу менен тараптардын кагылышуусун коштогон ачык конфликттин алды алынды.

Сүйлөшүүлөрдүн жыйынтыгы менен демонстрация жана митингдерди убактылуу токтотуу макулдашылды.

ФМТнын түшүндүрмө берүүлөрү.

Бул кейстеги медиация түуралуу шарттуу айттуга болот, себеби медиатор жамааттын мүчөсү, демек кызықдар тарап, ал эми бул жагдай бейтараптуулук принцибине карши келет. Бирок бул кырдаал медиациянын принциптерин жана элементтерин колдонуп, эмгекке байланыштуу чыр-чатакты чечүүгө боло тургандыгынын мисалы болуп калды.

Коңшулар арасындағы жер тилкелери үчүн болғон конфликттер

Турмуш-тиричилик конфликттери

Жалал-Абад дубаны	кейс №19	2012-жыл
«Бул сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү учурунда жер тилкелери үчүн чатакташкан тараптар бир тараптуу тыянака келишип, натыйжада конфликт токтотулду»		
Кайда?	Конфликттин негизги тараптары	Медиатор
Токтогул району	Коңшулар, коңшулаш жайгашкан эки үй ээлери	Каратаев Колпоч, айыл башчысы

Убакыт алкактары

Конфликт 2012 жылдын жаз айларында башталып 2-3 айга чейин созулган.
Бул конфликттин келип чыгуусуна
кырдаал 70-жылдары эле тузуло баштаган.
 Медиаторбул конфликтти чечуу учун эки күн иштеген.

Конфликт келип чыккан жер (географиялык өзгөчөлүктөр)

Токтогул району Жалал-Абад дубаны

Баштапкы кырдаал

70- жылдары, айыл тургуну Бакыт (аты жону озгортулгон) турак жайын кеңейтүү максатында курулуш баштамакчы болот. Курулуш баштаардан мурда, коңшусу Болоттон анын жер тилкесинин бир аз болугун өзүнүн тилкесине кошуп алууга уруксат сурайт. Коңшусунун ыраазычылыгы менен анын тилкесинин бир аз бөлүгүнө (6 метрге жакын) ээ болот.

Көп убакыт өтпөй эле, учурунда өз ыраазычылыгы менен жер тилкесинен берген Болоттүй жайын кеңейтмекчи болот да Бакыттын аймагына карай 25 метрге кирип кетет. Медиатордун айтуусу боюнча, кайсыл бир белгисиз себептерден улам алар ушул убакытка чейин тилкелериндеги нааразычылыктарын бири-бирине айттай келишкен да, ушул жылы нааразычылыктарын билдире башташат.

Чыр-чатактын өрчүү стадиясында тараптар бир-бирине: алынган тилкелери үчүн болгон нааразычылыктарын айта башташкан. Көбүнчөбул нааразычылыктар Бакыт- аймагына Болоттун үй чатыры кирип кеткен тараптар жагынан айтылган. Медиатор билдириүүсүндө, Бакыт, коңшусунун тилкесинен 6 гана метр алганын, ал эми коңшусу Болот 25 метр Бакыттын аймагына кирип кеткенине даттанганын, айткан. Алардын кезектеги талаш тартышуулары эч кандай жыйынтык берген эмес.

Ошондон улам эки коңшуконфлиktи чечип берүүсүүчүн айыл башчысына, ал эми айыл башчысы медиаторго кайрылган.

Медиаторду кийлигиштируү

Айыл башчысы жер үчүн чыккан конфликтти чечип берүүсүүчүн медиаторго кайрылган соң, медиатор конфликтти чечүүгө кийлигише башташат.

Даярдануу мезгили

Медиатор, алгач алар менен жолдо капсыынан көрүшүп калат да, айыл башчысынын коңшулардын конфликттин чечип берүүётүнүчү менен келгендигин билдириет. Тилке конфликт тараптарлары медиаторду тааныгандыгынан улам кийинки жолугушууга макул болушат. Коңшулар алдын ала күн-саатын белгилеп алышкан соң медиаторду үйлөрүнө чакырышат. Белгиленген убакытта белгиленген жерге медиатор келет да баары чогу конфликтти чечүүчүн сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү столдон орун алышат. Медиатор үчүн конфликтти башынан анализдеп чыгуунун кажети жок эле, себеби ал проблема жана анын келип чыгуусу боюнча толук кабары бар болчу. Конфликтеги эки тарап төн медиаторго-анын кызматы жана жашынан улам ага сый жана түшүнүк менен мамиле кылышат.

Тараптардын чечим кабыл алуу процесси

Конфликт тараптарынын макулдашусу менен, бул жолугушу алардын бирөөсүнүн үйүндөболуп өтөт. Сүйлөшүүнүн башында медиатор ар бирин өзүнчө угуп алат. Тараптардын ар бири жеримди тартып алды позициясын кармашкан.Бакыт, коңшусунун 6 метр жерин алганын ал эми коңшусу

25 метр алып алганына таянуу менен нааразычылыгын билгизет.

Болот мунун баарын мойнана алаарын а бирок ушул тапта кайракурулуш учун каражатынын жоктугун билдирет.

Эки тараап бири-бирин угуп бирок конфликттен чыгып кетуу айласын таппай мындан аары эмне кылаарын билбей калышкан.

Медиатор эки жакты да түшүнөөрүн билдирет. Ал, оз сөзүндө, коңшулар бири-бирине жер тилкелерин берүү макулдугун берген учурлар 70-жылдар эле жана ал жылдары адамдардын жерге болгон муктаждыгын бүгүнкү күнү болгон муктаждыгына салыштырып болбоорун, билдирет. Медиатордун божомолдоосу боюнча жогоруда айтылган себептерден улам бул маселе бүгүнкү күнгө чейин көтөрүлбөй келген. Медиатор ар бир көйгөйдү чечүү жолдору бар экендигине тарааптарды ишенирип жана булкөйгөйдү чечүүчүн кандай сунуштары бар экендигин сурайт.

Бакыт, коңшусунунаймагынаналган 6 ме тритикеникайраберүүгөдаярэкенинбирокко ңшусуболоттунтуракжайынкайракуруугани етижокекенинайтат. Медиатор Болоттункөң үлүн, анынкоңшунункурулганынанбериаяб айкөпубакытөтүпанаңжарактуулукмөөнөтү өткөндүгүнөжанаэртеликечтирүйүнөндоп-түзөөкеректигинебурат. Болот, медиатордун айтканына макул болот бирок булучун ага убакыт керектигин айтат. Бакыт өз жообунда, Болоттун үйүн дароо кайра куруусун талап кылбагандыгын билдирет. Тарааптардын бири-бирин түшүнүшүүсүүчүн ташталган кадамда биринчи мүмкүнчүлүк түзүлгөн: көтөрүлгөн маселе бири-бири тарабынан тартылып алынган жерлерди бошотуу.

Андан соң Болот, кийинки жылдын күз мезгилине чейин мөөнөт берүүсүн өтүнөт, Бакыт да макулдугун берет.

Өз кезегинде Бакыт, коңшусунан алган 6 метр жер тилкесин сөзсүз кайра кайрып берүүсү керек болуп болбогондугун сурайт.

Болот, жерди кайра кайрып бербесе болоорун бирок анын ордuna үйүн кайра курууда жардам берүүсүн сунуштайт. Бакыт, Болоттун сунушун кабыл алып эки тараап бир жыйынтыкка келишишет.

Сүйлөшүүлөрдүн учурунда тарааптар бир ооздон бир жыйынтыкка келишип, өзара эпке келишишет, натыйжада конфликт токтолут. Макулдашuu кагаз үстүндө эмес оозеки жүргүзүлөт.

Медиациядан кийинки мезгил

Учурда коңшу курулушка даярдык көрүүдө. Конфликт кайра кайталанган эмес.

Медиатор эмнелерди колдонду?

Медиатордун, күнт коюп угуу ыкмасынын натыйжасында, ал эки тарааптын кызыкчылыгын жана позициясын тактап алат.

Медиатор кандай кыйынчылыктарга кабылды?

Медиатордун айтуусу боюнча, сүйлөшүүлөр учурунда эч кандай деле кыйынчылыктар болгон эмес, себеби ал эки тараапты, тарааптар да медиаторду танышчуу.

Медиациянын ийгиликтүү жүргүзүлүшүнө кандай факторлор таасир этти?

Медиатордун сөзүнө таянсак, эки тараапка өз оюн бетме-бет отуруп билдириүүчүн мүмкүнчүлүк түзүп бергени, конфлиktи чечүүнүн ийгиликтүү аякташына себеп болду. Бул алардын өз ара макулдашuu га келишине шарт түзүп берди.

2005-жылдын март айында Жала-Абад шаарындагы облустук мамлекеттик администрациянын имаратын басып алуу

Саясий конфликттер

«Чатакташкан тараптар жана түзүлгөн кырдаал сүйлөшүүлөрдү өткөрүүгө бышып жетти.»

Кайда?	Чатакташкан тараптар	Медиатор	
Жалал-Абад шаары	Биринчи тарап Имаратты басып алган, нааразылык билдирген оппозициянын өкүлдөрү	Экинчи тарап Мамлекеттик бийликтин өкүлдөрү	Рая Кадырова, «Эл аралык толеранттуулук учун» фондунун Президенти, Аиза Абдурасурова, «Кылым Шамы» адамдын укуктарын коргоо борбору» фондунун жетекчиси

Чыр-чатаңын болгон убактысы

Чыр-чатаң 5-марттан 9-мартка чейин созулган. Бийликтегилерге каршылык көрсөтүүлөр жана оппозициянын митингдери бир канча убакыт мурда башталган, бирок бул чыр-чатаңы 2009-жылдын 5-мартында Жала-Абаддагы мамлекеттик администрациянын имаратын басып алуу мезгилиниен баштап, тараптар келишимге келген 9-мартка чейин кароо керек. 2005-жылдагы марта башталган каршылык акциялары 2005-жылдын 24-марттагы окуяларга алып келди, натыйжада мамлекеттен президент качып, бийлик алмашты.

Чыр-чатаң жарагалган аймак (географиялык өзгөчөлүктөрү)

Жалал-Абад шаары

Баштапкы кырдаал

2003-жылдагы Кыргызстандагы саясий туруксуздуулук байланыштуу "Эл аралык толеранттуулук учун" Фонду тарабынан "Жарандык коомдун, укук коргоо органдарынын, башка мамлекеттик бийликтин органдарынын жана атуулдардын тынчтық, эркин чогулуштарынын конституциялык укуктарын ишке ашыруунун карым-катышы" деген проектиси көтөрүлгөн. Аталган проектинин максаты – сүйлөшүүнүн маданиятын өнүктүрүү жана Жарандык Коомдордун, укук коргоо органдары жана мамлекеттик администрациянын арасындагы коомдогу катаал шарттар жана күчөгөн чыңалуу пайда болгон учурларда коммуникациялык байланыштарды аныктоо. Проектинин негизинде Кыргызстандын 7 дубанында Улуттук Координациялык Кенеш (Кийин УКК деп берилет) жана Регионалдык Координациялык Кенеш (РКК) түзүлгөн. УКК жана РКК саясий туруксуздуулук учурунда кризистик топтордун ролун аткаруу жана чечим кабыл алуу процессин демократташтыруу максаты менен түзүлгөн региондордогу проектинин иш органдарын сунуш кылды. Ага жарандык коомдун,

мамлекеттик структуранын өкүлдөрү, уюмдардын лидерлери кирет.

2005-жылдын 4-мартында Жалал-Абад Облустук мамлекеттик администрациянын (мындан ары Обладминистрация) имараты оппозициянын өкүлдөрү тарабынан басылынып алынган. Имаратта 200гө чукул адам, анын ичинде 60га жакын аял бар эле. Шаардын Борбордук аянтында 6 мин адам (4-марттагы демонстранттардын саны) жана оппозициянын штабы жайгашкан. Имаратты басып алган оппозиция, басып алуунун себебин төмөндөгүдөй түшүндүрдү: көрсө, губернатор демонстранттардын талаптарын уккусу да келген эмес, ошондой эле жолугушууга чыкпай койгон. Имаратка жуулунуп кирген демонстранттар губернаторду ордунан таптай калып, Обладминистрациянын кызматкерлерин куул чыгып, өздөрү имартата калып калышкан. Көтөрүлүш кылгандар мамлекеттин президентинин кызматтан кетишин жана жақынкы арада өткөн мамлекеттик шайлоолордун жыйынтыктарын четке кагууларын талап кылышкан. Обладминистрациянын имаратынын тегерегинде милициянын куралдуу бөлүктөрү жайгашкан эле. Нааразылык билдиргендөр эгер бийлик имараттын ичиндегилерге күч колдонсо, анды алар да милицияга күч колдоноорун билдириши.

Мамлекеттик басма сөз кызматтарында демонстранттар обладминистрациянын кабинеттерин талап-тоноп, официфик техниканы талкалап, мебелдерди жок кылып жаткандарын айтып, араларында ичкендер (өзгөчө, аялдар) бардыгын кабарлай башташкан. Ошондой эле имаратта аялдар күч менен кармалып турганы айтылган.

Медиаторду ишке тартуу

Жалал-Абад татаал, чыр-чатаңкүү окуяларга байланыштуу УККнын мүчөлөрү: жарандык уюмдардын жана массалык маалымат булактарынын өкүлдөрү 6-мартта Бишкектен Жалал-Абад шаарына учуп келишкен. Зордук жана провокациянын алдын-алуу максаты менен келчү бул топ

туурасында ички иштер органдарынын жетекчилери кабардар эле. Жалал-Абаддагы ички иштер министрлигинин орун басары да маалымдар болгон.

Даярдоо этабы

6-марттан баштап медиаторлор оппозициянын жана бийликтин өкүлдөрү менен өз-өзүнчө сүйлөшүүлөрдү башташты. Бул сүйлөшүүлөрдүн максаты тараптардын кырдаалды көрүп, коркунучун жана жалпы кызыкчылыктарын алып чыгуусу болчу. Тараптар биринчи күнкү жолугушууларда эле бек жана эл аралык уюмдардын катышын каалашкан жок. УККнын мүчөлөрүнүн сүйлөшүүлөрдүн процессин фасилитация кылышына тараптар макулдугун беришти.

Обладминистрациянын имаратынын инспекциясы

8-мартта УККнын мүчөлөрү Рая Кадырова жана Азиза Абдурасулова обладминистрациянын имаратын инспекциялоо үчүн бирдиктүү комиссияны түзүүнү сунушташты. Аталган комиссияга обладминистрация, ИИМ, УКК жана Улуттук координациялык кеңештин өкүлдөрү чакырылды.

Жүргүзүлгөн текшерүү имараттын канааттандырлык экендигин көрсөттү. 2 сынган кресло, 1 сынган чык этме тәэк, 4 сынган эшиктин кулпусу жана администрациянын имаратына кириштеги эшигинин сынганы белгилүү болду. Имаратта тартип сакталып, ичкен адамдар жок, кабинеттер таза экен. Комиссиянын мүчөлөрү имаратка кирип, аялдардан эмне үчүн бул жерге келгенин сурашканда, алар демонстранттардын көз карашын (Акаевди кубалоо) белүшөөрүн айтышкан. Анын үстүнө аялдар өзүлөрү жөнүндө ичип алган ахыбалда жана эркиз кармалып турат деген айың сөздөргө нааразычылк билдиришти. Жалпысынан алганда, бул адамдар комиссияга мээримдүү мамиле кылышты (бир гана комиссиянын курамындагы губернатордун өкүлүнө ачууланышты). Комиссия кабинеттерди карап көрүп, акт түзүштү да, ага комиссиянын 9 мүчөсү кол койду. Нааразычылк билдиргендердин ачусун басуу учун актынын жыйынтыгы аянттан кетпей, имаратты 5 күн тегеректеген 3 мин демонстранттардын алдында окулду.

УККнын мүчөлөрү оппозиция жана бийликтин өкүлдөрү менен жекече жолугууларды сунушташты.

Оппозиция жана мамлекеттик структуралардын өкүлдөрү менен иштешүү

6-марттан 8-мартка чейин медиаторлор челноктук сүйлөшүүлөрдү жүргүзүштү. Оппозиция жана мамлекеттик структуралардын өкүлдөрү менен көптөгөн

жолугушуулардын жыйынтыгында, айтылган сөздөр, талаптар, тараптардын маселелерин угуп, Жалал-Абад дубанындагы УККнын жана РККнын проектисинин мүчөлөрү – Рая Кадырова, Азиза Абдурасулова, Асылбек Кочкорбаев, Анара Егиналиева, Замир Осоров, Бактыкан Жапарова тараптарга келишимге келүү столун сунушташты. Чатакташкан эки тарап төн келишим жөнүндө сүйлөшүүлөргө кызықдар эле.

Тараптар сүйлөшүүлөрдү жүргүзүүгө тийиш эле:

- 1.Зордук-зомбулукту жана ок атуучу куралдарды колдонууну болтурбоо.
- 2.Тараптар өздөрүнүн кол алдындағы адамдарын көзөмөлүн акырындан жогото башташкан.

8-мартта тараптар сүйлөшүүлөрдү жүргүзүүгө макулдугун билдиришкен. Сүйлөшүүлөрдүн шарттарын тактоо жана макулдашуу иштери башталды. 9-мартта Жалал-Абадда ИИМнин орун басары болуп, сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү идеясын колдоп, бийликтин мүчөлөрүнөн 5 кишиден турган топту түзгөн. Опоозициянын штабынын жетекчиси да 5 адамдан турган топту түздү. Тараптар сүйлөшүүгө катышуучу өкүлдөрүнүн тизмесин макулдашысты. Тараптар эки киши: УККнын төрайымы, “Эл аралык толеранттуулук” фондунан Рая Кадырова жана УККнын мүчөсү, укук коргоочу Азиза Абдурасулованын медиатор болушуна макул түйре табышты. Оппозиция тарап эч кандай журналисттер, эл аралык уюмдар жана башка адамдар сүйлөшүүгө катышпасын деген шартын коюшту.

Сүйлөшүүлөдү жүргүзүүнүн орунжайы өзүнчө талкууланды. Акырында эки тарапты төн канааттандырган жай, китепканада, saat 15.00до жолугушуу өтмөк болду. Жолугушуунун бөтөнчө шарты бул абсолюттук конфиденциалдуулук эле.

Башында эле бийликтин өкүлдөрү оппозициянын төмөнкү саясий талаптары эки жактын төн компетенциясына кирбей турганын белгилешип, талкуулоого болбой турганын билдиришти:

- 1.Президенттин кызматтан кетүүсү;
- 2.Өткөн шайлоолордун жыйынтыктарын жокко чыгарууну моюнга алуу.

Тараптардын чечим кабыл алуу процесси

Бийликтин өкүлдөрү тарабынан сүйлөшүүгө келүүчүлөрдүн тизмесинен улам жолугушуунун башталышында чатактуу кырдаал түзүлдү. Көрсө, Жалал-Абад шаарынын мэринин ордунда губернатордун кеңешчиси келген экен. Оппозиция каршылыгын билдирип, обладминистрациянын имаратын алар басып алгандан кийин губернатор да жок, алар башкарған бийлик да жок дешти. Губернатордун кеңешчиси өзүн дал

ошол чыр-чатак башталган күнү элдин коопсуздугу учун жаңы эле шайланганын айты. Тараптардын ортосундагы кайым айтышуудан жана медиаторлордун тыгыз аралышуусунан кийин кеңешчинин катышуусуна макул болушуп, сүйлөшүүлөрдү улантышты.

Жыйынтыгында, тараптар сүйлөшүп төмөнкү бағыттар боюнча макулдашышты:

- 1.Ок чыгаруучу куралдарды колдонбоо, ар түрдүү провакациялардын алдын алуу.
- 2.“Этностук картаны” колдонбоо.
- 3.Барыптага эч кимди албоо.
- 4.Митингчилер менен альтернативалуу митингдерди жүргүзүүнүн ортосунда чатаактын чыгып кетпешишин алдын алуу.
- 5.Жүргүзүлгөн сүйлөшүүлөрдү сыр катары сакталышты.

6.Эки тарап тең кайра сүйлөшүүлөрдү жаңыртууга туура келсе, анда ошол эле курам менен жана ошол эле медиаторлор – Рая Кадырова, Азиза Абдурасурова менен жолугушууну макулдашышты.

Мындан сырткары тараптар нааразычылыкка чыккандардын арасындагы ичимдиктин колдонулушуна каршылыкты, обладминистрациянын ичиндегилерди тамак-аш менен камсыз кылууну, тазалыкты сактоону, ёрткө байланышту алдын алууларды да макулдашышты. Айтылган чечимдер кагаз түрүндө жазылып, эки тарап тең кол коюшту.

Пост-медиациялык мезгил

Егер зарылчылык пайда болсо, анда тараптар кийинки сүйлөшүүлөргө катышаарын белгилешти. Кийинчөрөөк өлкө ичинде администрациялык имараттарды басып алган ушуга окшош окуялар көбөйдү. Мамлекеттеги абалдын курчушунан улам 2005-жылдын 24-мартында биилик алмашып кетип, кийинки сүйлөшүүлөрдү өткөрүүнүн зарылчылыгы туулган жок.

Медиатор эмнелерди колдонду?

Челноктук дипломатия (тараптардын өкүлдөрү менен башка-башка өкөрүлдү)

Медиатор кандай кыйынчылыктарды башынан өткөрдү?

1. Сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү учун жайды тандоо, аны макулдашуу кыйынчылык пайда кылган. Тараптар көпкө чейин төмөнкү себептерден улам келише албай жатышты:

-Ар бир тарап барыптага алынып калабызыбы деп коркушту.

-Оппозиция эгер сүйлөшүүгө лидерлери келсе, демонстранттар тарабынан саясий соодалашууга бардыңар деп айыпташат.

2.Медиатор – фасилитаторлор өздөрүнүн коопсуздугу туурасында ойлонушкан жок. Эгер провакация болуп кетсе,

эмне кылуу керектиги ойлонушулбаган. Медиаторлордун жана алардын уюмунун кызматкерлерин жандап жүргөндөрдүн коопсуздугу карапган эмес. Ошондон улам мындай денгээлдеги чатактарды чечүү учурунда атайы коопсуздук стратегияларын ойлонуп чыгуу жагы сабак болгон.

3. Келишимге киргизилбеген катышуучунун сүйлошүүгө аралашуусунан улам чыккан чатак. Тизменин келишими түзүлсө да, Жалал-Абад шаарынын мэринин ордуна губернатордун кеңешчиси катышкан. Албетте мындай жагдай сүйлөшүүлөрдү үзгүлтүккө учуратмак. Жаралган маселени чечүүдө медиаторлор чекиндүүлүккө барышты. Медиаторлор тарабынан ар бир тарап менен ачык сүйлөшүүлөр жүргүзүлдү. Алар тараптарга сүйлөшүүлөрдү үзгүлтүккө учураттууга боло турган коркунучтар жана кырдаалдын өтө кескин өзгөрүшү туурасында айтышып, натыйжада тараптар азыркы тизме менен сүйлөшүүлөрдү жүргүзүүнү чечишти.

Медиациянын ийгиликтүү өтүүсүнө эмне жардам берди?

1.Медиаторлорго болгон ишеним. Тараптардын көптөгөн өкүлдөрү медиаторлорду проектилерден жана алардын ишмердүүлүгүнөн улам таанышчу. Алардын ишенимин

-тараптардын кагаз жүзүндөгү келишимге кол коюшу, жазылган шарттарды талкууга алышпаганы;

-эгер дагы сүйлошүүлөр керек болсо, анда ушул эле медиаторлордун катышуусу менен улантуу - өндүү жагдайлар көрсөттү.

2.Сүйлөшүүлөргө тараптар толук бышып жетиши. Түзүлгөн кырдаал сүйлөшүүлөрдүн жүрүшүн шарттады. Оппозиция демонстранттардын үстүнөн көзөмөлүн жогото баштаган (ошондуктан алар сүйлөшүүлөрдү улантууга макулдугун беришти). Милициянын кызматкерлери да чарчашты (алар бир канча сутка казармалык абалда жүрүшкөн). Митингчилерден айырмаланып, милиционерлерди эч ким тамак-аш менен камсыз кылган эмес, иш сапарда жүргөндүгү учун акча төлөнгөн эмес, күнү-түнү иштегени учун кошумча акча төлөнгөн эмес, алар абдан чарчап, акча болуп, арасында нааразычылык пайда боло баштаган. Албетте, муун бийликтегилер да түшүнгөн. Эким тарап тең ок атуучу куралдары бар болчу, текөөнүн жоголуп бара жатышынан улам алар куралдардын колдонулуп кетүү коркунучун сезишкен.

Медиатор Оштогу ОбСЕнин офисинин башчысынын пайдалуу катышын өзгөчө белгилейт. Ал медиаторлорго баалуу кенештерин берип, сүйлөшүүлөргө катышуу оюн билдириген. Бирок тараптар басма сөз кызматынын жана эл аралык юмдардын сүйлошүүлөргө катышуусун каалбагандыктан, ал катышкан эмес

Ош дүбәнү

Араван цемент заводу

Экономикалык конфликттер
Экологиялык конфликттер

Жетекчилердин тез-тез алмашуусу менен шартталган жергиликтүү бийликтин башаламан саясаты жергиликтүү калктын кыжырына тийген чечимдин кабыл алышына алып келген

Кайда?	Конфликттин негизги тараптары	Башка тараптар		Медиатор
Араван району	Биринчи тарап Араван районунун жергиликтүү тургундары	Экинчи тарап Жергиликтүү ишмер, райондогу экинчи цемент заводун куруп баштамакчы	Үчүнчү тараптар Аравандагы иштеп жаткан цемент заводу	Башка катышуучулар жергиликтүү бийлик

Убакыт алкактары

Конфликт 2011 жылы башталып 4 айга созулган.

Медиатор кофликтти чечүүүчүн 4 айга чукул убакыт сарптаган.

Конфликт келип чыккан жер (географиялык өзгөчөлүктөр)

Араван району, Ош дубаны. Бул жерде райондун ортосунан көп узак болбогон жерде жайгашкан цемент заводу иштейт.

Ал завод райондун Эң ири өндүрүш мекемеси.

Баштапкы кырдаал

Араван районунун аймагында бир цемент заводу иштөөчү. Бир жеке ишмер экинчи цемент заводун куруп баштамакчы болот. Курулушка даярдык көрө баштоо ниетинде алгач район акиминен курулушка уруксат алат.

Ишкердин цемент заводун куруу кабары жергиликтүү телеканалдардан берилет, кабарды уккан желгиликтүү калктынтынчы кете баштайт. Алардын тынчсыздануу себеби, экинчи заводун курулуусу экологияга терс таасирин тийгизип жана калк арасында түрдүү оорулардын көбөйүшүнө шарт түзөт. Калк жергиликтүү администрацияга нааразычылкытарын билдирип, экинчи заводдун куруу иштерин токтолтуу өтүнүчүн билгизген арыз жазышат. Тергөө учурунда белгилүү болгондой, биринчи заводдун ээси цемент завод курулушуна уруксатты райондун мурунку акиминен алат.

Ал эми азыркы ишмер цемент завод курууга уруксатты райондун мурунку акимдин оордуна келген кезектеги акимден алган. Жетекчилердин тез-тез алмашуусу менен шартталган жергиликтүү бийликтин башаламан саясаты жергиликтүү калктын кыжырына тийген чечимдин кабыл алышына алып келет. Калкын

протесттерине жергиликтүү бийлик көнүл бурган эмес. Ал учурда жеке ишмер цемент заводтун курулуш иш кагаздарын даярдоо учун 2млн. жакын акча сарпташ койгон жана башгалган ишин токтолтууга такыр ниети жок болот. Натыйжада, калк баардык ыкмаларын токтолтушуп, эн азыркы чара катары негизги жолду жаап алышат. Калк жолду жаап салган соң чыйырынан чыккан ишти ыгына келтирүү үчүн борбордук бийликарага киришебаштайт. Балким, сүйлөшүүлөр жогоруда жүргүзүлгүндүр бирок токтолтулган курулуш иштеринкайра улантууга уруксат берилет. Конфликттер улана берет.

Биринчи завод текшерүүгө алынганда 4өндүрүш түтүктөрүнүн 2дө фильтр жок экендиги жана бул экологияга зыян келтиргени аныкталат. Мындан улам айлана-чөйрө ууланууда жана элдин тынчсыздануусу да арта баштайт.

Калк заводдон, райондун экологиясын калыбына келтирүүчүн чоң салым кошуусун жана жумушка жергиликтүү калтты алуусун талап кылат. Медиатордун божомолдоосу боюнча, бул протесттерде кимдир бирөө кызыктар себеби мындей протесттер уюштуруу иштерин талап кылат.

Медиаторду кийлигишириүү

Ошол мезгилде Араван районунда «БУУ Айымдары» («Женщины ООН») проектисинин алкагындарайондо тынчтык орноту максаты менен айым-лидерлерди даярдоо иш чаралары журуп жаткан болот. Ушуну менен катар, региондогу кырдаалды жана конфликт себептерин аныктоо конфликттин алдын алуу максатында мониторинг өткөрүлөт.

Араван районунда Цемент заводу менен болгон конфликт биринчилерден болот. Медиатордун конфликтти чечүүгө

кийлигишүүсүнө, жогоруда аты аталган проекттин кызматчысы жана ошол райондо көптөн бери жашап райондун тагдырына жан дилинен күйгөндүгүсебеп болот.

Даярдануу мезгили

Конфликт чечүүнүн алгачкы этапында: проблеманын келип чыгыш себебин аныктоо жана проблемага байланыштуу маалымат топтоо үчүн медиатор жергилиткүү калк жана бийлик өкүлдөрү менен жолугушат.

Тараптардын талаптарын жана нааразычылыктарын билүү максатында жолугушуу өткөрүү чечими кабыл алынат. Медиаторлор аким жардамчысынан, жолугушуу үчүн имарат жана эл топтоо тармагында жардам берүүсүн суралышат.

Конфликт чече алчуулар аныкталип катышуучулар тизмесине киргизилет(жергилиткүү өзүн-өзү башкаруу орган өкүлдөрү, завод администрациясы, өзгөчө кырдаалдар министрлик өкүлдөрү, райондук поликлиника кызматкерлери, СЭС кызматкерлери, айылдык митингичилер коомунан 2 башчы өкүлү). Жергилиткүү бийлик бул демилгени колдо менен бирге бул чогулушуучун имарат берип жана элди топтоодо жардам берет.

Чогулуш медиатор тарабынан өткөрүлүп баарына өз ойун айтып алууга мүмкүнчүлүк берилет.

Заводдун директору өзүнүн позициясын билдириүү менен бирге заводдун 2 түтүкчөсүндө фильтр жок экендигин мойнуна алып, фильтрлерге заказ берилгендин жана алар жолдо экендигин кошумчалайт.

Айыл башкармалыгынын башчылары, айыл өкмөтүн өнүктүрүүчүн заводдон акчалай жардам берип туурусун суралышат.

Главврачтын айтуусу боюнча завод ишчилери медосмотран Ош шаарында өтүшөт ошондон улам жергилиткүү врачтар ишчилердин оору динамикасы боюнча эч кандай маалыматка ээ эмес. Алар ишчилердин райондогу поликлиникага учетко туруп жергилиткүү врачтардын көзөмөлү алдында болуусун сунушташат.

Натыйжада, ар тарап өз ойун жана сунушун айта алган.

Бул чогулушта төмөнкү жыйынтыкка келишкен:

1. Кворум, заводдогу абалды өз жеринен барып текшерүүчүн комиссия тобун түзүү демилгесин көтөрөт. Ошондой эле комиссия тобунун мүчөлөрү аныкталат(аким жардамчысы, медиатор, поликлиника главврачы ж.б)

2. Текшерүүлөр буткөн соң заводдогу абалды талкуулоо үчүн дагы бир жолу чогулуш өткөрүү.

Кезектеги мониторинг отчетүнде райондогу конфликт менен байланыштуу окуялар чагылдырылат. Бул маалымат

башка бир аналитикалык отчетко тиркелип, ал отчет стейкхолдерлерге тагыраак айтканда Экология Министрилигине берилет. Экология Министрилиги өз жообунда өздөрү тарабынан атайын комиссиялык тоб түзүлөөрүн билдириет. Араванда түзүлгөн 2 комиссия тобунун мүчөлөрүнүнөз ара кенешүүсү менен комиссия тобтору биригишет. Экология Министрилигинин облустук бөлүгүнөн 2 район кызматкерлеринен бөлүнүп берилет.

Завод жетекчисине алдын ала билдиришкенсон, комиссия тобу заводду карай жолго чыгышат.

Бул иш чаранын негизги милдети: заводдун аткарған иш аракеттерин, экологиялык норманы сактоосун, коопсуздук техникасын жана эмгек жөнүндөгү закондорун текшеруу болуп саналат. Комиссия тобунун заводдогу текшерүүлөрү бир күн бою уланат.

Текшерүүлөр учурунда завод администрациясы тарабынан тоскоолдуктар болгон эмес, тескериシンче завод жетекчisi комиссия тобун кызыктырган баардык материалдарды көргөзүп алар тарабынан берилген суроолордан качпай баарына жооп берет. Ошондой эле, завод региондун өнүгүүсүүчүн жакшы салымдарын кошкону ачыкка чыгат. Мисалга алсак: бала-бакчаларды ремонттоодо, мектептерди окуу шаймандары жана эмерек менен жабдууда көмөк көрсөтүп келген бирок бул маалымат район тургундарына маалым эмес. Эл, заводдун Араван үчүн көрсөткөн жардамын билген эмес.

Тараптардын чечим кабыл алуу процесси

Текшерүүлөрдүн натыйжасында барылган жыйынтыктын негизинде заводдо чогулуш өткөрүлөт. Заводдун аткарған иш чаралары боюнча маалымат талкууланып проблеманы чечүүчүн сунуштар берилет. Сунуш кабыл алууда, биринчи тегерек столдо айтылган нааразычылыктар жана коюлган талаптар эске алынат. Тагыраак айтканда, түтүк фильтрлеринин орнотулган күндөрүбелгиленет. Заводдун акчалай көрсөткөн жардамдары, калкты кабардар кылуу максатында жергилиткүү гезиттерге жарыяланат. Жетекчи, заводко жергилиткүү калктын арасынан жумушчу алаарын, аларга билим денгээлине жана иш тажрыйбасына карата кызмат берээрин дагы бир жолу баса белгилеп кетет.

Медиациядан кийинки мезгил

Конфликт чечүүнүн жыйынтыгында:

- 5-6 айдан кийин күтүлгөн фильтрлер орнотулат. Орнотууну, фильтрди даярдап чыгарган Кытайлык компаниянын өкүлдөрү ишке ашырат. Бул да орнотуу иштеринин кечигишине себеп болот. «Достук» райондук гезитинде, заводдун регионду өнүгүшүнө кошкон салымдары жөнүндү маалымат жарыяланып, маалымат элдин

арасында тынчтык өкүм сүрүсүнө салымын кошот.

- Заводдун баардык жумушчуларынын учету Араван районуна өткөрүлүп берилет.
- Жумушчулар жергиликтүү калктын арасынан алына баштайт.

Атайын техникалык билими болбогондуктан жумушчулардын көпчүлүгү кара-жумуш аткарышат.

- Региондогу митингдер токтотулат.

ЖКМтараптардын оз мойнуна алган милдеттерин аткаруусун текшерип мониторинг кылышат. Мезгил мезгили менен конфликттин алдын алуу жана жагдайды балоо максатында мониторингдик отчеттор тузулуп корутундулар тапшырылып турат.

Медиатор эмнелерди колдонду?

1. Тараптардын сүйлөшүүлөрү, максаты калктын өз оюн билдириүсүнө жана башкаларынын оюн угуусуна шарт түзүп берүү.

2. ММК(массалык маалыматтар каражаттары) аркылуу әлге кайрылуулар(колонкалар, жергиликтүү гезиттерге жарыяланган макалалар)

3. Заводдун аткарған иш-чаралары жөнүндө маалымат басылган кагаздарды даярдап таратуу боюнча сунуштар келген.

4. Мониторингдик отчеттор, конфликтердин алдын алууга жана конфликт тараптарынын маалымат алуусуна жардамчы болгон.

Медиатор кандай кыйынчылыктарга кабылды?

Жалпысынын алганда, чон кыйынчылыктар болгон эмес, медиатор жергиликтүү бийлик менен жакшы мамиледе болгон. Бул ага иш-чараларды жана процесстерди ыкчам уюштура алышина жардам берет.

Тараптарга милдеттерди болуштуруудо жана мойнуна жүктөлгөн талаптарды аткартууда кыйынчылыктар туулган. Бул кыйынчылыктардычечуудо айыл-окмоту жана Мин Экологиядан келген бийлик өкүлдөрүнүн конфликт тараптарына тийгизген таасирлери чоң болгон.

Медиациянын ийгиликтүү жүргүзүлүшүнө кандай факторлор таасир этти?

1. Тараптардын конфликтти тынчтык жолу менен чечүүнү каалашы.

Проблеманы конфликт жолу менен чечүү кааланбаган натыйжаларга алып келиши мумкун.

2. Медиатор региондун айыл өкмөтүндө бир канча жыл мурда төр ага катары эмгектенип, өзүн жоопкерчиликтүү жана эффективдүү ишкөр катары көрсөтө алган. Ошондон улам, тараптар анын ой-пикирине кулак салышып, анын таасири да чон болгон.

Медиатордун жеке ой-пикири

Конфликт токтотулгандан бир жыл кийин ошол эле заводдо кайра башка конфликтбашталганы, бул иреттараптарлар заводду талашып жатышкандыгы жана бул конфликтке калк да аралашып кеткендиги медиаторгомаалым болот.

ФМТ Комментарийлери

Бул кейс медиатордун, өзүнүн жашаган чөйрөсүндө кадыр баркка, урмат –сыйга ээ экендигин ошондой эле баары менен жакшы мамиледе экендигин даңазалайт. Өз жеринде таанылып, кадыр баркка ээ болуп, сөзүн да өткөрө алган адамдардын өз жерине медиатор катары кызмат кылуусу, жогоруда айтылган сапаттарынан улам конфликттерди чечүүдө таасирининчөн болусу Кыргызстанга таандык медиация улгусу.

Рамазан айындагы Аравандагы кагылышуу

Турмуш-тиричилик конфликттери
Этностор ортосундагы фактор

«Конфликттин батыраак бүтүшүнө Рамазан айындагы Орозо Айт майрамы себеп болду.»

Кайда?	Конфликттин негизги тараптары		Башка тараптар		Медиатор
Араван району	Биринчи тарап Азық-түлүк дүкөнүн ээси	Экинчи тарап Дүкөн кардары	Үчүнчү тараптар Тараптардын туугандары	Башка катышуучулар айыл аксакалдары, жергилитүү ички иштер органдары	Ашурев Розиахун, Араван районунун Уйграбад Айыл өкмөтүнүн Депутаты, «Өнүгүү» айыл жерлерин өнүктүрүү программасынын катышуучусу, «Ынтымак жарчылары» командасы

Убакыт алкактары

Конфликт 2012 жылдын август айларында башталып 15 күнгө созулган, медиатор конфликтти чечүүгө 1 жумадай убакыт сарптаган.

Белгилеп кетүүчү нерсе, бул конфликт мусулмандардын ыйык орозо айында, тагыраак айтканда кечке жуук ооз ачар (ифтар) маалында болгон.

Конфликт келип чыккан жер (географиялык өзгөчөлүктөр)

Конфликт Етти-Огайни айылындагы майда дүн соода кылган азық-түлүк дүкөнүндө орун алган. Алля Анаров айыл өкмөтү катары эмгектенген айыл, райондун борборунун киребишинде жайгашкан.

Баштапкы кырдаал

Етти-Огайни айыл тургунун азық түлүк дүкөнү ошол эле айылдын ортосунда негизги жолдон коп узак эмес жерде жайгашкан. Дүкөн ээси динге ишенген адам болгондуктан Рамазан айында ооз ачууга (ифтар) үйүнө жетип баруу учун дайымкыдан дүкөнүн эртерээк жаап жаткан. Айылдын башка бир тургуну мас абалында дүкөнгө соода кылуу максатында келген учурда, дүкөн ээси шашылып дүкөнүн жаап жаткан болот. Ооз ачууга(ифтар) шашып баратканын, кардар тейлөөгө эч убакыты жок экендигин айтса да түшүнгүсү келбegen кардар кыжырланат да өчөшүп кардарды тейлөөсүн талап кылып турup алат. Кардарларды тейлөө дүкөндүн эң биринчи милдети экенин айтып дүкөндөн чыгып кетүүсүн сурангандын ээсинин суранышына көнбөйт. Дүкөндөн принципиалдуу кардарды чыгаруу максатында аны сыртка түртүп жиберет. Кардар жыгылып түшкөн учурда, дүкөнүн жаап кетип калат.

Ызааланган кардар үйүнө келет да дүкөндө болгон окуяны 2 инисине айтып берет. Кардардын айттуусунда соода кылганы келгендиги үчүн дүкөн ээси аны уруп койгон болот. Ачууланган кардардын инилери дүкөн ээсинин үйүнө келишет да, чакырышып эшигинин алдында сабап ташташат. Кыйкырыкты угуп чуркап чыккан дүкөнчүнүн жубайы аларды ажыратууга киришет. Ажыратуу учурунда травма алат. Дүкөн ээсин сабап таштаган соң дароо милиция участогуна келишип, жөнү жок эле байкесин сабап салгандыгы үчүн дүкөн ээсине арыз жазып ташташат. Каттуу травма алган дүкөн ээси ооруukanага жатып калат.

Бул конфликттин келип чыгуу жана андан ары күчөп кетүүсүнө себеп болгон факторлордун бири, улутчулук анткени дүкөн ээси өзбек улутунан ал эми кардар кыргыз улутунан эле.

Медиаторду кийлигиштируү

Окуядан медиатор, конфликттен кийин кабардар болот. Медиаторого ыж (ынтымык жарчылыры)командасынын мүчөлөрү конфлиktti тынчтык жолу менен чечип берүүсүүчүн кайрылышкан.

Даярдануу мезгили

Медиатор конфлиktti ыж дан уккандыгы үчүн, конфликтти тараптардын өз ооздорунан угуп кайра тактап алуу абзел эле. Бул максатта кофликттин тараптары менен бетме-бет көрүшүп, тараптарга келтирилген заарларын, кыймыл-аркеттерин аныктап, окуянын хронологиясын түзүп алат. Жогоруда да айтылгандай окуяны анализдөө учурунда тараптар менен бетме-бет сүйлөшүлөт. Эн биринчи дүкөн ээси жубайы менен

сүйлөшүүнү чечишкен сон, ооруukanага келип дүкөн ээсинен окуяны токпой-чачпай айтып берүүсүн суралышат. Ошондой эле нааразычылыктарын жана айтып берген далилдерин угушат. Дүкөн ээси бул уруштан травма алганын жана жапа чеккен тарап экенин айтып анын атына арыз жазылгандыгын белгилеп кетет. Өз укугун билээрин кошумчалаган дүкөн ээси эгер каршы тарап проблеманы тынчтык жолу менен чечүүгө макул болбосо денесинде ги травмаларын медициналык тараптан күбөлөндүрүп алып «башкача жол» менен чечээрин билдириет. Ызааланган дүкөн ээсин угул олтурган медиаторлор анын ачуусун басууга аракет кылышат. Эгер бул конфликт милиция тарабынан чечилүүгө алынса анда убараачылыгы жана түйшүгү көбүрөөк боловоруун билгизген медиаторлор, конфликтти тынчтык жолу менен чечип берүүнү сунушташат.

Кийинки көрүшүү бир туугандар менен болот. Дагы деле бул тарап өзүн күнөөсүз сезип жадагалса тескерисинче керек болсо «таарынтуучуларга сабак» берип коюш керектигин айтат. Медиаторлор, дүкөн ээсин ооруukanада көргөндөрүн жана алган жаракаттары менен милицияга кайрылса иш ойой бутпөөрүн айтышып кардардын инилеринин ачуусун басканга аракет кылышат.

Эки тарапты, чыгымы көп жана узун соттошуу процесстерин айтып коркууту менен, медиаторлор тараптардын ой-пикирлерин туура багытка карай буруп алгандарын түшүнүшөт.

Бир-туугандардын милицияга берген арыздарынын оформления процессин токтотуубул этаптын кезектеги аткарыла турган иши болот.

Медиаторлордун, конфликтти тынчтык жолу менен чечүүгө кылган сунуштарына жана берген гарантисына укук коргоо органдары макулдугун билдиришет.

Конфликт тараптарының ой-пикирлеринин алмашуусуна тууган-уруктарының таасири чон экендиги эске алынып, алар менен да иш-чаралар жүргүзүлүшү керек деген чечим кабыл алынган сон, медиаторлор тараптардын тууган-уруктары менен иштей башташат. Алар көбүнчө улуу муундагы адамдар болгондуктан динге ишенип, ыйык канондорду кадырлап- сыйлаган жана ыйык орозо айында урушуу- бул күнөө экендигине ишенген аксалдар эле. Жолугушууларда, аксакалдар конфликт тараптарларын ынсанка чакырып, кастык жолу жакшылыкка алып келбээрин, а тынчтык жолу менен макулдашуу өнүгүп-өсүүнүн кепили экендигин эскертишкен.

Тараптардын чечим кабыл алуу процесси

Конфликтти тынчтык жолу менен чечүүгө эмоциялар, мушташ учурундагы алынган травмалар жана кемсилтилген намыссыйынчылыктарды туудурат. Медиаторлордун командасты, коом лидерлери жана аксакалдар бир канча күн бою конфликт тараптарларын элдешүүгө чакырышкан, тараптарлардын жашыруун тирешүүлөрү басандаганда, аларды жолугуштурууну чечишет. Конфликттин батыраак бутшуне Рамазан айындагы Орозо Айт майрамы себеп болот. Бул күн бири-бирин кечиүү жана элдешүү куну болгондуктан конфликт чечүү тобу далушул күндү тараптарды жолугуштурууга ыңгайлуу күн деп чечишет. Чечимди уккан тараптарда бул чечимге макул болушат. Бул биргелешкен жолугушууга конфликт тараптарлары, медиаторлор командасты, аксакалдар кеңешинин мүчөлөрү жана айыл тургундары катышышкан. Жолугушуу аксакалдар тарабынан ачылып, алар өз сөздөрүндө жаш муундардын туура таштаган кадамдары учун жана аксакалдардын сөздөрүнө кулак салгандыктары учун ыраазычылыктарын билдиришти.

Окуяны анализдөө учурунда белгилүү болгондой: медиаторлор тараптардын терс кыймыл-аракеттерин, конфликттин божомолдонгон терс натыйжаларын токтото алышкан. Медиаторлорду угул отурган тараптарлар, конфликттин өзөгүкүрдаалдын айкалышы эмоциялар менен күчөп кеткенин түшүнүшкон.

Жолугушууда, тараптарга берилген сөздө айыптоолор жана жемелөөлөр болгон эмес. Тескерисинче бири-биринен кечирим сурашып, мындан аары ката кетирбөөгө жана элдер менен болгон катнашта эмоцияларын аралаштырбоого сөз беришкен. Тараптардын башка нааразычылыктары же талаптары болгондуктан, милицияга берилген арыз кайра артка алынсын деген чечим менен жолугушуу аягына чыккан.

Медиациядан кийинки мезгил

Жолугушууда алынган чечимдер аткарылган. Дүкөн ээси дарыланууга кеткен акчасын төлөп беруусун талап кылган эмес. Медиаторлор бир канча жолу дүкөндө болушуп, конфликттин кайра кайталанбагандыгын жана эч кандай коркутуулар болгондугун тастыкташкан.

Бүгүнкүнгө чейин бул конфликттин чечилүү окуясын элдердин бири-бирине болгон жакшы мамилесининүлгүсү катары колдонуп келишет.

Медиатор эмнелерди колдонду?

Конфликтти анализдөө жанатактاشтыруу. Конфликттин келип чыккан себебин, чечүүнүн жана бере турган натыйжасынын баардык мүмкүн болгон жолдорун аныктоо. Тараптардын психологиясын таанып билүү. Тараптарды ызааланткан же намысынын кемситилген учурларын аныктоо. Тараптарлардын талаптарын жана кызыкчылыктарын аныктоо.

Медиатор кандай кыйынчылыктарга кабылды?

1. Медиатор башка айылда жашагандыгынан улам алгачкы этапта тараптарлар анын оюн уккан эмес. Эки тарапка тең карашы жана түшүнүү менен мамиле кылуусубул кыйынчылыкты жөнүүгө жардам берди. Ал, проблеманы чечүүгө эмес, эч кайсы тарап жапа чекпегидей кылышп, тынчтык жолу менен чечүүгө келгендигинтүшүндүрдү.

2. Медиатор, өзбек улутунун ёкулү болгондуктан, кардардын инилери аны угуудан баш тартышкан. Булпроблеманы чечүүүчүн жолугушууларга жергиликтүү кыргыз улутундагы жараандарды чакырган. Ага-ини келген жараандардын сөздөрүнүккандыгына байланыштуу алар да конфлиktи чечүүнүн кийинки этаптарына толугу менен катышышкан. Жардамчы жаараптардын ою менен медиатордун ою дал келишишип алар медиатор менен кеңешип иштей башташкан.

Медиациянын ийгиликтүү жүргүзүлүшүнө кандай факторлор таасир этти?

1. Тууган-уруктардын, конфлиktи тынчтык жолу менен чечүү позициясын колдоосу. Бул тараптарлардын да ой-пикirин алмаштырууга жардам берди.

2. Тараптарга коңшулаш жашаган айыл тургундарынын да конфлиkt чыгып кетпөөсүн калап, колунан келген жардамдарын беришкен.

Медиатор, бул проблеманы чече алгандыгын, жеке ийгилиги катары эсептейт, себеби айылда курчуп турган улуттар арасы конфлиktты токтото алган.

Медиатордун жеке ой-пикiri

Медиатор, тараптардын ар кандай каршылыктарына жана иш жүрүшүндөгү ар кандай күтүлбөгөн окуяларга даяр болушу керек.

Күтүлбөгөн окуялардаөзүн-өзү жоготпой, эмоцияга алдырбоосу керек.

Кара-Кулжадагы мектеп конфликтти

Мектептеги конфликттер

«Медиатор, ызааланган энени колдоо жана анын күйүтүн түшүнүү аябай маанилуүү экендингин белгилеп кетти»

Кайда?	Конфликттин негизги тараптары	Башка тараптар	Медиатор		
Кара-Кулжа айылы	Биринчи тарап Капсынан таякталган баланын энеси	Экинчи тарап Жаш өспүрүмдү таяктаган, айыл мектебинин чоң класстарынын окуучулары	Үчүнчү тараптар Мектеп окуучуларынын ата-энелери	Башка катышуучулар Жергилиттүү ички иштер органдары, Айыл маданият үйүнүн жетекчиси	Гульяй Макешова, Кара-Кулжа районунун Аялдар кеңеши мүчесү, Райкеңеш профкомунун өкүлү, Өзгөчө кырдаалдар министирилгинайыл сектор башчысы

Убакыт алқастары

Конфликт 2012 жылы орун алып 10 күнгө созулган, медиатор конфликти чечүүүчүн 5 күн сарпtagан.

Конфликт келип чыккан жер (географиялык өзгөчөлүктөр)

Конфликт, Ош дубанында орун алган Кара-Кулжа районун борбору Кара-Кулжа айылында болуп өткөн.

Баштапкы кырдаал

Баки Ишманбетов атындагы айыл орто мектебинин окуучусу, туулган күнүн айылдагы кафелердин биринде достору менен өткөрмөкчү болгон. Кечеге туулган күн ээсинин классштары жана коңшулаш Эргеш Осмонов атындагы орто мектептен бир канча окуучу чакырылган. Туулган күнүн майрамдап кафеден чыккан соң кеченин коноктору жана Осмонов орто мектебинин окуучулары арасында уруш чыккан. Уруштун чыгуу себеби, Осмонов орто мектебинин чоң класс окуучуларынын кечеге чакырылбай калгандыгы учун кыжырлануусу болгон. Осмонов окуучулары, туулган күн ээсин жана конокторун сабап салган соң окуя болгон жерден качып кетишкен.

Урушта таяк жеген Ишманбетов орто мектебинин окуучулары сабап кеткен тараптан оч алууну чечишет. Заматта кафенин алдында топтолушуп, айыл кыдырып кечесин бузгандарды таап жазалоого жөнөштөт. Ишманбетовдун окуучулары, издөө учурунда, аларды кордогондордун бирөөсүн колго түшүрүшүп каттуу уруп салышат. Уруп-сабоо учурунда башына арматура менен сокку жеген бала оор жаракат алат. Кийинчөрөк, баланын, кафенин жанындагы мушташка эч кандай

тийешеси жок экендиgi белгилүү болот. Баланын айттуусунда, каттуу кыжырланган окуучулар аны эмне себептен уруп киришкенин түшүнбөй калган. Эртеси күнү жаракат алган баланын энеси баласын уруп кеткен Ишманбетов орто мектебинин окуучуларынын атына арыз жазып милицияга таштап койот.

Медиаторду кийлигишириүү

Туулган күн кечесине чакырылган коноктордун арасында медиатордун уулуда бар болгондуктан, медиатор конфликт жөнүндө маалыматты өз уулунан алат. Медиатордун уулу кафеден уруш чыкканга чейин эле кетип калган.

Аттарына арыз түшкөн балдардын ата-энелери медиаторго бил ишти чечүүдө жардам берүүсүн өтүнүшкөн. Ынтымак Жарчылары (ЫЖ) мүчесү катары медиатор конфлиktи чечүүгө катышууну чечет.

Даярдануу мезгили

Туулган күн кечесине чакырылган медиатордун уулу апасына окуя жөнүндө айтып бергендигинен, медиатор конфлиkt жөнүндөустүртөн маалыматы бар эле. Окуя жөнүндө көбүрөөк жана тагыраак маалымат алыш учун медиатор жапа чеккен баланын энеси менен көрүшүүнү чечет. Жаракат алган баланын апасы, баласынын сөзүндө аны сабаган 8 баланы, таап үйүндө кармап отургандыгына, үйүнө келген медиатор күбө болот. ызааланган эненин максаты күнөөсүз баласын эмне учун сабап салгандыктарын териштириүү эле. Баласынын башынан оор жаракат алып ооруukanада жаткандыгынын себеби жөн кана башка бирөө менен адаштырышып алгандыктары экени энени андан бетер ызаалантат. Эне, балдарды турмөгө отургузуп көөрун айтып

Ош дубаны

коркутуп урушуп жаткан. Ошол учурда үйүнде кармап отурган 8 баланын кээ бирөөлөрүнүн ата-энелери келишишет. Келген ата-энелер балдарын каматып салуу менен коркутуп, урушканына нааразы болушуп батыраак балдарын ал жерден алып чыгып кетүүгө шашышат. Медиатор келген ата-энелерге, баардык ата-энелердин келишин күтүпүйгө чогу кирууну сунуштайт. Баардык ата-энелер келген соң медиатор, үйгекиргендөн кийин ар бир ата-эне өз баласына болушуп конфликтти чоңойтуп жибербөөсүүчүн, алар менен сүйлөшүүлөрдү жүргүзөт. Медиатор, ата-энелерге тынчтыкты сактоо, ызааланган энени колдоо жана анын күйүтүн түшүнүү аябай маанилүү экендигин белгилеп, уруш-жаңжал, кылмыш жоопкерчилиги алдында турганбалдарынынабалын татаалдаштыраарын эскертет.

Медиатор мушташ болгон жерге аймактык милиционерди чакырды да, окуучулардын ата-энелери менен бирге, баары, үйгө кириши. Баласын сабаган окуучулардын үйгө келиши жабырланган баланын энесин ачуулантып, натыйжада ал көпкө чейин өзүн колго ала албай жатты. Балдардын унчукпай турушу ызаланган эненин ого бетер ачуусун келтирди. Аялдын мындай абалында сүйлөшүү мүмкүн эместигин билген медиатор “алдо манёврунун” жардамы менен балдарды үйдөн чыгаруу керектигин чечет. Эненин көзүнчө ал окуучуларды уяткарып урушуп, кылган иштери үчүн уялуу керектигин жана да сабап койгон баланын энесинин алдында оттурууга алардын укугу жоктугун айтуу менен аларды сыртка кубалап жиберди. Медиатордун кебинин ушунчалык чечкиндүү жана чындыкка жакын чыгышы кыжыры кайнаган энени тынчтып, ал эми уяttan бети кызарган окуучулар бөлмөдөн чыга качышты.

Жабырлануучунун энеси окуучулардын ата-энелерине балдардын начар тарбиясына жана тескөөнүн жоктугуну нааразычылыгын билдирип, уулун ызаланткандардын жазасын алуусу учүн болгон күчүн жумشاарын айтты. Ата-энелер балдарынын тигил баланы жөн салды сабабаганын, кандайдыр бир себептер, мисалы алардын ортосунда мушташтын себеби кайым айтышуу болушу толук мүмкүн дешип каршылыгын билдире баштashты. Убакыт өткөн сайын эки жактын ортосундагы ахыбал курчуп, алар бири-бирин уккулары келбей баштashты. Ортодо иштиктүү сүйлөшүү болбой турганын түшүнгөн медиатор жана аймактык милиционер сабалган баланын энеси менен

жекекче сүйлөшүү үчүн ата-энелердин тарап кетүүсүн сунуш кылышты. Милиционер ата-энелер менен кеткендөн кийин, медиатор аялды тынчтандырууга өттү. Ал эненин ахыбалын түшүнүп турганын, аялдын ачуулануусу жана кыжырдануусу толук түрдө туура экендигин билдириди. Эки аялдын-энелердин ортосундагы жүрөктөн чыккан сөздөр ызага буулуккан энени сооротту. Көзүнөн жашы тамчылаган жабырлануучунун энеси ага эң башкысы түшүнүүчүлүк жана жардам керектигин моюнга алды. Сүйлөшүүдөн улам, аялдын баланы жалгыз тарбиялап ёстуруп жатканы ачыкка чыкты. Жалгыз эне үчүн уулун дарылоого жумшалуучу күтүлбөгөн чыгымдар кыйынчылык жаратканы көрүнүп турду. А эң башкы сүйлөшүүнүн жыйынтыгы бул уулу көрсөткөн 8 адамдын тизмесинин ачыкка чыкты.

Ал эми чыр-чатаакты чечүүдөгү медиатордун кийинки кадамы баланы сабаган окуучулардын ата-энеси менен жолугушуусу болду. Медиатор аларды айылдык кенешке чогултуп, жабырлануучунун энеси экөөнүн ортосунда болгон сүйлөшүүнүн жыйынтыктарын айтты. Жабырлануучу тараптын дарылануусу үчүн каржылоо жагын караштырып, жардам берүү курчуган абалды жөнгө салуу, балким, жарашууга жасалган кадам болоорун ата-энелер түшүндү. Медиатор, баардыгы чогулуп жабырлануучунун үйүндө жолугуу керектигин сунуштады. Чыр-чатаактын тынчтык жолу менен чечилишин үмүттөнгөн ата-энелердин жигердүүлүгү байкалып турду. Медиатор ызаланган эне үчүн эң башкысы жардам жана анын кайгысын төң бөлүшө билүү маанилүү болоорун баса белгиледи.

Тараптардын чечим кабыл алуу процесси.

Алдын-ала пландалгандай эле, жолугушуу жабырланган баланын үйүндө өттү. Жолугушууга окуучулардын ата-энелери, медиатор, айыл өкмөтү катышты. Сабалган баланын энесин кубаттап жана окуучулардын күнөөсүн моюнга алып бир нече ата-эне сүйлөп, ал эми калгандары колдоо көрсөтүп жатышты. Ата-энелердин жасаган ишине ыраазычылык билдириген айыл өкмөтү баланын энесинен балдарынын тагдырынан кабатырланган ата-энелердин ахыбалын түшүнүүсүн суранды. Баарын уккан эне да эч кимдин жапа чегүүсүн каалабай тургандыгын, анын каардануусу ага үйүлгөн маселелерден, ал маселелерден чыгып кетүүнүн жолун таба албагандыктан жаралганын айтты.

Медиатор жараган маселеден чыгуунун жолун жабырлануучунун энесинин өзү чечүүсүн суранды жана мындай демилгени окуучулардын ата-энелери да кубатташты. Ошондо ал уулунун алган жаракаты оор болгондуктан дарылоого, операцияга, кайра калыбына келтируүгө акча керектигин билдирип, 60 мин som өлчөмүндөгү акчаны чектеди. Окуучулардын ата-энелери айтылган өлчөмдөгү акчаны чогултуу жагын убада беришпесе да, мүмкүнчүлүктөрүнө жараша жыйнашаарын айтышты. Эки күндөн кийин 35 мин som өлчөмүндө акча чогултулду. Ата-энелер медиатор менен бирдикте жыйналган каражатты жабырлануучунун энесине беришти. Алгач аял акчаны алгысы келген жок, бирок жолугушууга катышкан айылдык маданият үйүнүн жетекчиси акча баласын дарылоого жардам болоорун айтып көндүрүп, ал эми окуучуларды жазага тартуу энеге пайдасыз экендигин түшүндүрдү. Аял макулдугун билдириди. Окуучулардын ата-энелери балдарынын кылыштары учун жабырлануучудан кечирим сурап, милиция менен болгон маселенин чечилишине аялдын жардам берүүсүн өтүнүштү. Аял макулдугун берди.

Пост-медиативдик мезгил

Сабалган балага керектүү медициналык жардам көрсөтүштү. Көрүп келгендөр менен сүйлөшүүгө мүмкүн болгон маалда, медиатор окуучулар менен бирдикте оору堪ага аны көргөнү бир канча жолу келишти. Окуучулар кылган кылыштары учун кечирим сурашып, эми эч качан кетирген каталарын кайталабаска сөз беришти. Милициядагы арыз жабырлануучунун энеси тарабынан алышып ташталды.

Осмонов атындагы мектептин окуучулары менен профилактикалык иш жүргүзүлдү. Себеби алар кафенин жанындагы мушташтын баштоочулары болуп, жыйынтыгында чыр-чатақ келип чыгып, натыйжада күнөөсүз адам жапа чекти. Милициянын балдар бөлмөсүнүн кызматкерлери зөөкүрлүк жана мындай иш-аракеттин жазасы тууралуу жогорку класстын лидерлери менен профилактикалык сүйлөшүүлөрдү жүргүзүштү.

Болгон окуя жүрүш-туруштун жагымсыз мисалы катары коомчулукка белгилүү болду. Айылдагы мектептердин жогорку класстарынын окуучуларынын ортосундагы чыр-чатактар белгилүү деңгээлде азайды.

Медиатор эмнелерди колдонду?

1. Медиатор чыр-чатактын чечилиши учун трансформациялык медиациянын негизин колдонду, башкача айтканда, эки тарапка чыр-чатактын натыйжасында келип чыккан маселелерди ойлонуп, чечүүнү сунуштады.

2. "Алдоо маневру" чыңалган жагдайды тынчытуу максаты жана иштиктүү сүйлөшүүлөрдүн шарт-жагдайын камсыздоо учун колдонулду. Сабалган баланын энесинин эмоционалдык абалын курчутпаш учун балдарды үйдөн чыгарып жиберүүдө дал ушул "алдоо маневру" жардамга келген.

3. Тараптардын жолугушуулары жана сүйлөшүүлөрү.

4. Тараптардын ой-пикирлерине таасир этүү учун айыл жашоочуларынын арасында урмат-сыйга татыган жактардын жардамы колдонулду. Алар: маданият үйүнүн жетекчиси, айыл өкмөтү.

Медиатор кандай кыйынчылыктарды башынан өткөрдү?

Ата-энелерге балдарынын жасаган иш-аракеттери учун алар бирдей жоопкерчиликти тартаарын түшүндүрүү кыйынчылык туудурган. Себеби, ата-энелердин бири уулу эч кимди сабабай, сокпой эле ажыратууга катышкан десе, бири анын баласы ал жерде таптакыр болгон эмес деп ырастаган. Бул жагдайды тактоо учун медиатор жабырлануучунун көрсөтмөсү боюнча милицияда 8 еспүрүмдүн белгилүү болгонун жана алар жооп берерин түшүндүрдү.

Медиациянын ийгиликтүү өтүшүнө кандай жагдайлар таасир этти?

Жабырланган баланын энесинин абалын ата-энелердин түшүнүү менен кабыл алыши. Аялдын чынында эле капаланып турганын көргөн окуучулардын ата-энелери аялга жардам берүү зарылдыгын түшүнүп, каржылык жардам берүү демилгесин колдошту.

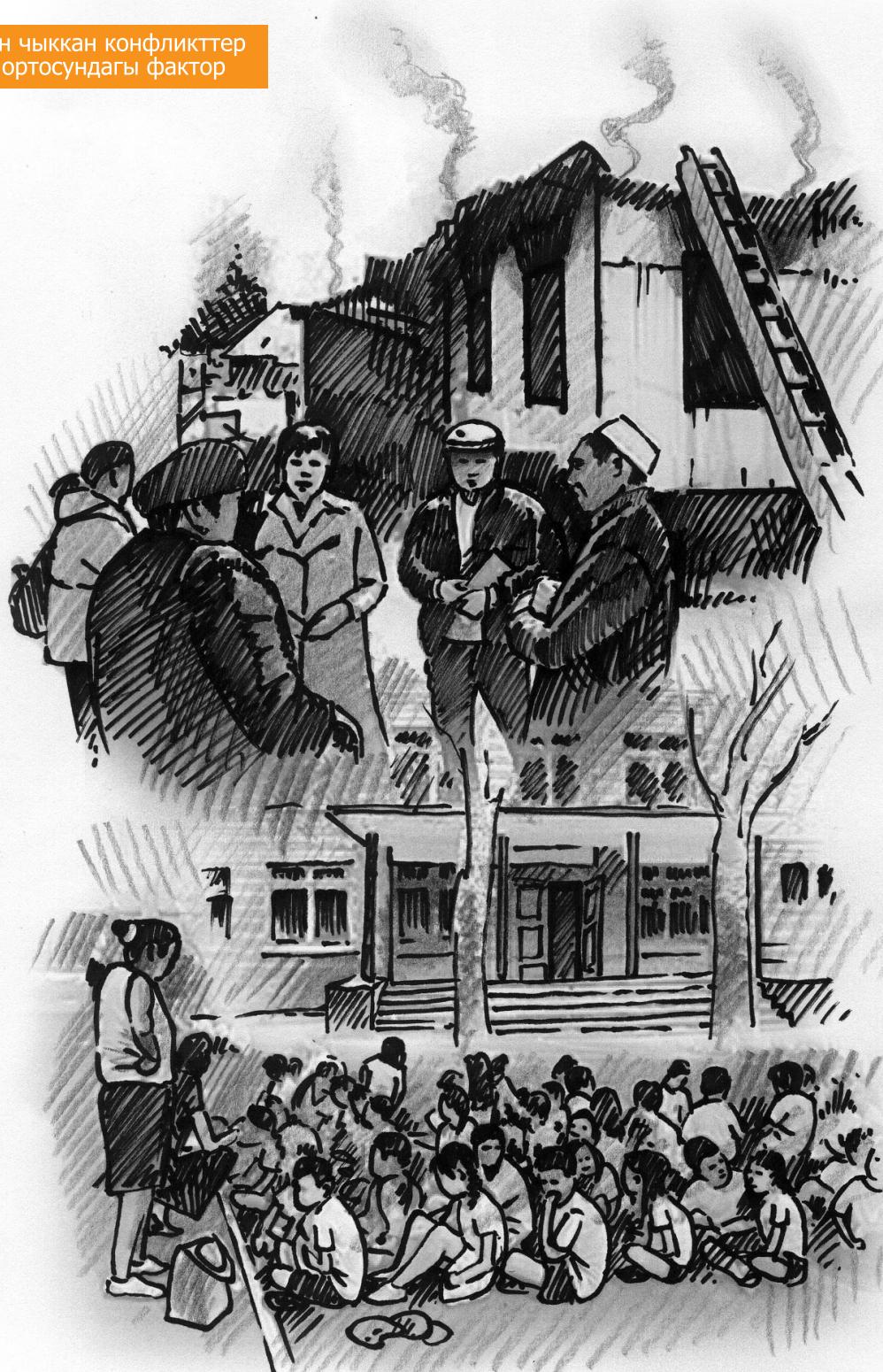
Медиатордун жеке түшүндүрмөлөрү.

Медиатор өзүнүн жеке жашоосунда балдарга байланыштуу кыйынчылык жараткан окуялар менен көп эле бет келишкен. Адамдардын пикирлерин өзгөртүүнү ынандырууда ал көбүнчө өзүн жана өзүнүн үй бүлөсүн мисалга алыш, мындай жагдайда кечиримдүү болууга күч табууга ынандырды.

Ош дубаны

Асанчек айылындагы мектептерди бириктируүдөн чыккан чыр-чатак

Мектептен чыккан конфликттер
Этностор ортосундагы фактор

«Бул чыр-чатақтын дароо июнь окуяларынан кийин этностор арасындагы ишеним кескин жоюлуп турган мезгилде жарапалышы, кырдаалды өтө тез курчутуп, чатақташкан тараптар чечкиндүү чарапларды кабыл алууну каалашкан.»

Кайда?	Чатақташкан тараптар	Башка тараптар	Медиатор		
Кара-Суу району, Асанчек айылы	Биринчи тарап Окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектептин башчылыгы	Экинчи тарап Өзбек тилинде окутуулуучу мектепке кортуралган окуучулардын ата-энелери жана мугалимдери	Үчүнчү тараптар Кошуна Кыргызчек айылынын мектебинин башчылыгы	Башка катышуучулар Жергиликтүү бийликтин өкүлдөрү жана аксакалдар	Нарынкул Дүйшеналиева, "Эрайым" АФ проектилеринин координатору, Кара-Суу районундагы "Тынчтыкты куруучу аялдар" түйүндөрүнүн монитору, Учкун айылынын аксакалдар кенешинин мүчөсү

Чыр-чатақтын болгон убактысы

Чыр-чатақ 2010-жылдын 3-сентябринде башталып, 1 айга жакын созулган. Медиатор чыр-чатақтын пайда болушунан баштап катышып, талдап, чатақтын чечилүүсүнө 1 айга жакын убакыт короткон.

Чыр-чатақ жарапланган аймак (географиялык өзгөчөлүктөрү)

Асанчек айылы Кара-Суу районунда жайгашып, Мады айыл өкмөтүнө карайт. Аталган айылда окутуу өзбек тилинде жүргүзүлгөн бир мектеп бар. 2010-жылдагы коогалаңдуу июнь айындагы Ош окуяларынан кийин райондук билим берүү бөлүмү тарабынан мектепте кыргыз тилдүү класстарды ачуу чечими бекитилген.

Баштапкы кырдаал

2010-жылдагы окуялардан кийин Кара-Суу райондук билим берүү бөлүмүнүн буйругу менен райондогу окутуу бир тилде жүргүзүлгөн мектептерде башка улуттардын тилинде окутуулуучу класстарды түзүү чечими кабыл алынган. Жогорудагы чечим улуттар арасындагы тынчтыкты калыбына келтирүү жана достук мамилени түзүү максатында чыгарылган. Асанчек айылында болгону окутуу бир гана өзбек тилинде жүргүзүлгөн мектеп бар, аталган мектеп чечимге ылайык 2010-жылдын 1-сентябринде 4 башталгыч кыргыз класстарды ачмак. Мектепке Асанчек айылынын жашоочулары жана жакынкы айылдардан келген 50гө жакын окуучу жана 10 мугалим кабыл алынмак. Окуу жылынын башталышында окуучулардын саны боюнча райондук билим берүү башкармалыгынан так-таасын көрсөтмө берилген эмес жана да мектептин

жамаатына 10 мугалимдин кошулушу абылга сыйбас көрүнүш деп эсептеген мектептин башчылыгы мугалимдердин коштоосунда келген окуучуларды имаратка киргизбей коет. Мындан сырткары мектептин мұдурға чечимин июнь окуяларынан кийин мектепте ондоотузөө иштеринин бүтпей калышынан улам балдарды кабыл алууга жай жок экендиги менен чечмелеген.

Мектептин короосуна чоғулған балдардын ата-энелери мектептин мұдурға жана мугалимдер жамааты менен кайым айтышып урушуп, мұдурдұр үрткемокко алууга аракет жасашкан. Чыр-чатақ чыккан жерге келген айылдық башкаруу бийлигинин жана милициянын өкүлдөрү кыжырланып топтошкон элди тынчтандырып, ата-энелерге балдарынын әртеси күнү окууга келе башташын айтышат. Сыртынан басылғандай көрүнгөн чыр-чатақтын түбүнүн баары бир ырбаганы бир канча күндөн кийин мектептин мұдурунүн Асанчектеги үйү өрттөлгөндө билинди. Айыл ичинде мектепке балдарды "текебердик менен" киргизбей койгон ар бир адамды дал ушундай жаза күтерү туурасында айың кеп тарады. Бул чыр-чатақтын дароо июнь окуяларынан кийин, этностор арасындагы ишеним кескин жоюлуп турган мезгилде жарапалышы кырдаалды өтө тез курчутуп, чатақташкан тараптар чечкиндүү чарапларды кабыл алууну каалашкан.

Медиаторду ишке тартуу

3-сентябрда медиатордун үйбүлөсүнүн жакын досу жана эзелки таанышы Кыргызчек айылындағы мектептин мұдурға медиаторго телефон чалат. Мұдур медиаторго болгон окуяны баяндап,

айылдар жакын жайгашкандыктан жашоочулардын ортосунда түшүнбөстүк, ызы-чuu чыгып кетип, ал чыр-чатақ чоң жана коркунчутуу кырдаалга өсүп жетпесин деген коркунучун түшүндүрөт. Аталган чыр-чатакты чечүүгө медиатор аралашат, себеби ал дал ушул аймакта “тынчтыкты куруучу аялдар” түйүнүн ишмердүүлүгүнүн чегинде июнь окуясынан кийинки кырдаал тууралуу мониторинг жүргүзгөн.

Даярдоо этапы

Асанчек айылындағы мектепке келген медиатор биринчи кезекте бири-биринин сөзүн угуусу үчүн шарт түзүп, топтошкон элди тынчтандырды. Медиаторго милициянын патрулу жардамдашты. Болгон окуяны сыртынан талдоо мүмкүн эмес эле, ошондуктан медиатор тараптардын өкүлдөрү менен сүйлөшүп, карама-каршылыктын себебин аныктамак болду. Балдарын мектепке киргизбей койгондугу үчүн ата-энелер абдан ачууланып, ызаланткандарды “окутуп” койгулары келген. Анын үстүнө абал Асанчектеги мектептин жамаатын өзбек улутундагылардын түзүшүнөн курчуган. Ошол эле учурда мектептин жамааты да ата-энелердин сөздөрүнө наразычылыгын билдирип, Кыргызстанда алардын эч кандай укукка ээ эместигин, ал эми балдардын көчөдө калып калышына мектептин күнөөсү жок, бул исти райондук билим берүү башкармалыгынын чечиши керектигин айтышты.

Кырдаал-шартты байкаган медиатор түшүнбөстүктөргө чекит коюу үчүн райондук билим берүү башкармалыгынан өкүлдөрдү чакырууну чечти. Өкүлдөр ата-энелерге жайкы тополондон улам мектеп окуу жылына даярдык көрүүгө толук жетишпей калганын түшүндүрушту да эртеңден баштап окуучулар окуп башташаарын айтышты. Чогулган эл тарады. Бир күндөн кийин мектепте окуу башталды. Бирок абалдын курчтугу сезилип турду. Чыр-чатақка катышкан тараптар медиатор сунуштаган жолугушудан баш тартышты, башкача айтканда, бир тарап жолугушудан корксо, экинчи тарап жөн гана каалаган жок. Өрттөн кийин медиатор адамдар бирин-бири угууга даяр болгончо тараптардын ар бири менен өзүнчө иштешүүнү чечти. Биринчи жолугушуу Асанчек айылынын мектебинин мугалимдери менен өттү. Жолугушууға администрациянын төрагасы, айылдык башкаруунун башчысы жана айылдык кенештин депутаты, айылдын жашоочулары катышты. Мугалимдер бийликтөө ишеним көрсөтпөй турганын, аргасыз ахыбалда калып,

жашоолоруна коркунуч туулуп жатканын айтышты. Алар ишке чыгуудан да баш тартышты. Бийликтин өкүлдөрү алардын жашоосуна эч коркунуч туулбастыгын, эл арасындағы айың сөздөргө жана провокацияга алдыруунун эч кажети жоктугун айтЫп ишенидиришти да, тартипти жөнгө салмай болушту. Бийликтегилердин үмүттөндүргөн сөздөрүн уккан мугалимдер тынчып, жарашууга даярдыктарын билдиришти.

Экинчи жолугушууну бейтараптуу жерде, тагыраак айтканда, кошуна айыл Кыргызчекте өткөрүү жагы чечилди. Жолугушууга балдардын ата-энелери, кыргыз класстардын мугалимдери, уюмдардын лидерлери жана айылдык, райондук бийликтегилердин өкүлдөрү чакырылды. Медиатор мугалимдер менен болгон жолугушуунун жыйынтыктарын айтЫп, ал тараптагылар тынчтык жана бейкүтчүлүкту кааларын, кыргыз класстын окуучуларына эч коркунуч жоктугун ата-энелерге түшүндүрдү. Үзазланган ата-энелер Асанчектеги мектепти бир тилдүү кылып, ал эми мугалимдерди иштен бошоттуу керек дегенге чейин барышты. Баардык ой-пикирлерди айттырып жана уккан медиатор аларга жараган маселеге чыр-чатақтын экинчи тарабындагылардын көз карашы менен карап, мугалимдердин кооптонусун түшүнүүлөрүн, эки жактагылардын көз караш, кыймыл-аракеттериндеги он, терс жактарын баалап, натыйжасын боолгоолону сунуштады. Жана да мындай жалпыга кыйын кырдаалда биригүү керектиги айтЫлып, кайсыл тарап биринчи кол сунса алар мыктылыгын көрсөтөөрү да айтЫлды. Жолугушулардын жыйынтыгы аксакалдардын бир жумадан кийин чыр-чатақ чыккан жерде тынчтыкты калыбына келтирүү жана кечиримдүү болууга чакырып жолугушуу уюштуруу сунушу болду.

Тараптардын чечим кабыл алуу процесси

Бир жумадан кийин Кыргызчек айылындағы мектептин короосунда бир нече аксакал жана ата-энелер чогулушту. Медиатор кайсы жерде жана жарашуунун кандай форматы керек, тактоону сунуштады. Жалпынын чечими менен Асанчектеги мектептин жанында бириккен жолугушуу уюштуруу карапалды да, жолугушуу өзбек мектебинин имаратында өтүп, мурункудай карама-каршылык болбой, тескерисинче ушул убакка чейин айтЫлган сөздөрү үчүн уялыш тургандары сезилип жатты. Жолугушууну ачууда медиатордун эки тараптуу жардамдын жана улуттарды

колдоонун маанилүүлүгү туурасындағы кебинен кийин, бир нече ата-әне жана мугалимдер сүйлөштү.

Мамлекетте болуп жаткан кырдаалдан улам айылдаштардын ортосундағы жакшынакай мамиле начарлай баштаган, чынында катышуучулардын эч кимиси касташууну каалабастығы тууралуу пикирлер бир жерден чыкты. Чырчатақтын катышуучулары мындан кийин чатак чыгарбашка күчтөрүн жумшаарын айтышты. Эки айылдын аксакалдары тыңчтыкты колдоп, жаштардын ой-пикирин кубатташты. Муну менен алар жаштарга кылымдар бою сакталган ишенимди жана жардамга негизделген этностор арасындағы мамилени сактоо жоопкерчилигин жүктөштү.

Жолугушуунун аяғында ата-әнелер мугалимдерге жана мұдүргө мындан кийин таарынбастыкка кепилдик берип, аларга эч коркунуч жаратпай, баардығы биргеликте ушак-айың жана провокациялык иштер менен күрөшүүнү баштамак болушту. Ата-әнелер мектептин мұдүрунүн үй курулушуна жардам берүүнү чечиши. Ал эми мектептин жамааты өз учурунда кыргыз класстардын жана мугалимдердин санын көбөйтүү, окуучулардын жана мугалимдер жамаатынын ортосундағы достуқту бекемдөөгө салым кошоорун белгилешти.

Пост-медиациялык мезгил

Өткөн жолугушуудан кийин медиатор айылдык мектепке бир канча жолу болуп, ахыбалды байкаштырды, чырчатақтардын токтогонун билди. Чырчатақтын алдын алуу жана профилактика жүргүзүү максатында мугалимдер окуучулар арасында биримдик жана тыңчтыкты сактоого байланыштуу бир канча класстык саатарды өткөрүшкөн экен. Жасалган иштин маанилүү натыйжасы деп, медиатор мектептин жамааты үюштурған окуучуларды алардын ата-әнелери жана мугалимдери жалпы тоого чыгып, эс алып келүүсүн эсептейт. Азыркы учурда Асанчек айылындағы мектепте кыргыз класстар бар жана көп улуттуу мугалимдер жамаатында достук, ишеним, түшүнүүчүлүк өкүм сүрүп келет.

Медиатор эмнелерди колдонду?

1. Тараптардын төң укугун жана күчтөрдүн төң салмагын сактоону түзүү.
2. Коомчулукка лидерлердин таасири аркылуу коомдук ой пикирди жараттуу. Аксакалдардын өтүнүчтөрү жана насыяттары, тыңчтыкка жана акниеттүүлүккө чакыруулары.
3. Адамдардын милдеттери жана укуктарын түшүндүрүү.

Медиатор кандай кыйынчылыктарды башынан өткөрдү?

1. Мамлекеттеги кыйын ахыбал, айың сөздөр жана провакациялардын күчтүү таасири. Мындај маселени чечүүдө медиатор райондук жана айылдык бийликтин башкаруучуларынын жардамын алды. Жолугушууларда чиновниктер элди тынчтандырып, алардын коопсуздугуна кепилдик беришти. Айың сөздөрдү таратуучуларды жазага тартуу жоопкерчилиги бир канча ирет айтылды.

2. Башка улуттардын өкүлдөрүнүн арасында ишенимди жараттуу кыйынчылыкка турду. Мындај жагдайда медиаторго аны көптөн бери билген өзбек айылдарынын аксакалдары жардамга келип, биргелешкен жолугушууларда алар медиатордун көз карашын жактاشты.

Медиациянын ийгиликтүү өтүшүнө кандай жагдайлар таасир этти?

1. Бир тарап дароо жарашууга макулдугун беришти. Алар мугалимдер эле. Качан ата-әнелер менен болгон жолугушуда мугалимдер менен болгон сүйлөшүүлөрдүн жыйынтыктыры айтылганда, ата-әнелер бир жактуу болгонун түшүнүштү. Эми чырчатақты чечүү, жарашууга жана айкөлдүккө, кен пейилдикке кадам жасоо алардан көз каранды экендиги айтылды.

2. Жергилитүү бийликтин өкүлдөрү (райондук администрациянын төрагасы, айылдык башкаруунун башчысы, райондук билим берүүнүн башчылыгынын өкүлү) чырчатақтын чечилиши учун шашылыш чара колдонушкан эмес. Алардын чырчатақтын күнөөкөрлөрүн дароо издебей, тескерисинче, тынчтык жолу менен чечүүгө аракет жасашканы, көп утушка алып келди да, бул мүмкүнчүлүк чатақташкан тараптардын болгон ишти талдоосуна жана бирин-бири кечирүүсүнө алып келди.

Медиатордун жеке түшүндүрмөлөрү.

Чатақташкан тараптарга бир-бирин туура түшүнгөндө, тилектеш болгондо гана алар кечиримдүү боло аларын тастыктоо керек.

Ош дубаны

Ош шаарындагы З айлық ишембилик учурундагы чыр-чатак

Түрмуш-тиричилик конфликттери

«Эки тарап тең өздөрүнүкүн туура деп эсептегендиктен, аларга мындай көшөргөндүк кырдаалды курчутарын түшүндүрүү кыйынчылык жаратты.»

Кайда?	Чатакташкан тараптар		Башка тараптар		Mедиатор
Ош ш.	Биринчи тарап Аял, Туран Тунун техникалык тейлөө кызматкери	Экинчи тарап Туран Тудагы жеке турак-жайдын жашоочусу	Үчүнчү тараптар Туран Тунун аймактык кенешинин тәрагасы	Башка катышуучулар Жергилиттүү ички иштер органынын кызматкери (аймактык милиционер), Туран Тунун домкому, жеке турак-жайдын жашоочусунун күйөсү	Карияхан Кубатова, Туран Тунун аялдар кенешинин тәрайымы, пенсионерка

Чыр-чатақтын болгон убактысы

Чыр-чатақ 2012-жылдын май айында Ош шаарында 3 айлык ишембилик учурунда болгон. Чатақ 5 күнгө созулган, медиатор чатақтын төртүнчү күнүнөн баштап катышкан.

Чыр-чатақ жарабалган аймак (географиялык өзгөчөлүктөрү)

Чатақ Ош шаарында, тагыраак айтканда Туран Туда болгон.

Баштапкы кырдаал

2012-жылдын жаз айларында Мэрдин буйругу менен Ош шаарынын аймагында 3 айлык ишембилик еттү. Техникалык кызматкерлер шаардын борборунда жана бардык кичирайондордо, анын ичинде Туран кичирайонунда да тазалык иштерин жургүзүшту. Аталган Туран кичирайонунда аимакты техникалык тейлөө жумушун Карамат (аты белгилүү себеп менен өзгөртүлдү) аткарчу. Карамат – үй бүлөсү жарды, балдарын жалгыз тарбиялаган, психикалык жетишпегендиктен улам майыптыкка чыккан аял.

Бир жолу көчөдөгү арыктарды тазалап жатып, Карамат бир үйдүн дарбазасынын жанындагы чогултулган таштандыны көрөт. Аталган жер анын аймагына карагандыгы үчүн ал таштандыны жоготууну туура табат. Жини келген аял үйдүн ээсин чакырат. Дарбазадан жергилиттүү байдын кызы, үйдүн ээсинин аялы Майрам (аты белгилүү себептер менен өзгөртүлдү) чыгып, техничканын талаптарын угуп, ётө оройлук менен таштандыны качан тазаласа өзү билерин айтып, Караматтын кетүүсүн буюрат. Аナン дагы “ар кандай жарды, ар кошкондон бир кошкон ага эмне кылышты жана кантип кылышты көрсөтүүгө укугу жоктуугун” айтып, техничка менен сүйлөшүү ага жагымсыз экендигин белгилеген. Ал эми Карамат үйдүн ээлери үйгө караштуу жерди тазаламайынча кетпестигин билдирет. Ортодо кайым айтышуу башталып, акырында үйдүн ээси Караматты түртүп жиберет. Ачууга алдырган техничка күрөкту алып,

үйдүн ээсине тап берет, а тигил аял үйүнө чуркап кирип, бекинген. Техничка кеткенден кийин Майрам милицияга келип, боюнан түшүп кала жаздаган чыр-чатақты сүрөттөгөн мазмундагы арызды жазып, Караматтын иш-аракетине даттанган.

Медиаторду ишке тартуу

Медиаторго Туран аймактык кенешинин тәрагасы телефон чалып, арыз түшкөн аймактык милиционерден уккан чыр-чатақты кабарлаган. Медиатор башкаруунун аялдар кенешинин тәрайымы болгондуктан, дал медиаторго аялдар ортосундагы чыр-чатақты тынчтык жолу менен чечүүгө жардамдашуу жагы жүктөлгөн.

Даярдоо этабы

Алгач медиатор чатакташкан тараптар менен өз-өзүнчө сүйлөшүүнү чечет. Караматты милициядан суректан келе жаткан жеринен жолуктурду. Техничка абдан капаланып, үйдүн кожойкеси аны басынтып, моралдык жактан ызалантып, урушту биринчи баштаганын айтты. Карамат көзүнүн жашын көл кылып, медиаторго окуяны айта баштады: ал тек гана таштандыны алып коюуну суранганды, ал эми кожойке аны жаман ишке кириптер кылып отурат. Техничканын айттуусуна караганда күнөө үйдүн кожойкесинде экен, чыр-чатақты толук түшүнүү үчүн медиатор Майрам менен сүйлөшүүнү чечти. Чыр-чатақ чыккан үйдүн алдына келип, медиатор Майрам менен жолугушуп, сүйлөшө алган жок, анткени аял эшикти ачуудан баш тартты. Эртеси күнү медиатор үйдүн кожойкесинен арызды алган милиция кызматкери менен жолугушуп, чыр-чатақты тынчтык жолу менен чечүү үчүн чатакташкан тараптарды бир убакытка чакырууну уюштурууга жардамдашусун етүндү да, эртеси эртең мененки маалга Карамат жана Майрам чакырылды.

Биргелешкен жолугушуу эч кандай жыйынтык берген жок. Кожойке техничканын мыйзам алдында жооп берүүсүн талап кылып туруп алды. Өз кезегинде техничка жетекчилигинин буйругуна жараشا бар

Ош дубаны

болгону өзүнүн ишин кылганын айтып, күнөөсү жоктугун билдири. Жолугушууга аймактык башкаруунун төрагасы чакырылган, бирок аны чатакташкандар угуп да коюшкан жок. Ошентип, чатакташкандар ар бири өзүнүкүн туура деген пикири менен тараشتады. Ар бир тарап менен өзүнчө сүйлөшүп, андан кийин дагы бир жолу жолугушууну чечишти.

Медиатор Майрамдын күйөөсү менен байланышты. Медиатор техничканын балдарын жалгыз тарбиялап жатканын, Майрамды ал психикалык жактан жабыркаганы үчүн коркутканын айтып, аны аяп, ишти сотко жеткизбей, күйөөдөн аны аялына таасир этип көрүсүн суранды. Майрамдын күйөөсү түшүнүктүү адам экен, милициядан арызды алып таштоо үчүн болгон мүмкүнчүлүгүн жумشاарын айтты.

Ал эми ызаланган Караматка таасир этүү үчүн медиаторго техничка жашаган үй жайгашкан жердеги үй комитетинин башчысы (домком) жардамдашты. Алар Караматка келип, аны ынсанка чакырып, эгер ал үйдүн кожойкесинен кечирим сураса, балким, арызды кайра алууга мүмкүнчүлүк бардыгын айтышты, болбосо ал кылмыш жоопкерчилигине тартыларын эскеरишиши. Акыркы сөздөн улам Караматтын коркуп кеткени сезилди. Карамат эгер кожойке өзүнүн туура эмес кылкытарын моюнга алса, кечирим сурай турганын айтты.

Чыр-чатастын бул этабында медиатор эки тарапты чакырып, жолугушуу уюштуруу мүмкүнчүлүгүн билди. Майрамдын күйөөсү менен кабарлашып, чатакташкандар көрүшкөндө ой-пикирлери өзгөрүп кетпеши үчүн жолугушууга катышуусун өтүндү. Дал ушундай өтүнчү менен Караматтын үй комитет башчысына да кайрылды.

Тараптардын чечим кабыл алуу процесси

Болжолдуу келишим менен жолугушууну аймактык милициянын имаратында өткөрүштү. Жолугушууда жагдай тынч болгону менен ички карама-каршылыктар сезилип турду. Медиатор сүйлөөнүн тартибин, андан кийин шарт коюунун кезегин түшүндүрдү. Чатакташкан тараптар сүйлөп бүткөн соң аймактык милиционерге сөз берилди. Ал Карамат менен Майрам чатагын тынчтык жолу менен чечишпесе, бирөөсүн жашоого коркунуч туудурганы, ал эми экинчисин урушту чыгарууга көкүткөнү үчүн жоопкерчилик тартарын түшүндүрдү. Тынчтык жолун Майрамдын күйөөсү жана калган катышуучулар колдошту.

Биргелешкен жолугушууда эки аялдын тен күнөөлүү жана экөө тен бири-биринен кечирим суралы керектиги чечилди. Биричини болуп, Карамат катышуучулардын көзүнчө Майрамдын атайылабастан эмоцияяга алдырып, коркутуп алганын айтып, кечирим суралы. Техничканы медиатор жана домком колдоду. Ошол учурда Майрам да туура эмместик кылып, үйдүн жанында Караматты кемсингине үчүн кечирим суралы. Катышуучулардын атынан ыраазычылык билдирилген медиатор чыр-чатастын белгисин

түшүндүргөн арызга сөз багытын бурду. Күйөөсү менен ақылдашкан соң, Майрам арыз жазып, техничкага эч доосу жоктугун билдирип, милициянын кызматкери ишти жабууга жардамдашаарын айтты.

Пост-медиациялык мезгил

Техничканын үстүнөн жазылган арыз кайтарылып алынды да, иш токтоду. Аялдар көнешинин мүчөлөрү тарабынан Карамат менен этика жана сүйлөшүү маданияты боюнча сүйлөшүүлөр жүргүзүлдү. Үй комитет башчылары, аймактык башкаруучулар уюмдардын лидерлеринен жана активисттеринен жашоочулар менен үйлөрүнө караштуу жерлерди тазалоо жагын сүйлөшүүнү суралышты. Ошентип, чыр-чатактардын аягы тыйылды.

Медиатор эмнелерди колдонду?

Медиациянын учурунда төмөнкү жагдайлар аткарылды:

1.сүйлөшүүлөр

2.тараптардын пикирлерине таасир этүүгө адамдарды тартуу

3.иш-аракеттерге байланыштуу жоопкерчиликтин оордугу жана түрлөрүнө басым жасоо

4.укук коргоо органдарынын кызматкерлеринин жардамы (айтылган окуяда жолугушууларды уюштуруп өткөрүүгө жардамдашуу)

Медиатор кандай кыйынчылыктарды башынан өткөрдү?

Чатакташкан эки тарап тен өздөрүнүкүн туура деп эсептешкендиктен, мындай көшөргөндүк кырдаалды курчутуп жатканын түшүндүрүү кыйынга турду. Тараптар күнөөсүн сезбей, ал бири өзүн жабырлануучу сезишкен. Медиаторго жолугушуулар жардам берди, а эн башчысы аял болгондуктан, Майрам менен Караматты тырышып принципке туроонун кереги жоктугун түшүндүрдү. Мындан сырткары үчүнчү тарап (Майрамдын күйөөсү, Карамат жашаган көчөнүн үй комитет башчысы жана аймактык милиционер) чоң роль ойнот, таасир этти.

Медиациянын ийгиликтүү өтүшүнө кандай жагдайлар таасир этти?

Медиатордун чыр-чатасты тынчтык жолу менен чечүүсүн тараптардын өкүлдөрү жактырышып, ага абалдын чыңалуусун жеңилдетүүгө жардамдашты. Милициянын кызматкеринин тараптарга чыр-чатастын жагымсыз түпкү натыйжасы, жоопкерчилик жана жаза тууралуу түшүндүрүүлөрү жардам болду. Чыр-чатасты чыгаруучулар аялдар болгондуктан, медиаторго алар менен иштешүү жеңилирээк болуп, аялдык көз караш аркылуу түшүндүрэ алган.

Медиатордун жеке түшүндүрмөлөрү.

Жеке сүйлөшүүлөрдө медиатор тараптардын кандай ойдо болбосун аларды колдоп, ал эми бириктирилген жолугушууларда бейтараптуулугун сактасы керек.

Бишкек шаары

Балалуу аял менен аларды баш калкалаткан бизнесмендин ортосундагы чыр-чатаң

Жашы жете элек укук бузуучулар менен болгон конфликттер

"Медиациядан кийин жабырлануучу күнөлүүнү кечирди, менимче, бул өтө маанилүү"

Кайда?	Чатакташкан тараптар		Башка тараптар		Медиатор
Өткөн жер Бишкек ш. Свердлов району	Биринчи тарап ТТКнын жана дүкөндүн ээси. Экинчи тарапка жашоочу жай берген.	Экинчи тарап 15 жашар бала энеси менен. Алар ички мигранттар. Ўй бүлөдөгү ажырашуудан улам Нарындан келишкен	Баланын тайежеси. Сотто мезгил-мезгили менен баланын кызыкчылыктарын көздөп, чыр-чатастын чечилишине катышкан	Башка катышуучулар Өспүрүм катышкан ишти караган сот	Гульжан Бекембаева, «ИНСАН мууну» АФ мүдүрү

Баштапкы кырдаал

Ажырашуудан кийин Нарындан Бишкекке ички мигранттар -15 жашар өспүрүм энеси менен келген. Эне ичимдикти көп ичип баштаган. Жашына Карабастан, өспүрүмдүн болгону 2-3-класстык билими бар. Оорусуна байланыштуу мектепке барбай калган. Ата-энесинин ажырашуусунан кийин документтердин жана каалоонун жоктугунан улам бала окубай калган. Ал сейрек кездешүүчү сөөк ооруусу (сөөктөр ичинен чирип, натыйжада морт боло баштаган) менен ооругандыктан, тез-тез ооруксунууну пайда кылган. Уулун аяган эне ўй жумуштарына аны көп жумшаган эмес. Натыйжада бала 15 жаштагы өспүрүмдөрдөн физиологиялык жана психологиялык жактан артта калган. Бишкекке келгенден кийин, алар ТТКнын кошумча жайында жашашкан. ТТКнын кожоюну аларга боору ооруп, баш жайлардын бириң жашоосу үчүн бөлүштүрүп берген. Бир күнү бала дүкөндөн 30 миң сом уурдаган. Кожоундун айтуусуна караганда, ал баладан күмөн санаган эмес. Качан гана бул ишке милиция аралашып, уурунун ким экендиги такталганда, кожоундун Алласы оозунан түшкөн. Тергөө иши жүргүзүлүп, иш сотко өткөн.

Чыр-чатақ жарагалган аймак (географиялык өзгөчөлүктөрү)

Бишкек шаары

Медиаторду ишке тартуу

Медиаторго чыр-чатақ жөнүндө маалымат иш сотто каралуу мезгилине жеткенде келип түшкөн. "Инсан муун" АФ проекгинин чегинде сот менен иштешүү келишими түзүлгөн. Аталган уюмдун социалдык кызметкерлери сотто дайыма мониторинг жүргүзүп, жашы жете элек укук бузуучулар катышкан иштерди талдап жүрүшкөн. Иш ЮНИСЕФтин соттор жана

тергөө органдары менен кызматташкан "Кыргызстандагы ювеналдык юстициянын өнүгүшү" деп атальп ишке аша баштаган проекгинин чегинде жүргүзүлгөн. Медиатор иштин материалы менен таанышып, тараптарга медиация жолу менен чыр-чатағын чечүүнү сунуштады.

Даярдоо этабы

Алгач иш бала жана анын энеси менен башталды. Ичимдикке берилип калган эне жоопкерчилексиз болуп, уулунун кызыкчылыгын коргой алган жок. Жолугушуу белгиленген күнү кечинде медиаторлор келгенде, ал мас абалында тосуп алган. Медиатор ишке өспүрүмдүн таежесин тарткан. Таежеси адекваттуулугун көрсөтүп, натыйжада ал мыйзамдуу өкүл катары ишке катышкан. (албетте официалдуу түрдө эмес, анткени эне-энелик укуктан ажыратылган эмес, ал эми таежеси мыйзамдуу өкүл боло алмак эмес)

Ошол эле учурда жабырлануучу тарап менен сүйлөшүүлөр жүргүзүлүп жатты. Ал абдан ачууланып, эң оор жазаны талап кылды. Ага медиацияны сунушташканда бирдиктүү жолугушуу жана чыр-чатастын тынчтык жолу менен чечилиши мүмкүн эместигин айткан. Бирок мынданай каршы кабыл алууга Карабастан, медиаторлор ага, балким, пикирин өзгөртүп калса деп байланышканга маалыматтарды ташташты. Бир жумадан кийин соцкызматкер кожоунгага жолугуп, өткөндө айтылган маселе боюнча ойлондубу, жокпу сураштыргандан кийин, кожоюн айыпталуучу менен жолугушуп, кызматташтууга макулдугун берди. Медиатор учун, албетте, бул аракет тан калычтуу болду. Бирдиктүү жолугушууну жүргүзүүгө эки тараптын каалоосу менен жай тандалган. Тандалган имаратта эс алуу жана тыныгуу үчүн бөлмөлөрү да эсепке алынды. Өспүрүм менен алдын-ала иш жүргүзүлүп, процессте анын оорусу

Бишкек шаары

белгилүү болду. Саламаттыкты сактоо министрлигине сурамжылоо жөнөтүлүп, шаарда каттоосу жоктугунун айынан ал дарылана алган эмес. Өспүрүм күнөөсүн мойнуна алып, башында ага акча жан кейиткен оору чыдатпай операция үчүн уурдаганын айткан. Эң кызыгы анын айттуусу боюнча учунчү адам да бар экен, ал аны кылмышкан түртүптур. Бала дал ушул учунчү адам акчанын көбүн алганын ырастаган. Калган акчага ал уюлдук телефон сатып алыш, жолдошторун балмұздак менен сыйлап, акчасын корото баштаган.

Балага медиацияга катышуунун пайдалуу жактары түшүндүрүлдү. Ошондой эле билүү ишти башкарған сот менен да сүйлөшүүлөр жүргүзүлгөн. Сотко берген отчетто өспүрүмдүн жашоосуна коркунуч туудурган операцияны тезирээк жасоо керектиги көрсөтүлгөн.

Медиация соттон сырткары чыр-чатақты чечүүдөгү кошумча ыкма болгон. Коюлган максат чечүүчү эмес, жараشتыруу жагын көздөгөн. Медиаторлор чатақташкан тараптардын бирин-бири түшүнүсү маанилүү экендигин моюнга алышкан.

Тараптардын чечим кабыл алуу процесси

Чатақташкан тараптардын катышуусу менен бир канча жолугушуу уюштурулуп, натыйжада жарашуу ишке ашырылган. Анда өспүрүм, анын апасы, таежеси жана дүкөндүн эсси катышты. “ИНСАН мууну” тарабынан эки тарапты колдогон жана өкүлү болгон 2 соцкызматкер жана медиатор катышты. Жабырлануучу абдан лоялдуу болуп, медиаторлор берген медиация жана чыр-чатақтын тынчтык жолу менен чечилиши туурасындағы кошумча малыматтарды окуп чыкты. Башында эле процесстин катышуучулары эрежелер жөнүндө келишим түзүп алышты. Ушундан кийин гана ар бир тарапка ойлорун айтту мүмкүнчүлүгү берилди. Бала өзүнүн окуясын айта баштады, ал ууруулукка түрткөн бейтааныш тууралуу айттып берди. Өспүрүмдүн айтканына караганда, ал эркек ага бир бөтөлкө арак менен келген. Алар баланын энеси менен отуруп, аракты ичип башташкан. Натыйжада эне азыркы медиация өтүп жаткан жайда уктап калган. Андан аркы окуяны бала ирээти менен айттып берген.

Жабырлануучу көбүрөөк сезимдери, таң калганы туралуу сүйлөдү. Аларга жакшы мамиле жасап, жардам бергенин айтты. Медиация учурунда жабырлануучунун сезимдери менен көбүрөөк иштешүүгө туура келди. Ал эмне учун өспүрүм ага мындаи мамиле жасаганын билгиси келди. Кожоюн башынан өткөргөн эмоцияларын абдан ачык баяндап жатты. Анын баарын ачык айттуусу абдан маанилүү болчу.

Өспүрүм жабырлануучудан коркуп турган, бирок жогоруда кабыл алынган эрежелер анын коопсуздугун сактады. Анын үстүнө дүкөндүн эсси да кол тийгизбей тургандыгын, андан өч алууну көздөбөгөнүн айттып, бир гана ушул ишке эмне үчүн барганынын даана себептерин жана чындыкты билгиси келгендигин айтты.

Тараптардын ой-пикирлерин ачыкка чыгарган сон, катышуучулар бул жагдайдан кантип чыгуу керектигин сөз кылышты. Баланын энеси уурдалган акчаны төлөп берүүгө даярдыгын билдириди. Бирок бул жагдайда эң негизгиси өспүрүмдүн өзүн жоопкерчиликтүү болууга түртүү маанилүү болчу. Андан эмне кыла алат, эмне кылгысы келет сурашты, бирок ал реалдуу түрдө бир нерсе жасашы күмөн эле. Өспүрүмдүн таежеси энеге жана анын уулуна маяна төлөнүүчү иш менен камсыз кылуу жагына жардамдашууга даярдыгын билдириди. Жабырлануучу тынчтанып, чыр-чатақтан чыгуунун жолун издөөдө абдан лоялдуулугун көрсөттү. Процесстен кийин болгон окуяны майда-чүйдөсүнө чейин талдап, өзүн колго алыш отурду. Ал акчаны бөлүп-бөлүп алууга макулдугун берди. Анын сөзүнө караганда, ага акча анчалык маанилүү эмес эле жана акчаны сөзсүз кайтарып алууга умтулган эмес. Болгону ал өспүрүм энеси экөө жоопкерчилигин сезүүсүн каалаган.

Жагдай ачыкка чыккан сон, жарашуу келишимине кол коюлган. Жабырлануучу баланын энеси менен таежесинин карамагында иштеп, акчасын ай сайын 2 мин сомдон төлөп берүүсүнө макулдугун берди. Дүкөндүн эссиңе бөтөн адамдын катышып, балага тескери таасир бергени көбүрөөк ойлондурган. Бала болсо өз учурунда кайра калыбына келтирүү программасына бармак болду. Медиаторлор тарабынан операция жасоого жардам көрсөтүлмөкчү болду. Жолугушуунун акырында кожоюн толук өзүн колго алыш, аны тынчсыздандырган суроолорго жооп тапканын кабарлады.

Пост-медиацияллык мезгил

Сотто жактоочунун өтүнүүчү менен жарашуу болгон жолугушууга байланыштуу иш токтолтулду. Сот иштин жарашууга түрткөн жолугушуулардын жыйынтыгы менен токтолтулганын сот ишиндеи ички процедуralарга таяп, өзүнүн чечиминде көрсөтүүдөн баш тартты. Үч ай аралыгында үй бүле дүкөндүн кожоюнуна акчаны төлөп турушту. Төртүнчү айга караганда алар таежесинин үйүнөн кетип, жашырына башташкан. Кепилдик берген таежеси абдан капаланып, кайгыра баштады. Алардын ортосунан арактан улам чатак чыккан болуу керек. Эне менен баланын

туруктуу жашоо жайы болбогондуктан алардын аркасынан түшүү кыйынчылык жаратып, кийин таптакыр оорчуулук жаратты. Медиаторлор кожоюнга кайрылып, жагдайды тушундуруп, үй бүлөнүн аркасынан түшүгт издеө мүмкүн болбой жатканын айтышканда, дүкөндүн ээси аларды кечирип койгонун, акча ага баары бир экендигин билдириди. Ага кылмыш ишин улантуу укугу бардыгын жана кабыл алынган чечимге ылайык калган акчаны кепилдикке өткөн таежесинен талап кылса болоорун кабарлашты. Бирок кожоун аларды кечиргенин айтып, баш тартты. Балага операция жасалган жок, анткени алар жашырынып, операцияга байланыштуу келишимдер түзүлүп, дары-дармектер боюнча жардам да берилмек, тилекке карши аларды табуу мүмкүн болбой калды. Азыркы учурда бул үй бүлөнүн, өзгөчө баланын оорусу жана тагдыры белгисиз.

Медиатор эмнелерди колдонду?

1. Сүйлөшүүлөр (кайталанып этаптуу өткөн)
2. Диалогдун уюштурулушу
3. Медиацияны өткөрүүдөгү бейтарап жайдын болушу чоң роль ойногон. Эгерде адам башка бөлмөгө аба жутуу, эс алуу үчүн чыгып калса, ал өзүн эркин сезет.

Медиатор кандай кыйынчылыктарды башынан өткөрдү?

Бейтараптуулукту, эмоцияларды сактоо абдан оор. Медиация (чечим кабыл алуу процесси) өтө узакка созулган. Ушуга окшогон процесстерден кийинки моралдык-психологиялык чарchoо. Кээде чатаракташкан тарараптар бири-бирине өтө агрессивдүү болуп, жалпы эрежелер кабыл алынса да, аларды өз-өзүнчө ар башка убакытта кабыл алынган учурлар болгон. Мындайда медиаторлордо коркунчутуу абалдабыз деген сезим пайдаланат. Эгер бир тарарап жашына баштаса, алардын изине түшүү кыйынчылык жараткан. Мигранттар менен иштөө кыйын, себеби каттоонун жоктугуну байланыштуу алардын изине түшүү татаал.

Медиатор кандай кыйынчылыктарды башынан өткөрдү?

1. Жабырлануучу менен иштөө иштин жакшы жагы. Анын укукбузуучуларды кечире билиши, сезимдерин ирээттеши медиатордун ою боюнча өткөрүлгөн медиациянын эң башкы жетишкендиги.
2. Медиаторлордун жоголгон үй бүлөнү табууга механизмдери жок (чечимдин аткарылышындагы ийгиликсиз фактор)

3. Өспүрүмдүн энесинин моралдык-психологиялык сапаты. Эне кээде адекваттуу, ичимдикти ичкенде ал эмоцияларын чыгарып алчу. Ал жумшак адам, бирок ал уулунан кечкен эмес. Медиаторго анын кылыштары далае түшүнүксүз. Аял өзү туурасында эч кандай координат таштаган жок. Медиатор эгер ал күчтүү инсан болгондо, балким иш башкача бүтмөк деп эсептейт.

Медиатордун жеке түшүндүрмөлөрү.

1. Үй бүлөлөр менен соцкызматкерлер иштешиши зарыл. Эгер медиация болбосо, анда жыйынтык түшүнүксүз болот.
2. Жарашууну кандай болбосун камсыз кылуу ийгиликке алып келбайт. Эң башкысы ар бир адамдын ичинде өзгөрүү жүрүү керек. Жогорудагы окуяда өзгөрүү жабырлануучуда болуп, укук бузган тарапта, тилекке карши ички өзгөрүү болгон жок.

Процессте эң негизгиси эмнелер пайдалооду:

- 1.Кечирим
- 2.Айыгуу
- 3.Жоопкерчилик

Өспүрүмдөр көбүнчө оңолуунун мүмкүнчүлүгүн сезишет. Эгер ага чырчатаракты чечүүдө оңолуу мүмкүнчүлүгүн беришсе, анда ал пайдаланат. Көпчүлүгү башын көтөрүп, түз карагандан качышат, себеби алар көздөрдүн жолугуусунан коркушат. Медиациядан кийин кайра калыбына келтирүү программы зарыл. Медиация учурунда ата-энелер эмес, укук бузган адамдын өзү жоопкерчилики алыши маанилүү. Бул эң маанилүү психологиялык сапат жана ал ишке ашув үчүн сөзсүз керек!

Медиаторлор – абсолюттук түрдө бейтараптуу адамдар болушу зарыл. (фактылык жана практикалык түрдө) Кылмыш ишин кароодо медиацияны соттук караштыруу маалында эмес, тергөө учурунда баштаса болот. Эгерде мурун тергөөчү иштешүүдөн баш тартып келишсе, азыр прокуратуралык иштерден кийин, тергөөчүлөр байланышка көбүрөөк чыгып калышты.

Медиацияны жүргүзүү жайы өтө маанилүү (!), анткени өспүрүм өзүн коопсуз сезиши керек! Эс алыш, дем алуу үчүн процессти токтотуу мүмкүнчүлүгү болушу керек. Жолугушуу өтүүчү жай адамдар көп каттаган кымкуут жер болбошу керек. Эгер алар бири-бирине агрессивдүү мамиле жасашса, анда адамга кийинки иш-аракеттер үчүн маалыматтарды таштап, тынчтануусу үчүн калтыруу керек.

Гүл өстүрүүчүлөрдүн Клубунун мүчөлөрүнүн ортосундагы чыр-чатак

Иштеги конфликттер

«...ЭКИ ТАРАП ТЕҢ ЭГЕР МЕДИАЦИЯ ТУУРАЛУУ БИЛИШСЕ, АЛАР ЭЧ КАЧАН ЧЫР-ЧАТАКТЫ УШУНЧАЛЫК ДЕНГЭЭЛГЕ ЖЕТКИРМЕК ЭМЕСТИГИН МОЮНДАРЫНА АЛЫШТЫ.»

Кайда?	Чыр-чатакташкан тараптар		Башка тараптар		Медиатор
Бишкек ш.	Биринчи тарап Гүл өстүрүүчүлөр клубунун мүчөлөрү	Экинчи тарап Клубдун калган мүчөлөрү	Үчүнчү тараптар Клубдун мүчөлөрүнүн жактоочусу	Башка катышуучулар Сот	Гульнара Орозова, юрист, «Адамдын атуулдук укуктарын коргоо» Коомдук бирикмеси

Чыр-чатактын болгон убактысы

Чыр-чатақ 2010-жылы болгон жана медиатордон интервью алган маалда да аяктаган эмес. Медиатордун чыр-чатақ менен алпурушу жарым жылга созулган.

**Чыр-чатақ жарагалган аймак
(географиялык өзгөчөлүктөрү)**

Бишкек шаары

Баштапкы кырдаал

Чыр-чатақ 1985-жылы уюштурулган Гүл өстүрүүчүлөрдүн Клубунда башталган. Клуб гүл өстүрүүчүлөрдү жумуш орундары менен тейлеп, гүлдөрдү сатуу үчүн аяңта бөлүп берген. 2010-жылы клубдун мүчөсү Анара (аты этикалық жагдайга жараша өзгөртүлдү-ФМТ) автокөркөшүкка учурал, жумушка чыга албай калган. Анын ордуна жумушка келини чыгып, клубдун башка мүчөлөрү менен чатакташып кеткен. Анара келинине болушуп, башкаларга жаман көрүнгөн. Чатактан кийин жалпы чогулушта Анара жумуштан бир айга четтетилген. Жумуштан четтетилип, калышын макул көрбөгөн Анара парниктеги гүлдөрдү жуулуп таштаган. Жулунган гүлдер соолуп, сатыкка жарабай калган, натыйжада Анара зыян тарткан. Ушул окуя боюнча ал клубдун башка мүчөлөрүнө өзүнүн нааразычылыгын билдириген. Чатақ ырбап, натыйжада клубдун уюшулган мезгилиниен бери иштеп келе жаткан. Мурунку мүчөсү болгонуна карабай, аны клубдан чыгарып салышат.

Чыр-чатактын күчөшүнө Анаранын жактоочуга кайрылып, ал өз кезегинде аялдын укугунун корголушу үчүн сотко кайрылуусун жана өзүнүн кызматын сунуштаганы түрткү болгон. Сунушту туура тапкан Анара сотко арыз таштап, процесс башталган. Жыйынтыгында экинчи тарап да сотто алардын кызыкчылыгын көздөгөн жактоочуну жалдашкан.

Соттук процесс бир жылга жакын созулган. Натыйжасында эки тарап тен соттук текшерүүнүн жыйынтыктарына ыраазы болушкан эмес. Мындан сырткары соттошуу чатакташкан тараптардын ортосундагы касташууну күчтөкөн.

Тараптар арасындагы касташуу агрессияга есүп жеткен. Чыр-чатактын кризиси Анара достору менен клубга келгенинде аларды коопсуздук кызматынын кызматкерлери сабап койгондон күчөгөн. Айтылган окуя боюнча тергөө иши башталып, соттук медициналык экспертиза ж.б. жүргүзүлүп, тергөө иши жүрүп жатканда Анара медиатор иштеген уюмга жардам сурал кайрылган.

Медиаторду ишке тартуу

Анара медиатор иштеген Бейокмот уюмга процесстин тынчтык жолу менен чечилишине жардам сурал кайрылган. Медиатор айтылган чыр-чатакты медиация жолу менен чечүүгө аракет кылууну сунуштаган. Медиация тууралуу тереңирээк түшүнүк алган Анара чыр-чатактын башталышында медиация жөнүндө билгенинде, ал сотко кайрылбай, клубдун мүчөлөрү менен болгон келишпестикти медиация менен чечмектигин айтты.

Даярдоо этапы

Медиатор Анарадан чыр-чатактын келип чыгуу жана курчушу тууралуу бардыгын тактап сурады. Андан кийин ал чатакташкан экинчи тарап менен сүйлөшүүлорду жүргүзүп, чыр-чатакты медиациянын жардамы менен чечүү мүмкүнчүлүгү жөнүндө айтып берди. Клубдун көпчүлүк мүчөлөрү макулдугун жана даярдыгын билдириши. Медиатордун билдириүсүнө караганда, ал клубдун бардык мүчөлөрү менен объективдүү себептерге байланыштуу сүйлөшө алган эмес, анткени кээ бирлери менен сүйлөшө

албай, түшүнүүчүлүккө жетише албай койгон. Чыр-чатак талданып, клубдун жыйналыштарының протоколдору жана башка көптөгөн материалдар чогултулган.

Тараптардын чечим кабыл алуу процесси

Чатакташкан тараптар бир столдо олтурup, жолугушканда, клубдун мүчөлөрүнөн бир канчасы медиация жүргүзүүгө каршылыгын билдириши. Алар баягы сүйлөшпөй койгон адамдар болчу. Ошентип, медиация процесси токтогон. Медиатордун сөзүнө караганда, медиация процессиндеги эркиндүүлүк принципине ылайык ал тараптардын чечимин кабыл алган. Ошентсе да, чатакташкан тараптар эгер алар медиация тууралуу билишсе, анда алар чыр-чатакты мынчалык абалга алып келишпестигин билдириши. Клубдун көпчүлүк мүчөлөрү чыр-чатактын тынчтык жолу менен бутүшүн каалап турушкан. Бирок клубдун бир канча мүчөсү жарашуудан жана сүйлөшүүлордөн таптакыр баш тартышты. Башында тараптар медиация процессин башташмак, бирок медиатордун пикиринде, медиациядан баш тартуу клубдун мүчөлөрүнүн жактоочу менен ылгон сүйлөшүүлорунөн кийин башталган.

Пост-медиациялык мезгил

Чыр-чатак бүгүнкү күнгө чейин басылбай, тергөө иши дale уланууда. Соттошуудан улам мүчөлөрдүн улгайып, жашы жетип калгандары катуу стресстен жана толкундануулардан улам ден соолугуна байланыштуу кыйынчылыктар келип чыккан.

Медиатор эмнелерди колдонду?

- Тараптардын ортосунда сүйлөшүүлөрдү жүргүзүү
- Челноктуу медиация

Медиатор кандай кыйынчылыктарды башынан өткөрдү?

- Чыр-чатак жетээр чегине жетип, кылмыш ишинин деңгээлине өсүп жетken. Аталган чыр-чатак менен алышуу медиаторго оорчулук жаратып, ал бул кыйынчылыкты жеңе алган жок.
- Клубдун айрым мүчөлөрү менен байланышка кыйынга турган. Медиатор эгер белгилүү психологиялык тажрыйбасы болгондо, балким баардыгы менен мамиле түзүп кете алар белем деген оюн билдириген.

Медиациянын ийгиликсиз өтүшүнө кандай жагдайлар таасир этти?

- Чыр-чатактын алгачкы башталышында тараптар медиация процедурасы тууралуу билишкен эмес. Чыр-чатакты мурунурдаак чечүүгө болмок, ошондой эле акчалай коромжолуктан жана кереги жок толкундоолордон качып кутулууга мүмкүнчүлүгү бар болчу.
- Медиатор клубдун айрым мүчөлөрү менен сүйлөшүү жүргүзө албай койгон, натыйжада алар медиацияга таптакыр каршы чыгышкан.
- Бир тараптын жактоочусу медиацияга каршы болгон, анткени ал чыр-чатактын тергөөдө каралышына каржылык жактан кызықдар болчу.
- Чыр-чатак жетээр чегине өсүп жеткен маалда медиация колдонулбайт. Клубдун айрым мүчөлөрүнүн медиациядан баш тартышы, адамдардын карама-каршы тарап менен сүйлөшүүгө психологиялык даярдыгы жоктугун түшүндүрөт. Тараптардын ортосундагы өзара начар мамиле өтө күчтүү болгондуктан, алар келишим түзө алган эмес.

Медиатордун жеке түшүндүрмөлөрү

Медиатор медиация Кыргызстан үчүн өтө зарыл жана актуалдуу деп эсептейт. Юридикалык (сотко чейин) медиация Кыргызстан үчүн өтө зарыл. Азыркы учурда жүргүзүлүп жаткан соттук реформада медиация институту киргизилиши керек. Башкы себеби катары мыйзамга өтө эле көп жүктөлгөнүндө. Соттор иш жүгүн аткарууга жетишпейт. Мындан сырткары соттогу жөнөкөй процесстер созулуп, чатакты терендетип, тараптардын бири-бирине кастыгын жаратууда. Медиациянын эң негизги жетишкендиктеринин бири конфиденциялдуулук. Тараптар дайыма эле мамлекеттик органдарга билдиригилери келбайт. Ар кандай жарапандык иш кылмыш ишине өсүп жетүүсү мүмкүн. Медиация чыр-чатактын андан ары күчөбөшүү үчүн жана чыр-чатакты тынчтык жолу менен чешиши үчүн тараптарга жардамга келет.

ФМТнын түшүндүрмө берүүлөрү:

Бул кейс медиаторлор өздөрүнүн ишинде кандай каршылыктарга, кыйынчылыктарга жолугаарын далилдүү көрсөтүп турат. Юридикалык медиацияда жалданган жактоочулардын медиациянын өткөрүлүшүнө каршылыгы мүнөздүү көрүнүш. Бул – медиациянын эртеби, кечпи баары бир кийинки өнүгүшүнө системалуу тоскоолдуктардын бири.

Ажырашкан ата-энелердин ортосундагы баланын жашай турган жеринен улам чыккан чыр-чатақ

Үй-бүлөлүк конфликттер

Бишкек ш.	кейс №28	2009-жыл
«...мен чатакташкан тараптарга түшүндүрдүм, медиатор бул-(бейтараттуу) нейтралдуу тарап жана эгер мен кимдир-бирөөнүн тарабын колдой турган болсом, анда баланын тарабын жактайм»		

Чыр-чатақтың болгон үбактысы

Чыр-чатақ 2009-жылы жайында болгон. Ал 2 айга созулган. Медиатор чыр-чатақ менен бүтөөр бүткөнчө иштеген.

Баштапкы күрдаал

Чыр-чатак ажырашкан үй бүлөнүн ортосунда болгон. Ичимдикти ичкенден кийин күйөөсү аялын маал-маалы менен сабагандыктан улам ажырашкан. Кезектеги дагы бир кол тийгизүүдөн кийин аял ооруканага жатып чыгып, күйөө тараптан болгон күч колдонуудан тажаган аял ажырашып кеткен. Бир канча убакыттан кийин, баланын энеси командировкага кеткенинде, күйөөсү мурунку кайын атакайын энесинин үйүнө келип, баланы алып кеткен да, баланы биротоло өзүнө алып калуу оюн билдирген. Аял баланы алып кетүү үчүн күйөсүнүкүнө келгенде, чыр-чатак курчуган. Эркек баланы аялга бербей, анан да ага күч колдонуп, согуп жиберген. Ушул окуядан кийин аял сотко баланын жашай турган жайын аныктап берүү үчүн кайрылууну чечет. Алгач сот айрым документтердин жетишпегенинен улам арызды кабыл албай коет. Кийин аял керектүү документтерди чогултуп баштайт. Мындан сырткары аял медиация тууралуу кабар беришкен медиаторлордун Бейокмот уюмуна кайрылат.

Медиаторду ишке тартуу

Неда Орду жеке таруу
Алгач баланын энэси медиация тууралуу
билген эмес да, медиатор иштеген
НПОго тергөө ишинде жардамга муктаж
болгонун айтып кабарлайт. НПО жөнүндө
ал тааныштарынан уккан. Ал жактан аны
Г. Орозовага жөнөтүшөт. Г.Орозова угуп,
талдап көрүп, медиациянын жардамы
аркылуу чыр-чатакты чечүүнү байкап көрүүнү
сунуштайт.

Даярдоо этапы

Даирдээ этсэй
Медиатор аялдан болгон окуяны сурамжылап көрүп, негизи доочунун соттошкусу келбегендигин, анын башкы максаты баланы кайтарып алуу экендин түшүннет. Аялдын айтгусуна караганда, бала

атасы менен жашагысы келет, ошондун улам
эгер бала соттук чогулушта атасы менен
жашагысы келгенин айтса, анда иш аял
жакка ийгиликтуү чечилбей калышына күмөн
санап туруптур. Мындан сырткары эненин
каржылык абалы да өтө эле жакшы эмес
екен, ал батирде жашап, тыныымсыз иштеп,
тапкан кирешеси да жогору эмес болуучу.
Медиатор аялга мурунку күйөөсү менен бир
столдо отуруп, баланын кызыкчылыгы үчүн
чыр-чатақты тынчтык жолу менен чечип
көрүүсүн сунуштады. Андан кийин медиатор
ата менен сүйлөштү. Ал абдан ачууланып,
медиация жөнүндө сүйлөшүүнү каалаган жок.
Кийинчөрөк ал өзү медиаторго байланышып,
чыныда эле мурунку аялын сотко кайрылганы
жатабы деп сураган. Ооба деген жоопту
үккандан соң ал чыр-чатақты чечүү үчүн
жолугуп сүйлөшүүнү каалаганын билдириген.
Ал уулун процесске алып келмекчи болгон,
бирок медиатор бул этапта катышуусун
ылайыксыз деп билдириет. Жолугушуу
өтүүчү жайды жалпы чечип, күйөө мурунку
жубайынын батиринде барып жолугушууга
макулдугун берди.

Тараптардын чечим кабыл алуу процесси

Медиация процессинин башталышы татаал болду. Чатакташкан тараптар бири-бирине абдан ачууланып, сүйлөшүүлөр уланбай жатты, бирок аял процесстин демилгечиси болгондуктан, күйөөсүнө биринчи сөз берди. Эркек кепкө чейин кыйкырып, кыжырланып ачууланды. Аял эч унчуккан жок. Күйөө кыйкырынып сүйлөнүп алгандан соң, ортодогу чыңалуу бошондоп, сүйлөшүүлөрдү тынчыраак жүргүзүүгө мүмкүнчүлүк түзүлдү. Тараптар бири-бири менен сүйлөшүп, суроолорун берип жатышты. Эркек кол к ётөрүп сабаганы учун аялдан кечирим сурашы сүйлөшүүлөрдүн жүрушүнө жакшы таасир тийгизди. Талкуунун башында тараптар баланын кызыкчылыгынан улам мындан ары эмне кылуу керектиги туурасында жалпы бир пикирге келишти. Баланын атасы өзүнүн позициясынын пайдасына көптөгөн аргументтерди келтирди. Ал уулун мыкты билим берүү, сабактан сырткары секцияларга катыштыруу,

тарбиясына көзөмөл жүргүзүү сыйктуу бардык керектүү нерселер менен камсыз кыла турганын айтты. Эркек жетиштүү жашайт жана анын каржылык абалы жогоруда саналгандарды камсыз кылууга мүмкүнчүлүк берет. Сөздөрүн далилдөө максатында айтылган демилегелерин тастыктоочу документтерин ала келген экен (репетиторлорду жалдагандыгы жөнүндөгү маалыматтар, мыкты гимназия-мектептин төлөм квитанциясын, өзүнүн кирешеси тууралуу маалымдамасын, спорттук секциялар ж.б.). Аялы күйөөсүнүн баласын өстүрүп тарбиялоодо көрүлгөн камкордуктары менен таанышып билди. Ал эми баланын энеси кирешеси менен мактана албайт эле. Ал батирде жашап, кәэде көчүп туруга туура келген. Ал канчалык кааласада, баланын өсүсү жана тарбиясы учун жогорудагыдай шарттарды түзүп бере албастыгын моюнга алганын процессте билдириди. Жыйынтыгында, чатакташкан тараптар төмөндөгүдөй жыйынтыкка келиши: баланы ата тарбиялап, өстүрүүдө көбүрөок пайда берет. Чечимге ылайык бала атасы менен кала турган болду. Ал эми тараптардын чечими боюнча эне баласы менен каалаган убактысында жолугуп турлуу мүмкүнчүлүгүнө ээ болду. Өзгөчө дагы бир нерсени эске алуу керек, бул процесс учурунда жубайлардын ата-энелери катышкан жок. Медиаторлордун алардын акылдуулук менен жасаган мамилесин белгилей кетти, себеби алар жубайлардын баланын кызыкчылыгы учун болуп жаткан жагдайды тынчтык жолу менен чечишерине күмөн санашкан эмес. Анын үстүнө алар медиатордун сөзүнө караганда, жубайларды кайра жарашат деп үмүттөнүшкөн.

Процесстин журушундө тараптар медиаторго жакшы мамиле жасашкан. Ал тараптарды даярдоо учурунда эле өзүн бейтараптуу, кайсы бир тараптын кызыкчылыгын көздөбөй тургандыгын билдирген. Эгер ал кайсы бир тараптын кызыкчылыгын көздөй турган болсо, анда баланын жагын жактамак. Бул сөз ага жубайлардын ишенимин арттырган. Өзгөчө, ата учун маанилүү болгон. Ал медиаторду мурунку аялынын жардамчысы же коргоочусу, ал эмес каршылашы катары кабыл алган эмес.

Пост-медиациялык мезгил

Медиатордун маалыматы боюнча медиация процессинде чечимдер туура кабыл алынып, узак мөөнөттүү болгон. Медиатор бала азыр мыкты билим алып, алдан зээндүү болуп чоңойгонун, баланын атасы балага өтө олуттуу мамиле жасаганын да кабарлады. Ошондой эле медиатордун сөзүнө караганда, ажырашкан жубайлардын ортосунда кийин чыр-чатақ болбоптур.

Медиатор эмнелерди колдондуу?

Тараптардын күчтүү агрессиясы болгондуктан, даярдоо этабындагу чөлөөлүк медиация.

Медиациянын демилгечисинин экинчи тарапка биринчи сөз берүүсү. Атасын баланы тарбиялоо демилгесин далилдөөчү бир баштык документтерди алып келүүсү баланын келечегине олуттуу маани бергенин түшүндүрдү.

Ийгилик жана кемчиликтөрдин салыштырмалуу таблицасы. Медиатор аны баланын энеси менен даярдоо этабын жүргүзүүдө колдонуп, энеге баланын кызыкчылыгы учун кырдаалды акыл-эстүүлүк менен баалоосуна жардамдашкан. Эскертуү: эки таблица колдонулган-эне жана атасын жанында калган баланын ийгилик жана кемчиликтөрди

Медиатор кандай кыйынчылыктарды башынан өткөрдү?

Башында баланын атасы менен көбүрөөк кыйынчылыктар туулган. Ал алдан агрессивдүү болгон. Кыйынчылыктын жаралышы медиатордун бул адамга ата-энелер ортосундагы кармашуунун жана баланы талашуунун өзү балага тескери таасирин тийгизерин түшүндүрүү алдан кыйынчылыгынан келип чыккан. Ошондуктан баланын кызыкчылыгын эске алып, тараптар чыр-чатақты тынчтык жолу аркылуу жоюшу керек. Ата качан гана соттук доо тууралуу билгендөн кийин көз карашын өзгөрткөн. Кыйынчылыктар эне менен иштешүүдө да жаралган. Себеби ал чечкиндүү түрдө баланы өзүнө калтырууну каалаган. Медиатор плюс жана минустардын салыштырмалуу таблицасын колдонуп, аялга эмоция жана амбицияга алдырыбастан, баланын кызыкчылыгын ойлонушуна түрткү берген.

Медиациянын ийгиликсиз болушуна кандай жагдайлар таасир этти?

1. Бул жерде медиациянын баардык принциптери ириде, ыктыярдуулук ишке киргизилген. Тараптар өз алдынча сүйлөшүүгө келип, ич ара келишимге келиши.

2. Медиациянын конфиденциялдуулугу (жаширындуулугу) жатпай турган жагы. Бул медиациядагы алдан маанилүү психологиялык жагдай жана ал айтылган чыр-чатақта тараптар учун чоң роль ойногон.

3. Медиаторго болгон ишеним. Медиатор тараптарга ал бейтараптуу экендигин, бюаланын гана тарабын жактай тургандыгын түшүндүргөн. Эч кимисине тартпаган, эч кимисинин кызыкчылыгын ойлобогон учунчү адамдын болушу жубайлардын бир столго олтуруп, келишим түзүшүнө негиз болгон.

4. Медиация-сот процессине краганда, чыр-чатақтын чечилишинин эң эле ыкчам жолу. Медиатор эгер бул иш сотко өтсө, эки айда чечилерине күмөнү бар экендигин билдириди.

Медиатордун жеке түшүндүрмөлөрү

Соттогу жарандык иштерде баланын жашоо жайын аныктоо боюнча медиация ата-энелер арасындагы чыр-чатақты чечүүдө эң эле ыңгайлуу жана эффективдүү ыкмасы болуп эсептелет.

Чоң ата жана чоң эненин небересинин жашаган жери жана тарбиясы туурасындагы келини менен болгон чыр-чатагы

Үй-бүлөлүк конфликттер

«Эненин эркиндиги эч кандай чектелген эмес»

Кайда?	Чыр-чатакташкан тараптар	Медиатор	
Бишкек ш.	Биринчи тарап Небересин тарбиялоону каалаган чоң ата жана чоң эне	Экинчи тарап Жолдошу менен ажырашкандан кийин баласын алып кеткен эне	Мээрим Тилебалиева, Жарандык активистка, психолог

Чыр-чатақтын болгон убактысы

Чыр-чатақ медиатордун аралашуусуна чейин 2009-жылы башталган. Медиатор арадан эки жыл өткөндөн кийин, чатақты чечүүнүн үстүндө иштеген.

Чыр-чатақ жарагалган аймак (географиялык өзгөчөлүктөрү)

Бишкек шаары

Баштапкы кырдаал

Жаш үй бүлө жакында эле ажырашышкан. Алардын үч жаштагы әркек баласы бар. Жаш үй бүлө чоң эне жана чоң ата менен жашагандыктан, алар небересинин тарбиясына аралашып калышкан. Соттун чечими менен ажырашкандан кийин бала энеде калган. Албетте, ата балага келип кетип турган, бирок тарбияга жакшы көңүл бөлүнбөй бузулган. Чоң ата менен чоң эне буга абдан кабатырланып, балага келин-уулуна караганда тарбияны жакшыраак берерин сизишкен. Бала жаңы үй бүлөгө туш келип, жаңы адамдар менен аралашат. Анткени жаш эне апасынын үстүнө көчүп келген. Ал эми апасы уулунун үй бүлесү менен жашачу, агасынын бир канча баласы бар, апасы ооруулуу получу. Мындай шартта балага мурункуга караганда, жетишерлик көңүл бурулган эмес. Ажырашкан жигиттин ата-энеси неберени кайра өздөрүнө алгысы келген, бирок келини макулдугун бербей койгон. Чоң ата менен чоң эне 3 жыл ичинде небереге көнүп калгандыктарын айтып, баланы кайра берүүсүн өтүнүшкөн, ал эми жаш эне ажырашуудан кийин баласынан ажыроону каалаган эмес.

Медиаторду ишке тартуу

Чоң ата, чоң эне медиаторго кайрылышкан. Алар небересин тарбиялоону улантуюнда каалашкан. Ошондуктан алар мурунку келини менен келишим түзүүгө киришишкен. Алар медиаторду жактоочу болуп иштеген коллегасы аркылуу табышкан. Ал чоң ата, чоң энени медиация аркылуу чыр-чатақты чечүүгө аракет кылуу үчүн үй

булөлүк медиаторго кайрылуусуна кенеш берген. Медиатор кеткен келингө телефон аркылуу байланышып, жолугушууга чакырды. Башында аял макулдук берген жок. Бирок медиатор өзүнүн эч кимге жан тартпаганын айтып, бул маселе маанилүү жана аны телефондон эмес, көзмө-көз отуруп талкуулоо керектигин айтты. Жыйынтыгында ал жолугушууга макулдугун берди. Жаш аялда ажырашкандан кийинки ыза сезилип турду.

Медиатор Кыргызстанда ажырашуудан кийин ата бала үчүн жокко саналып калганын белгилейт. Чоң ата, чоң эненин эмне катышы бар, эгер бизди атасы таштап кетсе-деген стандарттуу түшүнүк көптөгөн ажырашкан жаш энелерде болоору белгилүү. Ошондун улам баланын энеси медиатор менен байланышка зорго чыккан. Жолугушууда медиатор анын өтмүшүн жана ажырашуунун себептерин сураган жок. Эгер сураса, жаңы эле ажырашкан аял өткөндөгү жагымсыз окуяларды эстеп, кийинки сүйлөшүүлөргө келбей коймок. Ошондуктан эненин жана баланын келечегине гана басым жасаган.

Медиатор аял менен сүйлөшүп жатканда, анын ойлорун баланын кызыкчылыгына: ал кайда жашайт, ким менен жашайт, эне баланы кантит камсыздандырат, эмнеден кыйналат деген өндүү суроолорго бурду. Медиатордун сөзүнө караганда аял ойлоно баштады. Алгач медиатор чоң ата менен чоң энени билими жана балага кошкон салымы туурасында сурай баштады. Көрсө, аялдын чоң ата жана чоң энеге андай таарынычы деле жок экен. Алар абдан билимдүү, интеллигент адамдар болуп чыкты. Медиатордун билишинде келин ажырашууга ызаланып, башкаларына таарынычы жок экен. Медиатор жан энеге чыр-чатақты баланын тарбиясы жана кызыкчылыгы жөнүнөн карап, эмне жакшы, эмне жаман экенин түшүнүп, андан кийин гана мурунку күйөөсүнүн ата-энеси менен жолугуп, бир столдо оттурууну каалайбы чечүүсүн сунуштады. Ал ага ойлонууга убакыт керектигин айтып, бат эле коштошуп кетип калды.

Тараптардын чечим кабыл алуу процесси

Ушул сүйлөшүүдөн кийин аял кайын энесине телефон чалып, баланы аларга берүүгө макулдугун айткан. Анын үстүнө ал өлкөнүн сыртына чыгуу ою бардыгын билдириди. Бул туурасында медиаторго кайын эне кабарлады. Ал медиаторго телефон чалып, келини менен сүйлөшүп бут баардыгын көнешкенин айтып, ыраазычылыгын билдирген.

Эненин эркиндиги чектелген эмес. Медиатордун айтканына караганда, эне баласы менен күн сайын болсо да көрүшүүгө, эркин сүйлөшүүгө, тарбиялаганга катышы тууралуу тараптар сөз бекитиштеп. Бирок бала чоң ата, чоң эне менен жашап, кийинки тарбиясы жана жашоосу алардын мойнуна жүктөлгөн.

Пост-медиациялык мезгил

Эне баласын чоң ата, чоң энеге калтырып, өлкөдөн чыгып кеткен. Ошентип, чыр-чатақ чечилген. Медиатор эненин кандай шарттар менен кеткенин, ал кайра кайтып келеби өндүү суроолорду сураган жок. Тараптардын ортосундагы тынчтык келишиминен кийин, анын жардамына эч кимдин муктаж эместиги билинген. Башкача айтканда, медиатор алар каалаган учурда гана аралаш алат.

Медиатор эмнелерди колдонду?

Аялга окуянын кийинки өнүгүшүнүн бир канча варианттары сунушталып, ойлонуу керектиги айтылган. Бул түздөн-түз медиациянын техникасы, ал чатакташкан тараптарга окуялардын өнүгүүсүн жана келечегин алдын-ала көрүүгө түртөт. Медиация жаш энеге кырдаал-шартты талдоого, чечим кабыл алганга жардам берди.

Медиатор кандай кыйынчылыктарды башынан өткөрдү?

Жаш аял башында сүйлөшпөй, сырын ичине катып турду. Бирок медиатор эч жакка катышы жоктугун, медиациянын принциптери, кыйынчылыктарды жеңүүнүн жолдору туурасында айтты. Медиатор менен болгон сүйлөшүүлөрдө баланын келечегине жана анын кызыкчылыктарына басым жасалган. Албетте, мындай мамиле ишеним түдүрган. Мындан сырткары медиатор өзүнүн жашына таянып, тажрыйба жана чындык туурасында айткан.

Медиациянын ийгиликсиз булушуна кандай жагдайлар таасир этти?

1. Үч жашка чейин жашап жана төрөгөн үй бүлөдө өсүү – бул баланын кызыкчылыгы үчүн болчу. Энеси менен көчүп келген жаңы үй бүлөдө объективдүү себептерге байланыштуу өзүнүн үй бүлөсүндөгүдөй көнүл бурулган эмес.

2. Жаш аял кийинки жашоосу боюнча тиешелүү башкача айтканда, мамлекеттөн чыгуу сыйктуу пландарды ойлоно баштаган.

3. Келиндин мурунку күйөөсүнүн ата-энесине тиешелүү деңгээлде ишеними болгон.

Медиатордун жеке түшүндүрмөлөрү

Бул кейсте эки жактын баштапкы абалын тендөө маанилүү болчу. Анткени тажрыйба көрсөткөндөй, көбүнчө аял тарапка күйөө жактын үстөмдүк кылган учурлары болгон.

Баласын тарбиялап жаткан мурунку аялынын жашай турган үйү жоктугунан улам ажырашкан түгөйлөрдүн ортосундагы чыр-чатаң

Үй-бүлөлүк конфликттер

«Мен кеткен аялыңыздын атынан сүйлөбөйм, мен жөн гана медиатормун, бул процессте эч кимдин кызықчылыгын көздөбөйм»

Кайда?	Чыр-чатакташкан тараптар	Медиатор	
Бишкек ш.	Биринчи тарап Күйөсүнөн ажырашкан аял. Ал өзү менен бирге баласын ала кеткен.	Экинчи тарап Баланын атасы, аялдын мурунку күйөсү	Мээрим Тилебалиева, Жарапандык активистка, психолог

Чыр-чатақтын болгон үбактысы

Чыр-чатақ 2010-жылдын аяғында башталып, жарым жылга созулган. Медиатор аны чечүү үчүн 3 айга чукул иштеген.

Чыр-чатақ жараган аймак (географиялык өзгөчөлүктөрү)

Бишкек шаары

Баштапкы кырдаал

Чыр-чатақ ажырашкан жаш түгөйлөрдүн арасында болгон. Алардын 4 жаштагы уулу бар. Күйөсүнүн башка үй бүлө күткөнүн күмөнсүгөн аялы күйөсү менен мамилеси татаалдашып, акыры ал ажырашууга алып келген. Ажырашуунун демилгечиси күйөсү болгон. Тараптар эки бөлөк жашап, аялы баласы менен үйү жоктугуна байланыштуу түүгандарыныкында жашаган. А алардын үй бүлөлүк батиринде мурунку күйөсү жашап жаткан.(Аял баласы экөөнү күйөсүнүн жашоочу жай менен камсыз кылууга байланыштуу маселени чечип берүү үчүн медиатордон жардам сураган.) аларды жашоочу жай менен камсыз кылуу үчүн, күйөсү менен бул маселени чечип алууга аял медиатордон жардам сураган. Аялдын максаты баласы менен көчөдө калбаш үчүн, күйөсүнөн адилеттүү түрдө батирди алуу керек эле. Мурунку күйөсү аял менен сүйлөшүкүсү келген жок, анткени учурунда ал баласы менен көрүшүүгө тоскоолдуу кылган. Бала бакчада да эненин уруксаатысыз баланы көрүүгө мүмкүнчүлүк беришикен эмес. Аял баланы күйөсү мурда баланы алып кетем деп кекеткен кайын энесине, айылга, алып кетет деп корккон.

Медиаторду ишке тартуу

Мурда медиатор кризистик борбордун кызматкери болуп эмгектенген, ал эми кеткен аял ага жогоруда эскертилген кызматкер катары кайрылган. Бул медиаторго барууну тарааптын таанышы, аталган кризистик борбордун мурунку кардары маселени чечүү үчүн “Майрам эжеге” кайрылууну көнеш берген.

Даярдоо этапы

Медиатор чыр-чатақтын деңгээлин аныктоо үчүн баалоону жургүздү, башкача айтканда, чатактуу кырдаалды талдап, аялдын психологиялык абалын, чатакташкан тарааптардын карым-катьшы карапалды. Күйөгө телефон чалуулар түшүнбөстүк менен кабыл алынып, ал медиаторду кеткен аялына жардам көрсөтүүчү үүк коргоочусу деп түшүндү. Медиатор ага эки тарааптын төңкүйөсүнүн көздөбөй тургандыгын билдириди. Акыры күйөе менен медиатор жолугушууга сөз бекитишип, медиатор ага ким экендигин түшүндүрүп жана да медиациянын жардамын түшүндүрүп берди. “Мен кеткен аялыңыздын атынан сүйлөбөйм, мен жөн гана медиатормун, бул процессте эч кимдин кызықчылыгын көздөбөйм”. Медиатор эркек менен анын баласы тууралуу сүйлөшүүнү чечип, жолугушууга даярдай баштады. Ал баланын өсүүсүнө атасын ордун белгиледи да, кетирген аялы менен жолугушууда алар тынчыраак отуруп, сүйлөшүп, бири-бирине түшүнүчүлүк менен жол берүүсүн өтүндү. Күйөе аялдын үй-жай кааларын билчү, бирок өзүнүн бир гана батири болгондуктан, маселени кандай чечүү керектигин билбей турган. Мындан тышкары ал аялдын баардык нерсени талап кыла баштайт, маселен, үйдү сатуу, мүлкүтү бөлүштүрүү. Ошондой эле ал кетирген аялы менен кайрадан урушуп, анын кыйкырыктарын уккусу келген эмес. Медиатор бул процесстин талап-эрежеге ылайык өткөрүү милдети экендигин эскертти.

Медиатор аял менен сүйлөшүп, “сүйлөшүүгө даярсыңбы, урушпайсыңбы? Күйөөн менен жайбаракат олтуруп түшүнүчүлүккө келише аласыңбы?”- деп, аны жолугушууга даярдай баштады. Медиатордун айтканына караганда ал аялга бул чыр-чатақта эң алсыз тараап экендигин, эгер ал маселени чечилишин кааласа, анда күйөе менен жай сүйлөшү керек. Жыйынтыгында, тарааптар иштиктүү сүйлөшүү тууралуу маалымат

Бишкек шаары

Пост-медиациялык мезгил

Аял өзүнө ылайык батрди таап, аны күйөөсү сатып берген. Медиатор эки тарапка тең телефон чалып, келишимдин аткарылганы билди.

алышты. Күйөө менен медиатор бир жолу жолугушту, ал эми аялы менен аны сүйлөшүүгө даярдоо учун бир нече жолу жолугушту.

Тараптардын чечим кабыл алуу процесси

Жолугушууда тараптар бир-бирине коошо албай олтурушту. Күйөө чечкиндүүлүк кылыш, кеткен аялы менен учурашып, (медиатордун сезүнө караганда, күйөөнүн учурашканы маанилүү болду) баласын сурап, жалпысынан позитивдүү көнүлдө турган. Аял абдан кысынып жана ал абдан кыйын абалда турду. Күйөө аялынан улуу болгондуктанбы, ал кыймыл-аракетинде өзүнө-өзү ишенип, өзүн маанилүү сезип жатты.

Медиатор дагы бир жолу чатакташкан тараптарга медиациянын маңызын, медиатордун милдеттери жана чектелүүлөрү, медиация процессин өткөрүүнүн эрежелерин түшүндүрүп берди. Ал апа жана чоң эне сыйктуу, балким, процесстин жүрүшүндө бейтараптуулугун сактай албай, баланын кызычылыгын көздөшү мүмкүн. Ушундай жол менен ал тараптардын көнүл борборун баланын кызычылыгына бурду.

Тараптар бала менен көрүшүп сүйлөшүү жагын кеңешип, баланын атасы эмнеге ал уулу менен жолугуп, сүйлөшө албаганына кызыгып баштады да, сүйлөшүү процесси курч ахыбалга жетип калган маалда кырдаалды ирээтке салууга медиатор аралашты.

Андан кийин алар аялы менен уулунун туруучу жайын кеңешишти. Аял күйөөсү макул тапкан “кандай турак жай” болбосун, макулдугун билгизди. Жыйынтыгында тараптар бир чечимге келе алышкан жок. Кечирээк күйөө медиаторго чалып, аялы жана баласына коммуналдык типтеги үй сатып берүүгө даярдыгын кабарлады. Медиатор ага аялына чалып кабарлоосун кеңеш берди да, кийин аялдан сурап тақтады. Ал аялга бөлмөнү өзү тандап, күйөөнү бул иштен бошотуусун айтып кеңеш берди. Мына ушундай жол менен медиатор эки тараптын тең маселесинин чечилишине катышышын камсыздады.

Медиатор аларга чогуу жолугуп, кагаз түрүндө келишимге кол коюу зарылдыгын түшүндүрүп, үстүлөрүнөн карай тургандыгын билгизди. Албетте алардын үстүлөрүнөн карайм деп, медиатор өзүнүн укугун жогорулатып алганын себебин түшүндүрдү. Көрсө, ал мындай кадамга ойлонуп, эркекти кагаз түрүндө келишим түзүп, кол коюусу учун жасагандыгын билдириди. Бирок күйөө келишимге кол койбой койду, мындай мамилесин ал “эркектик сөзүмдү” бердим деп ачыктаган. Натыйжасында, ал чынында эле сөзүнө туруп, аял-баласын тура-жай менен камсыздандырган.

Медиатор эмнелерди колдонду?

- Челноктук дипломатия
- Күчтөрдү тендер. Медиатор чыр-чатаракта өтө алсыз болгон тарапты, аялды, чындал, күчүнө ишендирди.
- Чатактын картасы. Бул чатактын динамикасын изилдөөдө жана тараптардын кандай деңгээлде турганын түшүнүүгө жардам берди.

Медиатор кандай кыйынчылыктарды башынан өткөрдү?

- Калыстыкты сактоо кыйын. Баланын кызычылыгын көздөө медиаторду четке калтырган жок. Бирок аны кармаган нерсе, бул анын медиаторлугу эле. Медиатор иш менен сезимди эки башка кароо абдан кыйындыгын белгилеген.
- Үй бүлөдөгү бирдей эмес абал: эркектин каржылык, моралдык абалы аялдыкка караганда күчтүү да, аял үчүн кыйынчылык жаратат. Эркектин алдында аял көз каранды жана чыр-чатаракка эркек күчтүү тараптын априориси. Жана бул ушуга окшогон чыр-чатактарда жана биздин коомго мүнөздүү көрүнүш.

Медиациянын ийгиликсиз болушуна кандай жагдайлар таасир этти?

- 4 жыл ата менен бала (уул жана биринчиси) бирге чогуу жашаган. Медиатордун ою боюнча чыр-чатарактын чечилишине атасын эң биринчи баласына, уулuna карата сүймөнчүлүгү чеүүчү ролъ ойногон.
- Эркек – билимдүү жана ан-сезимдүү адам. Биздин коомдо бул кыргыз эркектерине мүнөздүү эмес.
- Аялдын кандай турак-жай болбосун талап кылышы. Эркек аялынын ажырашуудан кийин өзү үчүн пайда көрү эмес, чындыгында, турак-жайга гана ээ болгусу келгенин түшүнгөн.

Медиатордун жеке түшүндүрмөлөрү

10-15 жылдан мурда мындай үй бүлөлүк окуя сейрек көздешчү. Азыр буга окшогон маселе кадыресе жана көнүмүшкө айланды. Медиация официалдуу органдарга салыштырмалуу үй бүлөлөрдүн сакталышы учун көп иш кылууда.

Ажырашуудан сактап калган медиация

Үй-бүлөлүк конфликттер

«Ал эми бул, медиаторго, анын кардарынын убакытты созуу менен ажырашууну каалабастыгын билдириди»

Кайда?	Чатакташкан тараптар		Башка тараптар	Медиатор
Бишкек ш.	Биринчи тарап Күйөөсү менен ажырашууга арыз берген аял	Экинчи тарап Аялдын күйөөсү	Үчүнчү тарап Ажырашуу ишин караган сот	Гульница Кожоярова, Тажрыйбадан өтүп жаткан юрист

Чыр-чатаңтын болгон убактысы

Медиатор бул чыр-чатаң менен 2011-жылдын февраль-март айларында 15 күнгө чукул алектенген. Медиатордун пикири боюнча чыр-чатаңтын созулганына 1,5 жылга жакын убакыт болгон.

Чыр-чатаң жааралган аймак (географиялык өзгөчөлүктөрү)

Бишкек шаары

Баштапкы кырдаал

Медиаторго юридикалык жардам сурап, ажырашуу үчүн сотко арыз жазған аял кайрылган. Аял медиатордун медиация боюнча тажрыйбасын билбестен, ага жактоочу катары кайрылган. Күйөөсүн бейопалык жасап жүрөт деп күмөндөнүп, аял ажырашуунун демилгечиси болгон. Күйөөсү белгилүү жактоочу болгондуктан, башында юристтер арасындагы адистик этика жана тилемтештик чатаңтын адилеттүү чечилишине тескери таасирин тийгизет деген күмөн ой пайда болгон. Ошол себептен, ал колдоо издең, жактоочуга кайрылган. Аял мүлкүү бөлүштүрүү тууралуу кагаз жүзүндөгү келишимди өзү түзгөн. Күйөөсү эч кандай каршылык көргөзбөстөн, келишимдин бардык шарттарына макулдугун билдириген документти берген. Бирок ошентсе да, анын аялы бардык официалдуу процедурулардан өтүнү каалап, жактоочуга кайрылган. Ал эми бул медиаторго анын кардарынын убакытты созуу менен ажырашууну каалабастыгын билдириди. Чатаңты тыңч бүтүрүү үчүн медиатор медиацияны колдонуп көрүнү чечти.

Медиаторду ишке тартуу

Жогоруда айтылгандай, медиатор кардарынын ажырашкысы келбегенин сезди. Ал акырын гана ага медиациянын

жардамы менен чатаңты сотсуз эле чечүүгө аракет кылуусун сунуштады. Аял башында кептин төркүнүн түшүнбөй, качан медиатор түшүндүргөндөн кийин макулдугун берди.

Даярдоо этапы

Кардарынын анык максатын жана позициясын түшүнүү үчүн медиатор өзүнүн тажрыйбасын колдонду. Медиатор аялга кырдаалды талдоого жардам берип, ой жүгүртүүлөрүн укту. Албетте, буга көп убакыт кетти, себеби медиатор көпкө чейин кардарынын башынан өткөргөндөрүн угууга туура келди. Медиатордун сөзүнө караганда, ал дочу менен сүйлөшүүдө өзүнүн психологиялык ықмаларын колдонгон.

Андан кийин медиатор күйөө-жактоочуга кайрылып, аялынын доо-талаптарын айттып, анын позициясын сурады. Негизи ишмердүүлүгү боюнча жакын болгондуктан, экөө бат эле тил табышты. Ал аялынын бейопалык туурасындагы айылтоолорун моюнга алган жок жана аялынын позициясына салкын көз карашта экендигин билдириди. Күйөөнүн пикиринде аялы Кыргызстанда жашагысы келбей эле, ата-энесине, чет өлкөгө кеткиси келип жатканын айтты. Мындан сырткары аялына психологдун жардамы керектигин кабарлады.

Медиатордун күйөөгө берген суроолору, үйдөн экөөнүн сүйлөшүүсүнө түрткү болгонбу, кийинки соттук жыйналышта аял чырылдабастан жумшагыраак болуп калган. Ушундан улам медиатор аялга чатаңты тыңч чечүүнү сунуштады. Аял макул болуп, шашылыш кетип калды.

Бир жумадан кийин медиатор менен үй бүлө жолугушту. Аялдын медиатордун эгер арызды алса, иш кандай өнүгөөрү тууралуу суроолорунан улам аялы-күйөөсүн жараштырууга күч жумшоонун кереги жоктугун түшүндү.

Тараптардын чечим кабыл алуу процесси

Медиаторго жолугууга үй бүлө келди да, ажырашуу тууралуу ойдон кайткандарын билдириши. Аял доосунун аягы эмне болоорун сурай баштады. Медиатордон бул суроо боюнча кенеш алуу аял үчүн абдан маанилүү эле. Албетте, күйөө деле процесстин кийинки жыйынтыктары жөнүндө маалыматты абдан жакшы билген жана аялна айтмак. Бирок белгилүү себептерден улам (ишенбөөчүлүк, сөздү акырында айттуу) аял күйөөнүн көзүнчө медиатордон сураган. Жалпысынан, жолугушуу мурункуга салыштырмалуу жай, официалдуу эмес жагдайда өттү.

Терен кенеш берилгенден кийин, үй бүлө медиаторго алардын очогунун сакталышына жардам бергени үчүн ыраазычылык билдириши. Медиатордун жардамы менен формалдуу медиацияны өткөрбөй туруп, өз алдынча келишимге келишине “жабык” медиация жардам берди. Медиатор үй бүлө кандай чечимге келисти, кандай жоопкерчилики алышты сурган жок, анткени күйөө менен болгон тааныштыгы негативдүү этикалык жагдай туудурмак.

Пост-медиациялык мезгил

Медиатор кийин үй бүлөнүн чыр-чатағын уккан жок. Аял үй бүлөнүн атынан Жаңы жылда телефондон күттүктап, күйөөсү тууралуу унчуккан жок. Медиатор да этиканы сактап, өткөн чыр-чатақ жөнүндө сураганды туура көрбөдү.

Медиатор эмнелерди колдонду?

Медиатор тараптардын позицияларын бекемдөө үчүн атайын инструмент катары кагазды колдонду. Сүйлөшүү мезгилинде медиатор кардарынын сөзүн, аргументтерин кагазга түшүрүп, андан соң кагаздагы ойлорду түшүндүрүп жатты. Мындаи ыкма чатақташкан тараптардын пикирлерин тактап, алардын чыныгы максаты жана кызыкчылыктарын ачыктоого жардам берди.

Медиатор кандай кыйынчылыктарды башынан өткөрдү?

1. Ажырашуунун зарылдыгына тараптардын бекем ишеними. Ошондуктан аял менен медиация тууралуу сүйлөшүү кыйынчылык жараткан.

2. Тараптардын позицияларын угуу үчүн медиатор көп убакыт жумшаган. Медиатор процессти аң-сезимдүү аныктоодо өзүн психолог катары көрсөтүүгө туура келген.

Медиациянын ийгиликтүү болушуна кандай жагдайлар таасир этти?

1. Медиатордун күйөө менен бир адистикте болушу жардамга келген. Медиатор күйөө менен жакшы тааныш болгон.

2. Сот тарабынан түшүнүүчүлүк. Медиатор, күйөө, сот – үчөө мурун семинарда биргэ болуп таанышып калышкан. Сот тараптарды толук түшүнүп, иштин процедуралык тарабын гана карманып, чыр-чатақтын тынчтык жолу менен чечилишине тоскоолдук кылган эмес.

Корутунду

Кейстерди чогултуу менен, жер-жерлерде жигердүү иш алып барып, ар кандай деңгээлдеги көптөгөн конфликттердин алдын-алган же аларды ийгиликтүү чечкен адамдардын тобу бар экендигин көрө алдык. Бул адамдар жигердүү жарандар, кабыр-барктуу лидерлер жана жөн гана күчтүү инсандар. Сурамжылоого катышкан медиаторлордун көпчүлүгү конфликттерди чечүү биздин эң башкы парзыбыз деп эсептешет. Жеке инсандык сапаттардан тышкары, бул адамдар конфликттерди чечүү жаатында чоң тажрыйбага ээ жана авторлордун көз-карашы боюнча алардын тажрыйбасын окуп-үйрөнүп, кеңири жайылтуу керек.

Медиаторлордун көпчүлүгүнүн айтымында, Кыргызстанда медиация иши жигердүүлүк менен өнүгүүдө. Алар Кыргызстан медиация ишине үй-бүлөлүк чыр-чатактар, соттор, турмуш-тиричилик талаш-тартыштары, суу маселесине байланыштуу көйгөйлөр, ошондой эле кен казып чыгаруучу компанииялар менен жергилиттүү коомчулуктардын ортосундагы күндөн-күнгө көбөйүп жаткан конфликттер сыйктуу ар кандай деңгээлде жана чөйрөдө муктаж деп ойлошот. Бирок көпчүлүк конфликттерде тараптар мындай мүмкүнчүлүктүн бар экендигин дәэрлик билишпейт же аны тынчтык жолу менен чечүүнү каалашпайт. Медиациянын иш жүзүндө тийген пайдасы жөнүндө коомчулукка кенинирээк маалымат берүү менен, калктын арасында медиация маданиятын түптөөгө болот.

Ошол эле учурда, медиаторлордун ортосундагы байланыш жетишсиз. Мисалы, Бишкек шаарында Жалал-Абад дубанынын алыскы аймактарында медиаторлордун кандай иштеп жаткандастыгын, ошондой эле Ош шаарындагы чегаралык конфликттер Баткен дубанындагыдай олуттуу эмес экендигин көпчүлүгү билишпейт. Медиация жана анын жардамы менен чечилип жаткан конфликттер ар бир дубанда ар башка мүнөзгө ээ экендигинде шек жок. Бирок, ушуга карабастан, райондук, дубандык жана мамлекеттик деңгээлдерде медиаторлордун ортосунда тажрыйба алмашуу иш-аракетин жөнгө салуу жалпы Кыргызстан боюнча медиация ишин өнүктүрүүнүн эң негизги шарттарынын бири.

Кейстер жыйнагы медиаторлордун иш-аракеттерин талдоо жана медиациянын белгилүү процесси жөнүндө маалыматты жайылтуунун эң жөнөкөй жана пайдалуу куралы. Теория жүзүндө бүткүл өлкө боюнча кейстерди тутумдаштырып жыйноо жана топтоо иши Кыргызстанда медиация жөнүндө билимди түптөөнүн жана өнүктүрүүнүн, ошондой эле эгер болсо, медиациянын кыргызстандык үлгүсүн түшүнүп, иштеп чыгуунун ишенимдүү пайдубалы болушу мүмкүн.

Авторлордун айтымында, кейстердин билүү жыйнагы медиациянын Кыргызстанда жана жалпы Борбордук Азия чөлкөмүндө өнүгүүсүнө чоң салым кошот. Бул жыйнакта келтирилген кейстер бардык кызықтар тараптар үчүн медиациянын иш жүзүндөгү окуяларын изилдөө үчүн кеңири материал болуп, Кыргызстандагы медиациянын өнүгүүсүн изилдөө үчүн маалыматтык база болуп бере алат.